

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

**URŠKA SREŠ
SEBASTJAN ANTOLIN**

**POJASNJEVANJE JAVNEGA IZRAŽANJA MNENJA PRI ŠTUDENTIH : LISREL
PRISTOP**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2006

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

URŠKA SREŠ
SEBASTJAN ANTOLIN

MENTOR: DOC. DR. GREGOR PETRIČ

POJASNJEVANJE JAVNEGA IZRAŽANJA MNENJA PRI ŠTUDENTIH:
LISREL PRISTOP

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2006

*Iskrena hvala mentorju in vsem ostalim, ki ste nama pomagali pri nastanku tega dela in
z nama delili svoje znanje, čas in energijo.*

*Za zaupanje, razumevanje, potrpežljivost in neizmerno podporo
pa se želiva še posebej zahvaliti najinim staršem.*

KAZALO

1. UVOD.....	1
2. JAVNO MNENJE IN POLITIČNA PARTICIPACIJA	4
2.1 IZRAŽANJE MNENJA KOT POLITIČNA PARTICIPACIJA	6
2.2 POLITIČNE PRAKSE	8
3. PROCES JAVNEGA IZRAŽANJA MNENJA	12
3.1 IZRAŽANJE MNENJA V PERSPEKTIVI SPIRALE MOLKA	13
3.2 KRITIKA SPIRALE MOLKA IN NADGRADNJA RAZUMEVANJA IZRAŽANJA MNENJA	17
4. POLITIČNI PROFIL MLADIH V SLOVENIJI	25
5. RAZISKOVANJE IZRAŽANJA MNENJA.....	36
5.1 SESTAVINE IZRAŽANJA MNENJA.....	36
5.1.1 <i>Politična kompetenca posameznika</i>	36
5.1.2 <i>Zaupanje v politiko</i>	39
5.1.3 <i>Socialna anksioznost</i>	40
5.2 SITUACIJE IZRAŽANJA MNENJA.....	44
5.2.2 <i>Zasebna in javna raven komunikacije</i>	47
5.3 O MERJENJU IZRAŽANJA MNENJA.....	51
6. RAZISKOVALNI OKVIR	54
6.1 CILJI RAZISKAVE	54
6.2 POJASNJEVALNI MODEL IN POJMI	54
6.3 HIPOTEZE IN NJIHOVA ARGUMENTACIJA	57
7. METODE IN PODATKI.....	63
7.1 METODE ZA ANALIZO.....	63
7.2 VZOREC IN ZBIRANJE PODATKOV	63
7.3 IZBIRA TEME	66
8. MERJENE SPREMENLJIVKE	69
8.1 PRIPRAVLJENOST ZA IZRAŽANJE MNENJA	69
8.2 DEJANSKO IZRAŽANJE MNENJA.....	71
8.3 KONVENCIONALNA POLITIČNA PARTICIPACIJA	72
8.4 SKLADNOST MED POSAMEZNIKOVIM MNENJEM IN NJEGOVO ZAZNAVO VEČINSKEGA MNENJA	
73	
8.5 SKLADNOST MED POSAMEZNIKOVIM MNENJEM IN NJEGOVO ZAZNAVO TRENDA.....	74
8.6 DEJSTVENO ZNANJE O POLITIKI.....	76
8.7 OBČUTEK POLITIČNE UČINKOVITOSTI	79

8.8	SOCIALNA ANKSIOZNOST.....	80
9.	POLITIČNI PROFIL ŠTUDENTOV	82
10.	PREVERJANJE POJASNJEVALNIH MODELOV	89
10.2	MODEL IZRAŽANJA MNENJA V JAVNIH KOMUNIKACIJSKIH SITUACIJAH	90
10.3	MODEL IZRAŽANJA MNENJA V ZASEBNIH KOMUNIKACIJSKIH SITUACIJAH	93
10.4	MODEL IZRAŽANJA MNENJA V RAČUNALNIŠKO POSREDOVANIH KOMUNIKACIJSKIH SITUACIJAH 96	
10.5	INTERPRETACIJA REZULTATOV	99
11.	ZAKLJUČEK.....	106
12.	VIRI.....	112
13.	PRILOGE	118

KAZALO TABEL

Tabela 2.1: Tipologija odnosa do političnega reda	9
Tabela 2.2: Tipologija oblikovanja politične identitete	9
Tabela 4.1: Najpomembnejše vrednote mladih v Sloveniji	28
Tabela 4.2: Najpomembnejši interesi mladih v Sloveniji	29
Tabela 4.3: Interes oz. zanimanje mladih za politiko v letih 1993 in 1995	29
Tabela 4.4: Interes oz. zanimanje mladih za politiko v letih 2000 in 2005	30
Tabela 4.5: Pogovarjanje o politiki	31
Tabela 4.6: Odnos mladih do političnega reda	31
Tabela 4.7: Politična identiteta mladih	32
Tabela 4.8: Socialna aktivnost	33
Tabela 4.9: Uporabniki interneta v Sloveniji po starosti in statusu	33
Tabela 4.10: Zaznava demokratičnega značaja interneta	34
Tabela 4.11: Politična aktivnost prek interneta	35
Tabela 5.1: Situacijske karakteristike in stopnje komuniciranja	46
Tabela 5.2: Primeri različnih stopenj komuniciranja	47
Tabela 5.3: Relacijska dihotomija: zasebne in javne vezi	48
Tabela 7.1: Študenti na UL v šolskem letu 2005/2006	64
Tabela 7.2: Opis vzorca anketirancev, n=271	65
Tabela 7.3: Pogostost uporabe interneta, n=271	65
Tabela 7.4: Oblikovanje trditev o temi za vprašalnik	67
Tabela 8.1: Spremenljivka pripravljenost za izražanje mnenja po temah in komunikacijskih situacijah	70
Tabela 8.2: Spremenljivka dejansko izražanje mnenja po temah in komunikacijskih situacijah	71
Tabela 8.3: Osnovne statistike za spremenljivko konvencionalna politična participacija	72
Tabela 8.4: Osnovne statistike za spremenljivko skladnost med posameznikovim mnenjem in njegovo zaznavo večinskega mnenja za obe temi	74
Tabela 8.5: Osnovne statistike za spremenljivko skladnost med posameznikovim mnenjem in njegovo zaznavo trenda	75
Tabela 8.6: Osnovne statistike za spremenljivke splošno znanje o politiki in znanje o temi	78
Tabela 8.7: Osnovne statistike za spremenljivko občutek politične učinkovitosti	80
Tabela 8.8: Osnovne statistike za spremenljivko socialna anksioznost	81
Tabela 9.1: Vrednote anketirancev, n=271	82
Tabela 9.2: Interes anketirancev za politiko, n=271	82
Tabela 9.3: Interes anketirancev za politiko po spolu, starosti in študijski usmeritvi	83
Tabela 9.4: Družbeno aktivno delovanje anketirancev, n=271	84
Tabela 9.5: Konvencionalna participacija anketirancev, n=271	84
Tabela 9.6: Stranka, ki bi jo volil	85
Tabela 9.7: Zadovoljstvo anketirancev s položajem študentov v Sloveniji, n=271	86

Tabela 9.8: Participacija v študentski politiki, n=271	86
Tabela 9.9: Politična identiteta anketirancev, n=271	87
Tabela 9.10: Odnos anketirancev do političnega reda, n=262	88
Tabela 10.2: Pregled ocenjenih parametrov v vseh šestih modelih	99
Tabela 13.1: »Izbrali smo dve aktualni družbeni temi. Prosim vas, da za vsako posebej premislite, na katerega izmed naštetih načinov bi bili pripravljene izraziti svoje mnenje o tej temi.«	123
Tabela 13.2: »Sedaj pa premislite, na katerega izmed naštetih načinov ste že kdaj v preteklosti izrazili svoje mnenje o izbranih temah.«	123
Tabela 13.3: »Kakšno mnenje o teh temah, pa bo po vašem mnenju prevladalo V PRIHODNJE med prebivalci v Sloveniji?	124
Tabela 13.4: »Zanima nas vaše mnenje o aktualnih temah v Sloveniji. Prosim vas, da nam poveste, v kolikšni meri soglašate s tem...«	124
Tabela 13.5: »Kaj pa ostali prebivalci Slovenije? V kolikšni meri večina prebivalcev Slovenije soglašajo s tem,...«	124
Tabela 13.6: »Pred vami je nekaj vprašanj o političnih osebnostih oz. političnem sistemu. Prosim, odgovorite nanje.«	125
Tabela 13.7: »Sedaj vam bomo navedli nekatera dejstva o dveh aktualnih temah, vi pa povejte, ali so resnična ali ne.«	125
Tabela 13.8: Indikatorji za občutek politične učinkovitosti	126
Tabela 13.9: Indikatorji za socialno anksioznost	126
Tabela 13.10: Korelacijska matrika: javno izražanje mnenja – splav, n=208	127
Tabela 13.11: Korelacijska matrika: javno izražanje mnenja – šolnine, n=192	127
Tabela 13.12: Korelacijska matrika: zasebno izražanje mnenja – splav, n=209	127
Tabela 13.13: Korelacijska matrika: zasebno izražanje mnenja – šolnine, n=192	128
Tabela 13.14: Korelacijska matrika: izražanje mnenja v računalniško posredovanih situacijah – splav, n=208	128
Tabela 13.15: Korelacijska matrika: izražanje mnenja v računalniško posredovanih situacijah – šolnine, n=191	128
Tabela 13.16: Faktorske uteži za občutek politične učinkovitosti	129
Tabela 13.17: Faktorske uteži za socialno anksioznost	129
Tabela 13.18: Ocenjeni parametri izražanja mnenja v javnih komunikacijskih situacijah	130
Tabela 13.19: Ocenjeni parametri izražanja mnenja v zasebnih komunikacijskih situacijah	131
Tabela 13.20: Ocenjeni parametri izražanja mnenja v računalniško posredovanih komunikacijskih situacijah	132

KAZALO SLIK

Slika 6.1: Pojasnjevalni model	56
Slika 8.1: Porazdelitev spremenljivke konvencionalna politična participacija	73
Slika 8.2: Porazdelitev spremenljivke skladnost med posameznikovim mnenjem in njegovo zaznavo večinskega mnenja – omejevanje pravice do splava	74
Slika 8.3: Porazdelitev spremenljivke skladnost med posameznikovim mnenjem in njegovo zaznavo večinskega mnenja – plačevanje šolnin na drugi stopnji študija	74
Slika 8.4: Porazdelitev spremenljivke skladnost med posameznikovim mnenjem in njegovo zaznavo trenda – omejevanje pravice do splava	75
Slika 8.5: Porazdelitev spremenljivke skladnost med posameznikovim mnenjem in njegovo zaznavo trenda – plačevanje šolnin na drugi stopnji študija	75
Slika 8.6: Porazdelitev spremenljivke splošno znanje o politiki	78
Slika 8.7: Porazdelitev spremenljivke znanje o temi splav	79
Slika 8.8: Porazdelitev spremenljivke znanje o temi šolnine	79
Slika 8.9: Porazdelitev spremenljivke občutek politične učinkovitosti	80
Slika 8.10: Porazdelitev spremenljivke socialna anksioznost	81
Slika 10.1: Pojasnjevalni model s parametri	89
Slika 10.2: Ocenjeni model izražanja mnenja v javnih komunikacijskih situacijah – splav	91
Slika 10.3: Ocenjeni model izražanja mnenja v javnih komunikacijskih situacijah – šolnine	91
Slika 10.4: Ocenjeni model izražanja mnenja v zasebnih komunikacijskih situacijah – splav	94
Slika 10.5: Ocenjeni model izražanja mnenja v zasebnih komunikacijskih situacijah – šolnine	94
Slika 10.6: Ocenjeni model izražanja mnenja v računalniško posredovanih komunikacijskih situacijah – splav	97
Slika 10.7: Ocenjeni model izražanja mnenja v računalniško posredovanih komunikacijskih situacijah – šolnine	97
Slika 13.1: Scree diagram za občutek politične učinkovitosti	129
Slika 13.2: Scree diagram za socialno anksioznost	129

1. UVOD

V sodobnih družbah tveganja se mladi soočajo s številnimi izzivi. Odraščajo v dobi globalizacije, tehnološkega napredka in tržne regulacije številnih področij na eni strani ter individualizacije, nacionalne mobilizacije in tradicionalnih konfliktov na drugi (Ule, 2002a). Rezultati številnih raziskav v Sloveniji in drugod po Evropi kažejo, da mladi vse manj politično participirajo in postajajo nezainteresirani za politično dogajanje nasploh, kar označuje pojem politične apatije. Njihova aktivnost na področju političnega udejstvovanja je dokaj nizka (Mencin-Čeplak, 2002). Vprašanje, ki se postavlja, je, ali se mladi manj ukvarjajo z javnimi zadevami in se iz institucionalne politike umikajo, ker je obdobje mladosti v sodobni družbi že samo po sebi dokaj težko in se v prvi vrsti borijo za osamosvajanje in svoje mesto v družbi. Ali pa gre morda za premik političnosti v druge, manj javne sfere in oblike nekonvencionalne politične participacije. V nalogi se bova ukvarjala s pojasnjevanjem nekaterih vprašanj, ki se pojavijo ob razmišljanju o mladih in njihovi vlogi v družbi. Raziskovala bova, kako aktivni so študentje v sferi politike in kako se znajdejo v vlogi nekonvencionalne politične participacije – javnega izražanja mnenja.

Osrednji namen naloge bo tako čim bolj izčrpno pojasniti dejavnike, ki vplivajo na to, da študenti spregovorijo oz. molčijo v javnosti. V prvi vrsti želiva raziskati pripravljenost študentov za sodelovanje v različnih oblikah javnega izražanja mnenja – od sodelovanja v vsakdanjih pogovorih o političnih temah, preko političnega udejstvovanja na spletu do najbolj izpostavljenih oblik javne participacije v mnenjskih procesih. Tako bova dobila boljši vpogled v to, v kateri sferi družbenega delovanja so študenti najbolj aktivni in ali morda v večji meri delujejo preko netradicionalnih kanalov političnega delovanja. Do raziskovanja procesa javnega izražanja mnenja nekateri avtorji (na primer Shamir, 1997; Scheufele in Eveland, 1999) pristopajo s sintezo raziskovanja vpliva mnenjske klime na javno izražanje mnenja in politične aktivnosti posameznikov. Tudi midva bova svoja raziskovalna vprašanja glede javnega izražanja mnenja dopolnila z raziskavo o vrednotni orientiranosti in politični aktivnosti študentov.

Pričakujeva, da bo takšen pristop prispeval k še boljšemu pojasnjevanju javnega izražanja mnenja najine ciljne javnosti.

Osnovna podlaga za pojasnjevanje posameznikove pripravljenosti za izražanje mnenja bo temeljila na idejah teorije spirale molka, avtorice Elisabeth Noelle-Neuman, vendar pa bova poskušala smiselno rekonceptualizirati in dopolniti nekatere ključne komponente te teorije. Naslonila se bova na velikokrat preverjeno hipotezo avtorice, da zaznavanje mnenjske klime vpliva na pripravljenost posameznika za izražanja mnenja. Številne raziskave na področju spirale molka so pokazale, da vplivi, kot so strah pred izolacijo, strah zaradi kontroverznosti in drugačnosti mnenja, občutki o neprimernosti mnenja in občutki o pomanjkanju znanja, nepripravljenost za spreminjanje razmer v skupini, strah pred vplivom na druge in ugovarjanju mnenju večine, vsi lahko vodijo k splošnemu izogibanju sodelovanja v »pristni« politiki, ki se vrti okoli konfliktov, razlik in nestrinjanja (Witschge, 2002).

Ne bova se ukvarjala z javnim mnenjem kot procesom, ampak želiva pojasniti dejavnike javnega izražanja mnenja, pri čemer pa le-to razumeva kot vrsto politične participacije. Pri raziskovanju zastavljenega problema zato ne bova upoštevala le normativnega pritiska mnenjskega ozračja in mnenjskih trendov, ampak tudi kompetence posameznika in okoliščine, v katerih se nahaja. Vse to prav tako lahko pomembno vpliva na to, ali bo posameznik o določeni temi spregovoril ali molčal (oz. ne bo podal svojega resničnega mnenja). Tako naju bo zanimal vpliv posameznikovega znanja in njegov občutek lastne politične učinkovitosti ter vpliv socialne anksioznosti na to, do kolikšne mere je v različnih situacijah posameznik pripravljen izraziti svoje resnično mnenje. Tudi Petrič (2002) ugotavlja, da so se na empirični ravni številne druge, nenormativne lastnosti pogosto izkazale za relevantne ter da se prav tu odpira pomembna smernica za nadaljnje raziskovanje v luči teorije spirale molka (hkrati pa opozarja, da je prav tukaj temeljna ovira za preučevanje spirale molka kot dinamičnega procesa javnega mnenja). Najin namen bo izčrpno pojasniti individualno izražanje mnenja, ne pa pojasniti oz. preizkusiti mehanizma delovanja spirale molka, zato je naslonitev na teorijo spirale molka v tem procesu le del zgodbe. Želiva dati več poudarka na odločitve informiranega,

razmišljujočega in aktivnega posameznika in manj na družben pritisk, po katerem naj bi se po mnenju Noelle-Neumanove posameznik najbolj ravnal. Pri tem se bova naslonila tudi na racionalno razumevanje javnega mnenja in na avtorje, ki se ukvarjajo z dejavniki politične mobilizacije posameznikov.

Diplomska naloga je razdeljena na enajst poglavij. Prvih pet je namenjenih teoretski razpravi, drugih pet empiričnemu delu naloge, v zadnjem poglavju pa so zbrane glavne ugotovitve. Po uvodnem poglavju se bova v drugem poglavju posvetila razumevanju javnega mnenja in ga povezala s politično participacijo in političnimi praksami. V tretjem poglavju se bova posvetila individualni obravnavi posameznika v procesu javnega izražanja mnenja. Orisala bova teoretična izhodišča Noelle-Neumannove, nato pa jih kritično obravnavala in izpeljala ostala teoretska izhodišča za pojasnjevalni model, ki ga bova preverjala v empiričnem delu. V četrtem poglavju se bova posvetila političnosti aktivnosti slovenske mladine, peto poglavje pa bo namenjeno obravnavi nekaterih metodoloških problemov, ki prihajajo v ospredje pri raziskovanju izražanja mnenja. V šestem poglavju nato sledi opredelitev raziskovalnega okvira in teoretskih pojmov, izpeljava hipotez in njihova argumentacija, v sedmem pa opis metod, vzorca in načina zbiranja podatkov. V osmem, devetem in desetem poglavju se bova ukvarjala z analizami pridobljenih podatkov – preverjala bova kakovost merskih inštrumentov, analizirala politično aktivnost študentov in pojasnjevalne modele.

Diplomsko delo je rezultat skupnega dela dveh študentov. Skupaj sva se ukvarjala z vsemi vidiki naloge, v fazi pisanja pa sva si delo razdelila. Študentka Urška Sreš se je tako pretežno bolj ukvarjala s teoretskim delom naloge, rezultat njenega dela so poglavja o javnomnenjskih procesih, politični participaciji in mladih, teoriji Noelle-Neumannove in drugih dejavnikih v procesih javnega mnenja ter poglavje o raziskovanju javnega izražanja mnenja. Študent Sebastjan Antolin pa se je pretežno ukvarjal z operacionalizacijo uporabljenih konceptov, izvedbo raziskave, obdelavo podatkov, prikazom rezultatov in njihovo interpretacijo. Tako so rezultat njegovega dela poglavja, ki sledijo prvim petim. Uvodno in zaključno poglavje sva napisala skupaj.

2. JAVNO MNENJE IN POLITIČNA PARTICIPACIJA

V tem uvodnem poglavju bomo opredelili dvojno razumevanje javnega mnenja. Povedali bomo tudi, kaj je pomembno za oblikovanje mnenja in njegovo izražanje v javnosti ter na kak način je izražanje mnenja pomemben element politične participacije, ki nam lahko nekaj pove o splošni politični kulturi v družbi.

Prve politično-filozofske obravnave javnega mnenja segajo vse do razsvetljenstva, ko so se Rousseau, Kant, Hegel in tudi drugi klasiki ukvarjali z razpravami o javnem mnenju, ki so ga dojemali kot čisti politični pojav, ki zajema odnos med državljan in oblastjo. Preko normativno-političnih teorij in opredelitev, ki vsekakor predstavljajo temelje vseh kasnejših teorij, ki so se na področju raziskovanja javnega mnenja razvile, bo naša pozornost usmerjena predvsem v čas po prehodu med 19. in 20. stoletjem. Zanimal nas bo čas po obdobju, ko se je javno mnenje depolitiziralo in se je preučevanje javnega mnenja preneslo na širši spekter družbe ter so se z njim začele, tako Pinter (2000), ukvarjati tudi vede, kot so socialna psihologija, komunikologija in sociologija. Splichal (1997) je ta prehod, ki se je odvijal predvsem v Združenih državah in Nemčiji, poimenoval kot »sociologizacijo« javnega mnenja. Z znamenitejšimi¹ zgodnjemodernimi obravnavami javnega mnenja je v ospredje prišla tudi procesna narava javnega mnenja. Ukvarjanje z mnenjskimi procesi je še danes zelo aktualno in zaradi vpetosti v informacijske in komunikacijske tokove v družbenem okolju tudi zelo dinamično (Pinter, 2000).

Univerzalne opredelitve tega, kaj je javno mnenje, ni. Je namreč kompleksen pojav, ki zajema dejavnosti specifične socialne kategorije (javnosti), ki se v odnosu do neke dejavnosti ali projekta pojavlja kot družbeni akter ali subjekt. Nadalje upošteva tudi specifično (javno) naravo te dejavnosti in pa oblikovanje javne sfere, skozi katero ta diskurz poteka in omogoča družbeno integracijo. Javno mnenje zajema vse te procese in še načine, kako se posamezna mnenja združujejo in izražajo (Splichal, 1997). Množice vseh razumevanj javnega

---

¹ Pinter (2000: 85) med znamenitejše uvrsti Bryceja, Tönniesja, Tardeja, Parka, Diceya, Lowella, Bauerja, Lipmanna in Deweya.

mnenja pa se da kategorizirati v dve glavni paradigmi, in sicer gre pri prvi za razumevanje javnega mnenja kot racionalne dejavnosti v procesih odločanja in oblikovanja mnenj, pri drugi pa za zagotavljanje zadostne stopnje soglasja preko družbenega nadzora (Noelle-Neuman, 1993). Prvi pristop govori o pomembnosti mnenjskih procesov za demokracijo (javno mnenje razume kot človekovo racionalno dejavnost), drugi pa izpostavlja pomembnost konformnosti za vzpostavljanje družbenega reda (javno mnenje razume kot obliko družbenega nadzora).

Splichal (1997) povzame in komentira štiri temeljne domneve o razlikah med tema paradigmi, ki so povezane z izvorom moči javnega mnenja, s konsenzom o vrednotah in ciljih skupnosti, s pomenom pojma mnenje in s pomenom pojma javno. Moč racionalnega javnega mnenja izhaja iz kritične presoje informiranih in odgovornih članov družbe, iz njihove argumentirane razprave pa potem izhaja družbeni konsenz. Mnenje kot tako naj bi bilo zgrajeno na mišljenju in znanju, ne pa na nedokazanih občutkih, prepričanjih ali avtoriteti. Mnenje je kombinacija racionalnosti, hotenja in čustvovanja. Tudi Noelle-Neumannova (1993) pravi, da je v racionalnem pojmovanju mnenje predvsem stvar posameznikovih pogledov in argumentov.

V nadzorovalnem razumevanju pa javno mnenje moč črpa iz pretnje z izolacijo tistim, ki odstopajo od skupnega konsenza v obliki skupne zavesti, vrednot in ciljev (Splichal, 1997). Njegova umeščenost v koncept družbenega nadzora ga aplicira na precej širše področje, dejansko na vse, kar v javnosti vidno izraža vrednostno relevantno mnenje, pa najsi je izraženo samo neposredno v obliki znakov in priponk, zastav, gest, pričesk in brad, javno vidnih simbolov in javno vidnega, moralno določenega vedenja (Noelle-Neumann, 1993). Mnenje vključuje vse oblike družbene volje, npr. konvencije in religijo, skratka vse oblike vedenja v javnosti. V tej paradigmi postane mnenje sinonim za izražanje nečesa, kar je videti sprejemljivo (Splichal, 1997).

V racionalni paradigmi je javno določeno z vsebinami tem, z občo dostopnostjo in javnostjo kot subjektom, v nadzorovalni pa ima javno funkcijo javnega očesa (Splichal, 1997). Ali, kot pravi Noelle-Neumannova (1993: 230) je »[...] v

racionalnem pojmovanju javnega mnenja javno obravnavano v smislu vsebine tem javnega mnenja, ki so politične vsebine«, pojem javnega mnenja kot družbenega nadzora pa javno opredeli kot »javno oko«, avtoriteto, ki se je bojijo in jo upoštevajo tako vladajoči kot navadni člani družbe. Javno je dominantno in prevladujoče, ker drugače mislečim grozi z izolacijo, politikom pa z izgubo popularnosti (Noelle-Neumann, 1991).

Tudi Scheufele in Moyeva (2000) sta se v okviru konceptualnega pregleda teorij, ki so se ukvarjale s spiralo molka, ukvarjala z opredelitvijo razlik med omenjenima paradigmama. Le-te sta opredelila glede na način izražanja mnenja, glede na individualne lastnosti posameznika, ki ga le-to zahteva, in glede na vključene akterje. Tako se pri razumevanju javnega mnenja kot racionalnega procesa mnenja javno izraža skozi argumentirano razpravo, kjer nekateri posamezniki sodelujejo bolj kot drugi, odvisno od njihovih kompetenc in motivacije. Tisti, ki najbolj sodelujejo, predstavljajo javnost kot skupino politično zavednih in sposobnih državljanov. Nadzorovalno javno mnenje na drugi strani zajema vse oblike vedenja v javnosti, izražanje mnenj je malodane podzavestno, pri njem pa sodelujejo vsi državljani.

2.1 IZRAŽANJE MNENJA KOT POLITIČNA PARTICIPACIJA

Klasične teorije javnega mnenja izhajajo iz predpostavke, da je sodelovanje javnosti pri političnem odločanju temelj demokracije. Tocqueville (v Scheufele, 2002: 57) je na primer dejal, da je pogovor o politiki »duša demokracije«. Tudi Tarde (v Wyatt in drugi, 2000: 72) je izpostavil potencial vsakdanjih pogovorov o politiki, kajti skozi nje se »demokratska politična kultura lahko najbolj konkretno realizira«. Pri opredelitvi pomembnosti sodelovanja posameznikov v javnomnenjskih procesih se bomo na takšno razumevanje naslonili tudi mi. Splichal (1997) pravi, da je ideja javnega mnenja, kljub teoretskim sporom o pomembnosti in funkcijah javnega mnenja za demokratični politični proces, tesno povezana s participativno in tudi s predstavniško demokracijo. Kajti sodelovanje pri oblikovanju javnega mnenja, skozi izražanje sodb o političnem

sistemu, postavljanje zahtevkov in predlaganje rešitev je posredna oblika politične participacije (Della Porta, 2003).

Ravno vzpostavitev povezave med javnim mnenjem, politiko in politično participacijo pa je naš naslednji cilj. Najprej opredelimo, kaj sploh pomeni politična participacija, kako razumemo konvencionalne in nekonvencionalne oblike participacije ter kakšno držo lahko posameznik zavzame do političnega delovanja. Brady (1999: 737) poda klasično-formalno opredelitev politične participacije, in sicer pravi, da »politična participacija zajema delovanje državljanov, ki je usmerjeno k vplivu na politične odločitve«. Avtor pravi (Brady, 1999), da so vse ostale politične aktivnosti, ki ne vsebujejo vseh štirih elementov te definicije (delovanje, državljan, vpliv, politična odločitev), le posredni vplivi na oblikovanje politike, vendar pa prav tako pomembni. V eni izmed zgodnejših opredelitev pa so Verba, Scholzman, Brady in Nie (v Scheufele, 2002: 47) politično participacijo opredelili kot »dejavnost, ki je usmerjena k ali ima za posledico posredni ali neposredni vpliv na politične odločitve«. Bistvena razlika med politično in nepolitično aktivnostjo je v tem, da pri prvi gre za delovanje, ki ima potencialen učinek vplivanja na odločitve drugih v sferi politike oz. učinek na neposredne politične odločitve. Glede na ta pogoj se javno mnenje (oz. proces njegovega oblikovanja) brez dvoma uvrsti med politične aktivnosti.

Ko kategoriziramo načine politične participacije, ločimo med tradicionalnimi in netradicionalnimi oblikami politične participacije. McLeod in drugi (v Scheufele in Eveland, 2001) med tradicionalne uvrščajo vse institucionalizirane aktivnosti, ki so posameznikom na voljo v demokratični državi, kot na primer volitve, doniranje denarja stranki, udeležba na političnih shodih in sestankih ipd. Netradicionalne oblike participacije pa so aktivnosti, kot na primer javno izražanje mnenja, sodelovanje v javnih deliberativnih razpravah, izražanje svojega mnenja v pogovorih ipd. Današnji načini politične participacije (tradicionalni ali ne) se vse bolj prepletajo z vsakdanjim življenjem. V zgodnjih teoretskih obravnavah javnega mnenja (ki je takrat bilo še čisto politično področje) sta bili javna sfera oz. sfera politike in zasebna sfera striktno ločeni. Danes pa lahko tudi zasebni prostori postajajo prostori političnosti. Tocqueville

(1840), Bryce (1891), Tarde (1901) in Dewey (1927) so avtorji, ki so upoštevali to prepletanje med političnim in nepolitičnim delovanjem oz. tudi med pogovorom o politiki in pogovorom o drugih vsakdanjih stvareh (Wyatt in drugi, 2000). Te spremembe aktivnosti v javni oz. zasebni sferi se odražajo tudi v premiku raziskovalnega polja politične participacije. Tradicionalno se je le-to osredotočalo na volilno vedenje, danes pa se je razširilo na široko področje participatornih aktivnosti, raziskuje pa tudi sodelovanje v družbeno-aktivnih dejavnostih in deliberativnih procesih (McCluskey in drugi, 2004).

Seveda se zavedamo, da je možnih opredelitev pojma politične participacije veliko, vendar pa naš namen ni, da bi podali pregled vseh možnih opredelitev tega pojma. Za potrebe tega dela je dovolj, da ločimo med politično participacijo kot tradicionalnim, institucionaliziranim političnim delovanjem posameznika in pa med participacijo, ki se udejanja skozi komunikacijske procese in tudi javno izražanje mnenja. Opozorimo še na to, da je narava javnega izražanja mnenja o političnih zadevah lahko zelo široka. Razumemo jo lahko kot pripravljenost za argumentirano razpravo in zagovarjanje svojega mnenja v nenaklonjeni mnenjski klimi, nadalje kot deliberativno racionalno razpravo in izmenjavanje mnenj z enako mislečimi ali pa kot navaden neformalen pogovor o političnih dogodkih z znanci, v krogu družine ipd. (Wyatt in drugi, 2000), kar bomo pri opredelitvi raziskovalnega okvirja poskušali upoštevati.

2.2 POLITIČNE PRAKSE

Ostane nam še, da povemo nekaj o politični kulturi oz. o tem, kakšne socialne vloge ali drže lahko posamezniki vzpostavijo do političnih aktivnosti in do demokratičnih praks. Almond in Verba (v Kahne in Westheimer, 2002: 1) sta zapisala, da je »prepričanje posameznika o svoji kompetenci ključni dejavnik pri gradnji njegovega odnosa do politike«. Samozavesten državljan ima tudi demokratično politično držo. Ne samo, da misli, da mora in zmore sam v procesih odločanja o političnih stvareh sodelovati, prepričan je, da bi to morali početi tudi drugi. Prepričanje o lastni kompetenci se odraža tudi v večji stopnji sodelovanja v demokratičnih procesih. Avtorja (Almond in Verba v Miheljak,

2000) sta posameznike glede na demokratično držo tudi kategorizirala. Pravita, da so posamezniki glede odnosa do politike lahko udeleženci (so politično informirani in zainteresirani, imajo racionalni pristop k politiki in željo po soodločanju), podložniki (imajo oblikovana določena stališča in odnose do političnega sistema in njegove učinkovitosti, vendar so hkrati pasivni uporabniki politike, avtoritete priznavajo brez velikih refleksij in vprašanj) ali sopotniki (politiko jemljejo komaj zares, ne razumejo je kot centralno mesto družbene regulacije, ne zavzemajo nobenih odnosov do političnih vlog).

Fend (v Miheljak, 2002) se je prav tako ukvarjal s preučevanjem politične kulture oz. odnosa do politike, pri čemer pa je veliko empiričnega dela opravil na populaciji mladih. Avtor je videl dve posebni razvojni nalogi, skozi kateri se razvije posameznikov odnos do politike. Na osnovi tega je za vsako nalogo izdelal kategorizacijo štirih orientacijskih tipov.

Tabela 2.1: Tipologija odnosa do političnega reda

Sposobnost presoje in razumevanja politike	Stopnja zaupanja v politiko	
	Nizka	Visoka
Nizka	Odtujeni državljani	Naivno identificirani, sopotniki
Visoka	Kritični državljani	Identificirani državljani

Vir: Fend v Miheljak, 2002: 128

V tabeli 2.1 je predstavljena avtorjeva tipologija, na osnovi katere identificira prvo razvojno nalogo v izgradnji posameznikovega odnosa do politike, ki se izraža v razmerju med sposobnostjo presoje in razumevanja politike in emocionalno razsežnostjo odnosa do politike.

Medtem ko odnos do političnega reda govori o oblikovanju produktivnega razmerja posameznika v odnosu do politike, se druga razvojna naloga nanaša na izgradnjo politične identitete (Fend v Miheljak, 2002).

Tabela 2.2: Tipologija oblikovanja politične identitete

Stopnja političnega interesa	Strankarska opredeljenost	
	Opredeljeni	Neopredeljeni
Visoka	Politično opredeljeni subjekti	Iščoči subjekti
Nizka	Pasivno vezani subjekti	Difuzni oz. apolitični subjekti

Vir: Fend v Miheljak, 2002: 130

Le-ta se, kot lahko vidimo v tabeli 2.2, izraža z odnosom med interesom posameznika za politiko in njegovo opredeljenostjo za katero izmed političnih opcij.

Omenimo še, da je pri izgradnji posameznikovega odnosa do politike še posebej odločilno, ali posameznik sploh kdaj pridobi občutek, da je lahko njegovo delovanje pomembno. Mladi imajo danes na primer zelo malo priložnosti, da spoznajo, kakšen je njihov potencialni prispevek k državljanstvu oz. političnemu odločanju (Kahne in Westheimer, 2002). Država ima pri oblikovanju svojih državljanov največ možnosti to storiti preko šolstva. Raziskave v ZDA kažejo, da se odnosi in vedenja v sferi politike, ki jih posameznik prevzame med socializacijo iz izkušenj v šoli, prenesejo v odraslo dobo (Verba v John in drugi, 2003).

Ne glede na to, na kakšen način kategoriziramo posameznikov odnos do politike, je rezultat tega procesa takšno ali drugačno razmerje med posamezniki z določenim tipom politične kulture. Ravno to razmerje pa določa, za kakšen tip družbe gre (ali demokratičen ali avtoritaren ipd.). Zaznava državljanke vloge in razširjenost te zaznave med državljani namreč govori o tem, kakšna je splošna oblika politične kulture v določeni družbi. V demokratični kulturi naj bi prevladovala participativna orientacija. To pomeni, da naj bi bil družbi največji delež politično informiranih, zainteresiranih državljanov, ki imajo motivacijo za sodelovanje v političnem odločanju in do le-tega pristopajo racionalno (Miheljak, 2000). Tudi podoba demokracije, v kateri naj bi državljani preko posrednih oblik demokratičnega delovanja, o katerih smo govorili prej, aktivno sodelovali pri odločanju o pomembnih stvareh, predpostavlja obstoj »idealnega državljana«, ki pogosto spremlja politične zadeve, se o njih redno informira in je o njih tudi pripravljen izraziti svoje mnenje (Grossman v Oblak, 2003).

Potencial demokracije je torej najbolje izkoriščen, ko se državljani čutijo sposobni in tudi dolžni delovati na čim več možnih načinov in tako prispevati k izboljšanju celotne družbe (Kahne in Westheimer, 2002). Vendar pa je v današnji družbi v veliki meri prisotno nezanimanje za politične teme in nizka politična participacija, še posebej med mladimi, ki so predmet raziskovanja v

tem delu. Zato je pomembno razumeti, kdaj se posamezniki odločijo za sodelovanje v javnem izražanju mnenj in tudi v drugih oblikah politične participacije.

3. PROCES JAVNEGA IZRAŽANJA MNENJA

V tem poglavju se bomo osredotočili na sam proces javnega izražanja mnenja in dejavnike, ki so v tem procesu pomembni. Z namenom čim boljše razumeti te dejavnike, se bomo v nadaljevanju poglobljeje seznanili tudi s procesnimi predpostavkami javnega mnenja, čeprav naš cilj ne bo obravnavati javnega mnenja kot procesa.

Javno mnenje kot celota je namreč kompleksen proces, ki se sproži, ko skupina ljudi postane pozorna na nek problem. Odzivi na problem se jasneje izrišejo, ko začnejo posamezniki o njem komunicirati – najprej na medosebni ravni, nato pa vedno širše in tako postane problem javna zadeva, v okviru katere udeleženci javno razpravljajo o alternativnih možnostih rešitve problema, dokler polemika ne pride do oblasti. Bryce (v Pinter, 2000: 87) je ta proces lepo opisal, ko je dejal, da »mora iti javno mnenje skozi mnoge razvojne stopnje, preden začne govoriti oblastem«. Končna stopnja procesa je oblikovanje konsenza o rešitvi problema.

Pri obravnavah javnega mnenja kot procesa so glavni poudarki na vlogi družbenega okolja v procesih izražanja mnenja, na povečanju pojasnjevalne moči v procesih izražanja mnenja, vključenosti časovne komponente ter razumevanju procesa oblikovanja mnenj posameznikov (Petrič, 2002). Nas najbolj zanima individualna raven izražanja mnenja, torej bomo dali poseben poudarek temu, kako mnenje nastaja, se oblikuje in izraža pri posamezniku. Povejmo še nekaj o tem, kako lahko razumemo samo izražanje mnenja na tej ravni. Spet se bomo oprli na razumevanje javnega mnenja kot družbenega nadzora nasproti javnemu mnenju kot racionalnemu procesu. V prvi paradigmi je izražanje mnenja opredeljeno kot »vsako vidno izražanje vrednostno določenega mnenja«, ki ne vključuje le verbalno izraženega mnenja (to velja za racionalno razumevanje javnega mnenja), ampak vse načine vedenja (Noelle-Neumann v Splichal, 1997: 12). Razumevanje izražanja mnenja skozi nadzorovalno paradigmo s tem »obseg pojma mnenje maksimizira« (Splichal 1997: 274).

Dober primer pomembnosti javnomnenjskih procesov za demokratično odločanje je nastanek naše države, kajti v procesu osamosvajanja je imelo »javno mnenje osrednjo vlogo v slovenski družbi in je bilo tudi nujno potreben povzročitelj demokratizacije« (Petrič in Pinter, 2002: 38). V slovenskem prostoru pa so tudi sicer ugodne razmere za raziskovanje javnomnenjskih procesov, saj je zaradi »majhnosti Slovenije realistično predvidevati, da obstaja koherentna nacionalna mnenjska klima« (Petrič in Pinter, 2002: 39). V Sloveniji imamo tudi bogate arhive rednih mnenjskih raziskav in bogata teoretska dela², ki so vpeta v aktualen družbeni kontekst in se tudi izrecno posvečajo procesni razsežnosti javnega mnenja (Pinter, 2000).

3.1 IZRAŽANJE MNENJA V PERSPEKTIVI SPIRALE MOLKA

Mehanizem spirale molka, avtorice Noelle-Neumann, ki predstavlja inovativen pristop k razumevanju procesov javnega izražanja mnenja, nam bo v pomoč kot izhodišče za pojasnjevanje izražanja mnenja. Da bomo lahko osnovno idejo teorije na učinkovit način uporabili, moramo nekaj povedati o sami teoriji spirale molka, ki je po objavi leta 1973 doživela nesluten razmah. Glavni razlogi za to verjetno ležijo v tem, da je predstavljala prvi poskus zaobjeti celoten proces javnega mnenja, široka uporabnost teorije pri empiričnem raziskovanju javnega mnenja in tudi pomanjkljivosti v teoriji, ki so privedle do številnih kritik (Petrič, 2002).

Splichal (1997) kljub nestrinjanju s teorijo in opozarjanjem na njene pomanjkljivosti ugotavlja, da je teorija spirale molka poizkus povezovanja klasičnih idej o javnem mnenju in teorij množičnega komuniciranja, nadalje njihovega artikuliranja kot dimenzij javnomnenjskega procesa in njihovega empiričnega preizkušanja. Petrič (2002) pa je izpostavil integralni vidik javnomnenjskega procesa, ki ga pokriva teorija Noelle-Neumannove, kar pomeni, da nosi v sebi pojasnjevalni mehanizem, ki »vključuje povratno zvezo med individualnim in družbenim nivojem in konceptualizira javnomnenjski

---

² Pinter (2000: 88) navaja Vrega (1980) in Splichala (1997).

proces kot vzajemno prepleten odnos med individualnimi delovanji in družbenimi omejitvami« (Petrič, 2002: 134). Teorija torej poskuša pojasniti, kako družbeno določena individualno izražena mnenja prerasejo v kolektivno silo javnega mnenja: »Ideja Noelle-Neumanove je, da družbeni pritiski vplivajo na individualna javna izražanja mnenj, ta pa se nadalje organizirajo v kolektivno silo, ki povratno izvaja pritisk na družbeni kolektiv« (Petrič, 2002: 132).

Noelle-Neumannova zagovarja javno mnenje kot družbeni nadzor oz. »javno oko«, z besedami Splichala (1997: 223), kar predstavlja normativno paradigmo razumevanja javnega mnenja. Avtorica se navezuje na spoznanja njenih predhodnikov Huma, Locka in Rousseauja, ki so uvedli koncepte mnenjsko ozračje, zakon mnenja in slovesa in javno mnenje. V njihovih delih je poudarek na družbenem nadzoru kot dimenziji fenomena družbenega pritiska. Strinjajo se, da javno mnenje lahko služi kot družbeni nadzor posameznikov, ki občutijo strah pred izolacijo. In ne samo to, javno mnenje kot tako spodbuja družbeno integracijo in stabilnost, določa prioritete v družbi in podeljuje legitimiteto (Noelle-Neumann, 1979).

Kot pravi Hume, ni

»[...] za filozofe bolj presenetljivega odkritja kot lahkotnost vladanja manjšine večini; in implicitna podreditev s katero se človek odpove svojim čustvom in strastem. Če začnemo brskati za razlogom na podlagi katerega se ta 'čudež' dogaja, bomo ugotovili, da vlade ne podpira nič drugega kot mnenje. Odtod torej reklo, da so vlade osnovane na mnenju; in to velja tako za večino despotskih in militantnih vlad, kot tudi večino demokratičnih« (Hume v Noelle-Neumann, 1979: 146).

Močna sila, ki deluje na posameznika in jo Locke opisuje z besedami »zakon mnenja in slovesa«, je vidna vsak dan in raziskovanja s področja javnega mnenja razkrivajo, kako deluje. Javno mnenje, kot ga pojmuje Noelle-Neumannova, osnuje konsenz, prispeva h koheziji v družbi in v celotnem političnem telesu. Je obvezujoč tako za tiste, ki vladajo, kot za tiste, ki jim je vladano. Določa prednostne naloge v družbi, je lakmusov papir, ki zazna najaktualnejše in najbolj pereče probleme, ki jih mora rešiti družba. Javno mnenje nastopa tudi kot stabilizator družbe. Kot ugotavlja Davison (v Noelle-

Neumann, 1979), je odsotnost javnega mnenja ali temeljev za nastanek konsenza v družbi lahko povod za skrajne in pogoste prevrate v družbi.

Racionalno razumevanje javno mnenje vidi kot vir modrosti, ki z utemeljeno kritičnostjo izboljšuje vladanje. Noelle-Neumannova meni, da je to le ideal, ki ga je treba opustiti, pa čeprav se ga mnogi sociologi, politični analitiki, filozofi oprijemajo in povzdigujejo kritično javno mnenje kot mnenje predano javnemu blagostanju. Noelle-Neumannova trdi, da je tako javno mnenje izmišljotina, ki ne more biti empirično raziskana (v nasprotju z javnim mnenjem kot družbenim nadzorom, ki je dojemljiv za empirično raziskovanje). Poudarja še, da je koncept javnega mnenja kot družbenega nadzora nekaj, kar se tiče vseh posameznikov (v nasprotju z racionalno oblikovanim javnim mnenjem, kjer argumentirano razpravlja in dejansko sodeluje le majhna skupina celotne javnosti), (Noelle-Neuman, 1993).

S procesom, ki je zajet v mehanizmu spirale molka, je Noelle-Neumannova poskušala pojasniti, kako je skladnost posameznikovega mnenja z zaznanim večinskim mnenjem povezana s pripravljenostjo za izražanje mnenja in kaj se zgodi s tistimi, ki ne spregovorijo. Za ponazoritev družbeno-psihološkega mehanizma, ki ga avtorica (1979: 148) imenuje spirala molka, je najbolj primeren kar navedek same avtorice:

»Če so ljudje prepričani, da je njihovo mnenje del konsenza, ga z zaupanjem izražajo tako v zasebnih kot v javnih razpravah. Svoje prepričanje kažejo na primer s priponkami in avtomobilskimi nalepkami, pa tudi z obleko, ki jo nosijo, in z drugimi javno vidnimi simboli. Nasprotno pa ljudje postanejo previdni in tihi, ko imajo občutek, da so v manjšini. Tako še utrjujejo vtis šibkosti, vse dokler očitno šibkejša stran, razen njenega trdnega jedra, ki vztraja pri svojih prejšnjih vrednotah, popolnoma ne izgine, ali dokler mnenje ne postane tabu« (Noelle-Neumann, 1993: 202).

Kakšno je mnenjsko ozračje, naj bi vsak posameznik zaznal sam, kajti Noelle-Neumanova uvede mehanizem spirale molka s predpostavko, ki upošteva posamezniku prirojen »kvazistatistični organ«:

»Posameznik skuša to ugotoviti s pomočjo 'kvazistatističnega organa': z opazovanjem družbenega okolja, z ocenjevanjem porazdelitve mnenj za njegove ideje ali proti njim, predvsem pa z ocenjevanjem moči, nujnosti in možnosti uspeha določenih predlogov ali pogledov« (Noelle-Neumann, 1974: 44).

Gre za dinamičen proces, na podlagi katerega se javno mnenje oblikuje ali pa izgine. Proces se sproži, ko vrednote, običaji, navade ali razporeditve moči postanejo vprašljive zaradi odkritij, sprememb življenjskih razmer, kriz, premikov moči ali zgolj prebujene zavesti. Nastanejo konfliktne situacije, ki ljudi prebudijo. Ozračje postane kontroverzno, ali z drugimi besedami, v sebi nosi potencial izolacije. Nekdo, ki ni na preži, tvega, da ga družba izolira. Lahko je na strani večine, ki se vse bolj širi - vse več ljudi razmišlja kot on. Lahko pa se zgodi, da njegov pogled vse bolj izgublja. Ker se boji družbenega pritiska, postane negotov, začne dvomiti vase, je oprezen in prikriva svoje poglede. Medtem ko prvi brez oklevanja in strahu samozavestno izrazijo svoje mnenje, so drugi vse bolj previdni. Zdi se, da so prvi vse močnejši in v središču javnega življenja, dejansko bolj kot v resnici, drugi pa so zato vse manj vidni. Ta sila spodbudi vse več enako mislečih, da spregovorijo v javnosti, medtem ko isti razlog vodi tiste, ki se počutijo v manjšini, da vse bolj in bolj tonejo v tišino, dokler prvi pogled popolnoma ne prevlada v javnosti. Drugi ostane okleščen na »hard-core« skupino ali najbolj trdovratno jedro manjšine, ki se ne ukloni kljub vsem pritiskom.

Za pojasnjevanje izražanja mnenja s konceptom teorije spirale molka je ključna še vključenost vpliva strahu pred izolacijo na pripravljenost izražanja mnenja. Noelle-Neumannova (1993) sama pravi, da njena teorija temelji na predpostavki, da se posamezniki bojijo biti izolirani in ta strah izkusijo, ko zaznajo odklonskost svojega mnenja od mnenja večine. Tudi Petrič (2002: 137) ugotavlja, da je

»[...] strah neločljivo povezan s procesi družbene zaznave in procesi izražanja mnenja, saj se v nasprotnem primeru ljudje ne bi zanimali za mnenja drugih niti ne bi razmišljali o primernosti svojih mnenj v pogovorih z drugimi.«

Prepričanje, da je posameznik določen s pritiskom družbe, potrjuje tudi pojmovanje Noelle-Neumannove, ki meni, da ni človeka, ki bi se o tem, kako si bo pristrigel lase ali brado odločal zgolj na podlagi svoji notranjih osebnih prioritet. V isti sapi sicer dodaja, da osebne prioritete igrajo določeno vlogo, katero pa močno prekaša družba s svojim pritiskom. Kot pravi Noelle-Neumannova (1979), ne smemo verjeti, da se je enostavno upreti mehanizmu

spirale molka. Za ilustracijo majhnosti človeka uporabi besede Madisona (1993: 340) : »Človek je plašen in oprezen [...]«.

Elementi v teoriji Noelle-Neumannove, ki so povezani s procesi javnega mnenja in hkrati uporabni za empirično preverjanje, so (1) sposobnost posameznika, da s pomočjo kvazistatističnega organa zazna, kdaj določeno mnenje pridobiva ali izgublja na veljavi (2) odzivi na to; ti lahko vodijo k bolj samozavestnemu izražanju mnenj ali pa molku in (3) generični strah pred izolacijo, ki večino ljudi pripravi do tega, da se ozirajo na mnenja drugih (Noelle-Neumann, 1993: 63). Vse to so tudi glavni razlogi za utemeljeno uporabo komponent teorije spirale molka.

3.2 KRITIKA SPIRALE MOLKA IN NADGRADNJA RAZUMEVANJA IZRAŽANJA MNENJA

Kot smo opredelili v uvodu, naš namen ni preizkušanje teorije spirale molka, ampak pojasnjevanje javnega izražanja mnenja posameznikov, kar pomeni redukcijo obravnave spirale molka kot celotne teorije procesa javnega mnenja na pojasnjevanje procesa javnega izražanja mnenja. Osredotočili se bomo na dejavnike posameznikovega delovanja v javnosti in raziskali družbene okoliščine in individualne dispozicije, ki igrajo pomembno vlogo v procesu javnega izražanja mnenja. Takšen pristop je lahko zelo ploden glede testiranja posameznih teoretskih predpostavk, vendar ne povezuje mikro in makro družbenih procesov, s čimer se ukvarja spirala molka kot teorija, ki upošteva procesne predpostavke javnega mnenja (Scheufele in Moy, 2000).

Teoriji spirale molka sicer avtorji nedvomno priznavajo, da je v raziskovanje javnega mnenja prinesla marsikatero inovativno idejo, za ponazoritev navajamo besede Petriča (2002: 132), ki pravi, da »[...] primarna znanstvena vrednost teorije leži predvsem v poskusu dinamične konceptualizacije procesov javnega mnenja in empiričnem preverjanju njihove veljavnosti«. Po treh desetletjih bogate tradicije raziskovanja teorije spirale molka lahko tudi potrdimo, da osnovna predpostavka o posameznikovem opazovanju mnenjskega okolja in

posledično večjem oz. manjšem javnem izražanju mnenja delno pojasni ravnanje in odločitve posameznika v mnenjskih procesih (Glynn, Hayes in Shanahan, 1997; Petrič in Pinter, 2002; in mnogi drugi).

Teorija spirale molka predvideva, da je edini motiv, ki naj bi gnal posameznika k delovanju oz. pripravljenosti izraziti mnenje, strah pred izolacijo. Ta pa nastane kot posledica neskladnosti med posameznikovim in večinskim mnenjem, bodisi kot zaznava trenutnega ali pa bodočega mnenjskega ozračja. Ali, kot pravi Petrič (2002: 133):

»Teorija spirale molka ponuja podobo inherentno konformnega posameznika, ki se v vsakem primeru prilagaja večinskemu toku, sicer se sproži v njegovi glavi strah pred izolacijo. Ta je za človeka nevzdržen, zato se ga skuša znebiti z ustrezno prilagoditvijo svojega delovanja.«

Noelle-Neumannova (1974) je poleg tega izpostavila le še posameznikove demografske značilnosti (spol, starost, izobrazbo in dohodek) kot takšne, ki poleg normativnih vplivov odločajo, kdaj bo pripravljen izraziti svoje mnenje. Najbolj pripravljeni naj bi bili izražati mnenje mlajši ljudje, moški, bolj izobraženi in tisti, ki so dobro ekonomsko situirani. Problem teorije³ Noelle-Neumannove je torej neupoštevanje posameznika kot celovite osebnosti, z osebnimi izkušnjami, ki lahko vplivajo na pripravljenost za javno izražanje mnenja. Avtorica pa zanemari tudi vpliv referenčnih skupin, katerih učinki in pomembnost v posameznikovem življenju so bili skozi socialno psihologijo dobro raziskani in dokazani.

Nas pa zanimajo tudi drugi dejavniki, ki vplivajo na to, kako in kdaj bo nekdo javno izrazil svoje mnenje. V ospredje želimo postaviti posameznikovo individualno in racionalno delovanje in poskušati prikazati, kako posameznika določajo družbene okoliščine in kako preteklo delovanje, njegova življenjska

---

³ Pri tem mislimo na problem obravnave dejavnikov, ki vplivajo na posameznikovo izražanje mnenja. Teoriji spirale molka kot celoti se da očitati še kaj več. Splichal (1997) je opozarjal na slabo teoretsko razčlenjenost teorije. Kot prvo teorija ne razlikuje med individualnim oz. objavljenim mnenjem in javnim mnenjem kot mnenjem javnosti. Ponovno uvaja razliko med javnim in popularnim mnenjem ter tudi izenačuje javno mnenje z vladajočim mnenjem. In nenazadnje ločuje (ne razlikuje) med dvema temeljnima, med seboj izključujočima pojmovanjema javnega mnenja - integrativnim (javno mnenje kot družbeno nadzorovanje) in elitističnim (javno mnenje kot racionalni proces) pojmovanjem.

zgodovina. Že Tönnies (v Splichal, 1997) je temeljna nasprotja, ki se pojavljajo v mnenjskih razlikah, postavil na razlike med razrede v neki populaciji, pri čemer razrede definirajo razlike v lastništvu, izobrazbi in kraju bivanja. Za način človekovega izražanja in mišljenja pa je dejal, da je določen z vzgojo, izobraževanjem in vplivi soljudi. Osnovne predpostavke teorije spirale molka je treba torej razširiti in predvidevati vpliv drugih dejavnikov. Pri tem se bomo oprli na pol javnomnenjskih teorij, ki v ospredje postavljajo racionalni ideal javnosti.

Če želimo razumevanje procesa oblikovanja javnega mnenja v primerjavi s tem, kako je ta razumljen skozi teorijo spirale molka, dopolniti tako, da se opremo na racionalno paradigmo, vseeno ne zaobidemo paradoksa, ki se pri tem pojavlja. Ugotovimo, da se racionalno in neracionalno tesno prepletata in v tem smislu tudi dopolnjujeta. Tudi nekateri avtorji so opozorili na to, da sodelovanje posameznika v javni razpravi ne predvideva le njegove popolne racionalnosti in usposobljenosti. Tako na primer Lowell (v Pinter, 2000: 87) ugotavlja, »da so mnenja posameznikov le delno racionalna in jih izdatno prevzemajo od drugih«, Tönnies (v Pinter, 2000: 87) pa priznava prisotnost neracionalnih prvin v javnem mnenju »saj ni mogoče izločiti pojavov, kot so prisila, tradicija, čustva, bežni vtisi, neutemeljeno znanje, pristranskost in podobno«.

Tudi Scheufele (1999) je sledil dvojnemu razumevanju javnega mnenja in javno izražanje mnenja na empirični ravni preverjal kot dvodimenzionalen konstrukt. Ena dimenzija naj bi zajemala deliberativno razpravo oz. racionalno izmenjavo argumentov med politično enakovredno informiranimi in zainteresiranimi posamezniki, drugo dimenzijo javnega izražanja mnenja pa je videl v situacijah, kjer v ospredje prihajajo normativni pritiski, ko posameznik mora izraziti mnenje v mnenjskem ozračju, ki mu ni naklonjeno. Želel je preveriti predpostavko o tem, da so posamezniki racionalne razprave o politiki sposobni le v zasebnosti, medtem ko v javnosti racionalnost odpove. Prišel je do presenetljive ugotovitve, da v zasebnosti na javno izražanje mnenja vplivajo dejavniki, kot so znanje, interes, izobrazba in podobno. Po drugi strani pa v anonimni in potencialno nenaklonjeni situaciji v ospredje stopajo normativni pritiski. Rezultate je interpretiral kot delno potrditev Schumepeterjeve predpostavke, da »v sferi politike racionalni državljani ne obstajajo« (Scheufele, 1999: 25).

Izražanje mnenja v racionalni paradigmi namreč temelji na predstavi o razsvetljenem in informiranem posamezniku, ki želi in je sposoben sodelovati v argumentiranih javnih razpravah. Takšno razumevanje sega v racionalizem 18. stoletja, ko je bila prisotna še trdna vera v možnost razsvetljenega javnega mnenja. Bolj znani avtorji, ki so sledili racionalnemu razumevanju javnega mnenja, so Dewey (1927), Blumer (1946), Habermas (1962), Fishkin (1991), Katz (1999) in še kateri. Tovrstno razumevanje javnega mnenja za razliko od prej omenjene nadzorovalne paradigme predvideva, da posameznik svoje mnenje oblikuje glede na pridobljene informacije. Izražanje mnenja v javnosti pa je pomembno, ker je le preko artikuliranja in predstavitve mnenja drugim prisoten potencial vplivanja na politične odločitve.

Teorije, ki se ukvarjajo z javnomnenjskimi procesi, se danes vračajo k vlogi in pomenu dialoškega komuniciranja in neposrednega razpravljanja (Pinter in Oblak, 2000). Procese oblikovanja in izražanja mnenj izpostavljajo iz vidika sodelovanja posameznikov pri pomembnih družbenih odločitvah. Pinter (2002: 171) pravi, da je »mnenje ključen pojem modernih predstav o družbi in vlogi posameznika v njej« in nadaljuje, da je posebej zanimiva političnost mnenj, saj je »bodisi z javnim ali tudi nejavnim izražanjem mnenj opredeljena suverenost politične oblasti« (Pinter, 2002: 172). Današnje teoretske zamisli, ki analizam mnenjskih procesov pripisujejo osrednji pomen in njihovo vlogo postavljajo v odnos z drugimi kompleksnimi družbenimi procesi, so klasične (empirične) komunikološke raziskovalne študije in pa ideje deliberativne demokracije (Pinter, 2002). Empirične komunikološke študije mnenjskih procesov, v katerih je izmenjavanje mnenj opredeljeno kot del javnega življenja in prostora, se pri raziskovanju oblikovanja in nastajanja preferenc posameznikov

»[...] oddaljujejo od uveljavljenih predstav o družbenem vplivu in iščejo nove možnosti za konceptualizacijo posameznikovih preferenc in njihovo nastajanje v značilnostih, kot so racionalnost, premišljenost, informacijska opora itd.« Pinter (2002: 175).

Druga tradicija teoretskih zamisli o pomembnosti mnenjskih procesov pa se, kot smo že omenili, naslanja na modele deliberativne demokracije. Na mnenjske procese se obrača zaradi želje po razumevanju »procesa agregiranja individualnih preferenc v volilnih in drugih participativnih praksah v sodobnih

demokracijah«, pa tudi zaradi »nezadovoljstva glede participacije posameznikov v sodobnih demokracijah« (Pinter, 2002: 175). Sama ideja deliberativne demokracije namreč temelji na racionalni izmenjavi argumentov in mnenj med državljani in tako tudi predvideva artikulacijo individualnih mnenj v javnosti (Tocqueville v Scheufele in Eveland, 1999). Že Dewey je velik potencial pri oblikovanju javnega mnenja kot neizbežnega gradnika demokracije videl v medosebnih komunikacijskih procesih (Pinter, 2002). Lasorsa (1991) pa opozarja, da je razumevanje pogojev, pod katerimi so posamezniki voljni izraziti in opozarjati na svoje mnenje skozi pogovor pomembno⁴, kajti v demokraciji je vsaka politična diskusija pomembna.

Razumevanje, da je oblikovanje in izražanje mnenja racionalen proces, upošteva vlogo posameznika, ki zasleduje svoje interese. Razlog za konformnost in odmik od tega je lahko manko informacij pri posamezniku. Posamezniki, ki posedujejo manjšo stopnjo dejanskega znanja, bi naj bolj podlegali večinskemu mnenju kot tisti z večjo stopnjo dejanskega znanja. Glavni razlog za to je odsotnost nejasno strukturiranega miselnega konteksta, ki je nujen za interpretacijo neke situacije (Key, 1961). Torej tisti, ki nimajo zadostne količine informacij in nimajo temelja za neodvisno presojanje, kot dokaz za realno stanje prevzamejo večinsko mnenje. Opisani fenomen je potrdil že Moscovici (v Splichal, 1997), ki je znameniti Aschev poskus⁵ z dolžino črte ponovil na inženirjih. Ti so se vsi uprli mnenju zavajajoče večine. Nenazadnje pa je že sam Asch (v Splichal, 1997) ugotovil, da so posamezniki, ki so se strinjali z večino, verjeli, da so dobili zanesljivo informacijo.

Tudi Zaller (v Price, 1999) je na podlagi raziskav Conversa in McGuirea prišel do podobnih ugotovitev. Zavedni državljani, ki so seznanjeni s pomembnimi političnimi informacijami, v primerjavi z manj zavednimi in neinformiranimi prej opazijo in razumejo prepričevalno politično komunikacijo; hkrati pa so mnogo manj dovzetni za vpliv te komunikacije. Državljeni, ki so manj obveščeni in

---

⁴ To lepo ponazarja navedba avtorja: »Talk is not cheap« (Lasorsa, 1991: 140).

⁵ Posameznika so postavili v sobo s sedmimi pomočniki eksperimentatorja in ga naprosili, naj med podanimi različno dolgimi črtami izbere dve enaki. Pri tem so pomočniki imeli navodila, da naj izberejo vedno napačni par črt. Opazovali so, koliko izmed testnih oseb ni vztrajalo pri svoji, sicer očitno pravilni izbiri.

imajo manj znanja, kažejo višjo raven sprememb svojega mnenja na podlagi dobljenih sporočil. Kot pravi Zaller »politično obveščeni državljani prejete informacije interpretirajo odvisno od skladnosti teh informacij z njihovimi predispozicijami« (Zaller v Price, 1999: 595).

Posameznika v sodobni družbi, ki jo mnogi avtorji imenujejo tudi družba znanja, bomo obravnavali kot informirani subjekt. Sledili bomo predpostavki, da za posameznika, ki poseduje več znanja, velja, da je njegovo izražanje mnenja v javnosti bolj kot od zaznane porazdelitvi mnenj v mnenjskem ozračju odvisno od njemu lastnih vzgibov. Znanje o političnih zadevah je pomemben pogoj za uspešno politično delovanje, ki zajema zasledovanje in zagovarjanje posameznikovih interesov. Že samo sodelovanje v demokratičnih procesih od državljanov zahteva vsaj minimalno razumevanje političnega sistema (Niemi in Junn v Soule, 2001). Poznavanje osnovnih dejstev o politiki posameznikom namreč pomaga, da se orientirajo v svetu politike in vzpostavijo povezavo med problemi, političnimi akterji in političnimi institucijami in s pomočjo tega izoblikujejo svoje preference (Sotirovic in McLeod, 2001). Tudi Petrič (2002: 142) ugotavlja, da

»[...] komentatorji najpogosteje predlagajo, da bi bilo treba raziskati vpliv posameznikove vključenosti v temo, natančneje, v kolikšni meri nek javni problem posameznika osebno prizadeva in koliko znanja o problemu poseduje«.

Mnogi raziskovalci so vpliv teh spremenljivk tudi empirično dokazali. Lasorsa je (1991) ugotovil, da so tisti posamezniki, ki so bolj prepričani o pravilnosti svojega mnenja, le-tega pripravljene izraziti, ne glede na njegovo ustreznost. Tudi Shamir (1997), Scheufele (1999) in Neuwirth (2000) so potrdili, da prisotnost navedenih informacijskih spremenljivk lahko povečuje posameznikovo pripravljenost za izražanje mnenja.

Vendar pa se pojavi vprašanje, koliko ljudi je dejansko tako dobro poučenih, da se ravna le po lastnih preferencah. Tudi klasičnim teoretskim predpostavkam o razsvetljenem in informiranem posamezniku so sledile razprave o sposobnosti navadnih ljudi (državljanov) za sodelovanje v demokratičnem ustroju. In »manj, kot je posameznik prepričan o nekem predmetu oz. situaciji, bolj je nagnjen k temu, da se ne postavi za svoje mnenje« (Splichal, 1997: 257). Poznan je

predvsem Lippmannov (v Price, 1999) argument, da državljani investirajo le malo ali pa nič energije v to, da bi se poučili o političnih zadevah. Njihova mnenja temeljijo zgolj na nejasnih in nepopolnih informacijah, ki jih slučajno zasledijo v medijih. Argument Lippmanna so potrdile tudi prve raziskave na področju politične informiranosti posameznikov, ki so pokazale njihovo slabo seznanjenost s političnimi zadevami. In to tako med ameriški anketiranci kot med anketiranci nekaterih zahodnoevropskih držav (Price, 1999).

Idealno bi javna deliberacija o temah in problemih bila proces, ki ne bi nikogar izključeval (Sanders v Scheufele, 1999), vendar pa ne moremo slediti predpostavki, da so vsi posamezniki do enake mere pripravljeni sodelovati v javnomnenjskih procesih. Miheljak (2000: 136) navaja, da je odločanje za aktivno ali pasivno participacijo v politiki odvisno od »stopnje (ne)zaupanja v politiko in od politične kompetence posameznika«. Zato se bomo posvetili še posameznikovi motivaciji za sodelovanje v javnomnenjskih procesih, ki jo racionalno razumevanje javnega mnenja prav tako postavlja v ospredje. Predvideva namreč, da morajo državljani biti usposobljeni za sodelovanje v procesih odločanja, poleg tega pa morajo imeti tudi zavedanje, da je pomembno skozi nje delovati. Idealno se pripravljenost za delovanje udejanji tudi v dejanskem aktivnem sodelovanju v demokratičnih procesih oz. v možnih načinih politične participacije (Scheufele, 1999). Občutek lastne politične učinkovitosti je tisti, ki pomembno določa delovanje posameznikov v politični sferi. Brez občutka kompetence in prepričanja, da ima njegovo delovanje vpliv, bo posameznik imel malo spodbude za aktivno sodelovanje (Kenski in Stroud, v tisku). Nizek občutek politične učinkovitosti in nezaupanje v politiko pa lahko vodita do politične apatije in umika iz sfere politične participacije (Reef in Knoke, 1999).

Kot vidimo, posameznika pri njegovem delovanju ne usmerjajo le normativnimi dejavniki in pritisk družbe, ampak so, kot so dokazale tudi številne empirične raziskave na področju same spirale molka, pomembni še drugi dejavniki. Petrič (2002: 143) ugotavlja, da pojasnjevalni mehanizmi empirične tradicije v veliki meri temeljijo na:

»idejah empiričnih in teoretskih raziskav javnega mnenja, ki v ospredje ne postavljajo normativnih dejavnikov, ampak posameznikovo racionalno instrumentalno delovanje, ki je določeno z lastno intencionalno usmerjenostjo«.

Tudi Hayes (v tisku), ki je pregledal velik delež empiričnih raziskav spirale molka, je ugotovil, da odločitve posameznika za sodelovanje v mnenjskih procesih spremlja veliko več, kot le njegovo zaznavanje mnenjske klime oz. družbenega pritiska. Zato bomo pri našem raziskovanju poskušali upoštevati tako normativne dejavnike kot tudi relevantne racionalne dejavnike.

4. POLITIČNI PROFIL MLADIH V SLOVENIJI

Preden pa se posvetimo politični aktivnosti mladih v Sloveniji, moramo opredeliti pojem mladine oz. kaj je značilno za obdobje, ki ga imenujemo mladost. Kot prvo velja omeniti, da je ta kategorija, če jo smemo tako poimenovati, razmeroma nov fenomen. Uletova (2000: 11) navaja, da je mladina »fenomen dvajsetega stoletja«, kajti komaj v tem stoletju se je iz gole generacijske skupine oblikovala v pomembno družbeno skupino, ki jo označujejo specifične oblike vedenja in vrednote. Obdobje mladosti je v sociološki literaturi najpogosteje definirano kot stopnja socializacije in prehoda v odraslost oz. kot posebna, specifična in univerzalna razvojna stopnja v življenju posameznika (Ule in Kuhar 2000), pa tudi kot vmesna stopnja med otroštvom in odraslostjo (Ule, 2000). Nekateri mladi danes to obdobje vlečejo tudi v starost okrog tridesetega leta (Soule, 2000). Če povzamemo, obdobje mladosti se priznava kot posebno obdobje v življenju (recimo od polnoletnosti pa do obdobja okrog petindvajsetih) in ima poseben pomen za odraščajočega posameznika.

Kategorija mladosti kot prehodnega obdobja v življenjskem poteku se je najprej pojavila kot institucija uvajanja v odraslo družbo. Od šestdesetih let naprej se je kot rezultat členjenja šolskih, izobraževalnih in socializacijskih poti razvilo novo razumevanje mladosti, kjer je poudarek na izobraževanju in samooblikovanju mladega človeka. V Evropi je do pomembnega preobrata prišlo po drugi svetovni vojni, ko se je močno razširil in podaljšal izobraževalni proces in je mladina imela vse več prostega časa, izboljšal pa se je tudi življenjski standard mladih vseh družbenih slojev (Ule, 2000).

Vse naštetu je sprožilo proces politizacije mladine, v katerem so glavno vlogo nosili študenti. Nov privilegiran položaj v družbi, ki je prinesel podaljševanje časa, ko mladim še ni bilo treba stopiti v svet odraslih, je študentom omogočil »razvijanje nove senzibilnosti, eksperimentiranje z novimi oblikami zavesti in razvoj novih potreb« (Ule, 2000: 15). Nenadoma so imeli tudi možnosti (npr. vpogled v družbenokritično literaturo) in motive za preučevanje mehanizmov delovanja oblasti, kapitala in množične potrošnje, kar je izoblikovalo tla za

eksperimentiranje z različnimi oblikami demokratične in libertarne prakse (Ule, 2000). To vse je vodilo v aktivna študentska gibanja, nemire in proteste, ki so zaznamovala šestdeseta in sedemdeseta leta dvajsetega stoletja. Tudi v osemdesetih so bile na mladinski sceni v ospredju različne oblike družbenih gibanj in pobud. Uletova (2000: 19) ocenjuje, da so bila ta gibanja »kulturno-politična avantgarda poindustrijske dobe« in so »pognala v tek procese, ki so si jih po tihem želeli tudi odrasli«. Mladina je bila namreč tista, ki je imela dovolj distance za oceno utečenih razmerij v družbi, vizijo mogočih izboljšav in zagon za reševanje problemov v družbi. Devetdeseta pa so mladim prinesla nove možnosti in izzive ter jih hkrati postavila v kompleksen položaj vse težjega osamosvajanja in uveljavljanja. Zato se je mladina vse bolj začela soočati z lastnimi problemi in ne več s problemi družbe ter se umikala v zasebnost (Ule, 2000). Ob prehodu v enaindvajseto stoletje se zdi, kot da se je »inovativni in kritični potencial mladih izčrpal« (Ule, 2000: 24) in se »sodobne družbe ponovno paternalistično odzivajo na morebitne mladinske proteste, jih prezrejo ali kako drugače nevtralizirajo« (Ule, 2000: 25). Vse kaže na to, da v razvitih družbah naglo upada družbena, ekonomska in predvsem inovacijska moč mladih (Ule, 2000).

Pri opaženem umiku mladih v zasebnost pa ne gre popolnoma izključiti njihovega političnega delovanja, kajti politična aktivnost se lahko kaže tudi kot del vsakdanjih socialnih dejavnosti ljudi. Renerjeva (2000: 87) se sprašuje, ali »pravih učinkov libertinskih gibanj in kulturne revolucije iz šestdesetih ne gre iskati na javni sceni, ampak doma, v zasebnosti in intimnosti«. Svoje razmišljanje podpre z dejstvom, da »se je generacija staršev, katerih otroci so danes dvajsetletnice in dvajsetletniki, politično in kulturno socializirala v času, ko so se dogajale globoke spremembe«.

Splošne informacije o tem, kakšen je med mladimi v Sloveniji interes za politiko in politične zadeve, so precej dobro znane. Že na Fakulteti za družbene vede imamo v okviru Centra za socialno psihologijo in študije mladine in Centra za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij zelo bogato tradicijo raziskovanja mladine in širšega prebivalstva Slovenije, njihovih praks, življenjskih usmeritev in vrednostnih orientacij ter v tem okviru tudi odnos do

politike in tradicionalne politične participacije. Najbolj se bomo oprli na zadnje raziskavo Mladina 2000, ki je pokazala, da se zanimanje za politiko in politično angažiranje med mladimi zmanjšujeta. Za mlade je značilna nizka udeležba na volitvah, upadanje članstva v tradicionalnih institucijah, kot so politične stranke, mladinske organizacije ipd. Opaziti je tudi naraščajoče nezaupanje in kritičnost do vodilnih politikov ter cinizem in apatijo. V odnosu do oblasti se kažejo depolitiziranost, pasivnost in apolitičnost. Današnja mladina je zaprta v krog zasebnosti in se ne vpleta v javno dogajanje, razen če jo le-to neposredno ne zadeva. Večina mladih tudi nima občutka, da lahko kakorkoli vplivajo na politične odločitve ali dejanja političnih elit (Kuhar, 2004). Rezultatom te in nekaterih drugih raziskav na to temo v Sloveniji⁶ se bomo posvetili bolj podrobno in podali bomo kratek pregled za nas relevantnih izsledkov.

Najprej pogledjmo, kako je z vrednotno orientiranostjo slovenske mladine. Rezultati raziskave Mladina 2000 (glej tabelo 4.1) potrjujejo trend subjektivizacije vrednot, ki se opaža med mladimi.

---

⁶ Uporabljene raziskave:

- Raziskavi Centra za socialno psihologijo in študije mladine, Mladina 1993, Mladina 1995 in Mladina 2000.
- Raziskava Družbeni profil študentov Slovenije, 2005.
- Raziskava SJM 2005/2.
- Raziskava RIS, avgust 2001 in RIS, december 2004.

O enotah: Mladina 1993: mladi od 14 do 24 let. Mladina 1995: mladi od 18 do 35 let. Mladina 2000: mladi od 14 do 30 let. Pri Družbenem profilu študentov so vzorčili le po letniku (od prvega do četrtega) in anketirancev niso spraševali po starosti, pri raziskavi pa SJM smo vzeli mlade od 18 do 30 let. Raziskava RIS se dela na širši populaciji.

Tabela 4.1: Najpomembnejše vrednote mladih v Sloveniji

	Oceni za vsako od naštetih stvari, kako pomembna je za tvoje življenje ...	Sploh ni pomembna (%)	Malo pomembna (%)	Srednje pomembna (%)	Dokaj pomembna (%)	Zelo pomembna (%)	Skupaj (%)
Prvi faktor	Zdravje	0,2	0,3	2,2	11,0	86,3	100
	Družinsko življenje	0,5	1,3	7,7	21,2	69,3	100
	Mir v svetu brez vojnih konfliktov	1,1	2,0	9,5	21,8	65,6	100
	Varovanje narave	0,5	1,2	11,9	31,1	55,2	100
	Uspeh v šoli, poklicu	0,4	1,6	8,9	35,8	53,3	100
	Varnost mojega naroda pred sovražniki	1,6	3,9	15,2	31,4	47,9	100
	Red in stabilnost v družbi	0,4	2,3	13,7	44,9	38,7	100
	Vzdrževanje tradicionalnih vrednot	2,0	10,3	29,5	37,1	21,1	100
Drugi faktor	Materialne dobrine	2,0	8,9	33,5	36	19,6	100
	Biti avtoriteta, voditelj	9,6	25,4	36,4	21,5	6,9	100
	Imeti moč nad drugimi	24,8	31,3	28,7	11,1	4,2	100
Tretji faktor	Resnično prijateljstvo	0,2	0,5	3,1	18,7	77,6	100
	Svoboda delovanja in mišljenja	0,4	1,3	8,9	24,5	64,9	100
	Živeti v miru s seboj	5,1	8,1	14,3	23,3	49,2	100
	Kreativnost, originalnost, fantazija	2,6	8,6	31,7	44,9	38,7	100
	Svet lepega, narava, umetnost	0,4	2,3	13,7	44,9	38,7	100
Vznemirljivo življenje	2,5	8,8	36,2	32,5	19,9	100	

Vir: Raziskava Mladina 2000, Ule in Kuhar, 2002: 54-55, n=1746

Pred kolektivne pravice, enakost in demokracijo mladi postavljajo svoje osebne potrebe. Faktorska analiza je pokazala tri dimenzije vrednotne usmerjenosti mladih, in sicer usmerjenost v tradicionalizem oz. konservatizem in zasebnost (prvi faktor), nato željo po moči, oblasti in materialnih dobrinah (drugi faktor) in še skupek ekspresivnih vrednot (tretji faktor), kjer se kaže mladostniški idealizem (Ule in Kuhar: 2000). Ti rezultati kažejo tudi na to, da se mladi v svojih vrednostnih orientacijah vse bolj opirajo na vsakdanje življenje in osebna izkustva, ne pa na ideologije (Mencin-Čeplak, 2002) in vedno bolj cenijo tisto, kar je subjektivno in individualno.

V tabeli 4.2 predstavljamo še rezultate iste raziskave glede interesov mladih, ki kažejo podobno usmerjenost kot pri vrednotah.

Tabela 4.2: Najpomembnejši interesi mladih v Sloveniji

Oceni, koliko si zainteresiran/a za vsako od navedenih področij ...	Nič (%)	Malo (%)	Srednje (%)	Precej (%)	Zelo (%)	Skupaj (%)
Prijateljstvo	0,1	0,2	4,8	26,4	68,5	100
Družinsko življenje, zakon, otroci	2,2	5,6	13,8	28,2	50,8	100
Služba, poklic	1,3	2,6	12,7	36,5	46,9	100
Spolnost in ljubezen	0,1	1,5	15,2	40,7	42,5	100
Zabava in razvedrilo	0,2	2,6	19,4	41,9	36,0	100
Potovanja	1,4	9,2	25,0	31,8	32,6	100
Šola in izobraževanje	1,7	6,8	26,4	39,3	25,8	100
Samoizobraževanje	2,2	7,2	27,7	38,0	25,0	100
Šport in športni dogodki, rekreacija	2,7	10,6	32,3	29,8	24,6	100
Skrb za lastni zunanji videz	0,9	3,7	31,3	42,9	21,2	100
Uživanje hrane, pijače	1,2	10,2	38,4	31,4	12,8	100
Tehnika in tehnični dosežki	5,3	20,9	33,4	24,9	15,5	100
Znanost in znanstveni dosežki	5,4	19,7	37,2	26,4	11,3	100
Nakupovanje	5,8	18,9	39,7	25,6	10,0	100
Nacionalna preteklost in usoda lastnega naroda	4,8	20,6	41,9	23,0	9,6	100
Umetnost in kultura	6,5	24,2	40,5	19,9	8,8	100
Vojska in vojaške stvari	39,7	27,9	19,8	7,9	4,7	100
Vera in versko življenje	23,1	28,8	30,1	13,3	4,7	100
Politika, politični dogodki	24,6	34,4	25,1	1,8	3,8	100

Vir: Raziskava Mladina 2000, Ule in Kuhar, 2002: 56, n=1746

Kot vidimo, mlade najbolj zanimajo prijateljstvo, družinsko življenje, zakon, otroci, služba, poklic, spolnost in ljubezen, najmanjše zanimanje pa kažejo za politiko, vero in vojsko (Kuhar in Ule, 2000). V ospredju so individualistični interesi, kar potrди obrat mladih v zasebnost. To je bistvena značilnost, ki mlade devetdesetih razlikuje od politično aktivne mladine v šestdesetih, sedemdesetih in osemdesetih (Mencin-Čeplak, 2002).

Zanimajo pa nas tudi bolj eksplicitni pokazatelji dejanske politične mobilizacije mladih. Najbolj enostaven in neposreden pokazatelj je izjavljanje o zanimanju za politiko (glej tabeli 4.3 in 4.4). Poglejmo najprej, kakšen je bil interes za politiko med mladimi v prvih letih po osamosvojitvi Slovenije.

Tabela 4.3: Interes oz. zanimanje mladih za politiko v letih 1993 in 1995

Navedi stopnjo tvoje zainteresiranosti za politiko in politične dogodke...	Mladina 1993	Mladina 1995
Nikakršna	42,0 %	38,3%
Majhna	33,6%	35,6%
Srednja	17,1%	20,5%
Velika	6,0%	4,9%

Vir: Raziskava Mladina 1993, n=2218, ADP; Raziskava Mladina 1995, n=1829, ADP

Od leta 1993 do leta 1995 opazimo rahel porast zanimanja za politiko in posledično je bilo leta 1995 tudi nekoliko manj mladih, ki so izjavili, da jih politika oz. politični dogodki sploh ne zanimajo. Sledi pa še prikaz rezultatov izbranih kasnejših raziskav, v katerih so mlade prav tako spraševali o tem, v kolikšni meri jih zanima politika.

Tabela 4.4: Interes oz. zanimanje mladih za politiko v letih 2000 in 2005

Je vaše zanimanje za politiko ...	Mladina 2000	
Nikakršno	17,7 %	
Majhno	38,9%	
Srednje	34,2%	
Močno	7,9%	
Zelo močno	1,2%	
V kolikšni meri vas zanima politika?	Družbeni profil študentov Slovenije 2005	SJM 2005/2
Me sploh ne zanima	24,7%	39,2%
Malo me zanima	42,7%	45,1%
Me zanima	26,1%	13,7%
Zelo me zanima	5,8%	1,4%

Vir: Raziskava Mladina 2000, Miheljak, 2002: 254, n=1746; Raziskava družbenega profila študentov Slovenije, Flere in drugi: 170, n=3440; Raziskava SJM 2005/2, n=293

Kot lahko vidimo v tabeli 4.4 je med mladimi zanimanje za politiko relativno nizko, največji interes je razbrati v zadnji večji raziskavi med študenti leta 2005. Tudi Miheljak (2000) je ugotovil, da je stopnja zanimanja za politiko razvojno in tudi izobrazbeno pogojena. Večji interes za politiko se kaže v starostni skupini od 24-26 let in med dijaki strokovnih, tehničnih šol in gimnazij, medtem ko med mladoletnimi udeleženci raziskave in dijaki poklicnih šol praktično ni zanimanja za politiko.

Izobraževalni proces je očitno v veliki meri pomemben za razvoj prave demokratične zavesti in želenega vedenja oz. vsaj spoštovanja možnosti politične participacije. Mladi se lahko v šolah naučijo, kako pomembna je njihova lastna aktivnost pri procesih odločanja (npr. politična participacija v okviru šole), še več zavesti o pomembnosti svojega delovanja pa lahko pridobijo s sodelovanjem v prostovoljnih aktivnostih (John in drugi, 2003). Kahne in Westheimer (2002) dodajata še, da so izkušnje o lastni učinkovitosti pomembne iz dveh vidikov. Prvi je že omenjen, da mladi sploh dobijo občutek o pomembnosti lastnega delovanja, drugi pomemben vidik pa je, da se naučijo

premagati ovire in frustracije, na katere lahko pri tem delovanju naletijo. Kajti tudi v prihodnjem političnem delovanju bodo naleteli na osebe ali strukture, ki jih bodo poskušale ovirati, in če imajo že nekaj izkušenj s tem, se ne bodo tako hitro uklonili oz. izgubili občutka o lastni učinkovitosti.

Pri političnosti mladih je pomembna tudi vloga družine. Velja, da je znotraj družine visoka politična homogenizacija ter reprodukcija vrednot in političnih stališč (Mihelj, 2000). Tudi državljansko držo in navade glede politične participacije mladi ljudje v veliki meri prevzamejo od svojih staršev (John in drugi, 2003). Kar glede na prevladujoče vrednote in interese, ki govorijo o tem, da mladim družina zelo veliko pomeni, niti ne preseneča.

Tabela 4.5: Pogovarjanje o politiki

<i>Kako pogosto se pogovarjaš o politiki z naslednjimi osebami</i> ...	Zelo redko (%)	Redko (%)	Pogosto (%)	Zelo pogosto (%)	Pogosto + Zelo pogosto (%)
S starši	23,6	46,2	21,2	8,1	29,3
S sodelavci in sodelavkami	24,8	46,4	21,6	6,7	28,3
S sošolci, študijskimi kolegi	23,0	31,9	16,2	5,4	21,6
S prijatelji, družbo	35,0	37,7	14,6	5,6	20,2
Z intimnim partnerjem	30,8	38,8	14,6	4,4	19

Vir: Raziskava Mladina 2000, Mihelj, 2002: 135, n=1746

Čeprav je politika redka tema pogovorov mladih, se še najpogosteje o njej pogovarjajo s starši, najredkeje pa se v pogovore o politiki spuščajo s svojimi prijatelji oz. družbo in z intimnim partnerjem.

Kakšne so temeljne orientacije sodobne mladine v odnosu do politike, so v raziskavi Mladina 2000 avtorji preverjali s pomočjo Fendovih modelov izgradnje odnosa do politike. Poglejmo rezultate.

Tabela 4.6: Odnos mladih do političnega reda

Subjektivna politična kompetenca	Stopnja zaupanja v politiko	
	Nizka	Visoka
Nizka	Odtujeni državljani - 47,9%	Naivno identificirani, sopotniki - 23,9%
Visoka	Kritični državljani - 12,9%	Identificirani državljani - 15,4%

Vir: Raziskava Mladina 2000, Mihelj, 2002: 137, n=1746

Iz tipologije odnosa do političnega reda je razvidno, da je največ mladih (47,9%) odtujenih od politike ali pa je ne jemljejo zares in jo nekritično sprejemajo (23,9%). Identificiranih državljanov, ki zaupajo politiki in so se ocenili kot visoko politično kompetentni, je 15,4%. Kritičnih državljanov, ki pa imajo za razliko od identificiranih nizko zaupanje v politiko, pa je nekoliko manj (12,9%).

Poleg posameznikovega odnosa do političnega reda pa je pomembna tudi izgradnja njegove politične identitete.

Tabela 4.7: Politična identiteta mladih

Stopnja političnega interesa	Strankarska opredeljenost	
	Opređeljeni	Neopredeljeni
Visoka	Politično opredeljeni subjekti - 30%	Iščoči subjekti - 12,7%
Nizka	Pasivno vezani subjekti - 23,3%	Difuzni oz. apolitični subjekti - 33,9%

Vir: Raziskava Mladina 2000, Mihelj, 2002: 136, n=1746

Tipologija politične identitete iz leta 2000 nam pove, da je med mladimi največ difuznih oz. apolitičnih subjektov (33,9%), ki niti nimajo interesa za politiko niti niso strankarsko opredeljeni. Takšnih, ki interes za politiko sicer imajo, so pa strankarsko neopredeljeni, je najmanj, in sicer 12,7%. Politično opredeljenih subjektov, ki imajo hkrati tudi visok interes za politiko, je 30%, medtem ko je opredeljenih, vendar nezainteresiranih 23,3%.

Ukvarjanje s politiko v ožjem pomenu besede pa je samo eden od pokazateljev političnega sodelovanja v družbi in samo eden od vidikov ukvarjanja z javnimi (skupnimi) zadevami. Izjavljanje o zanimanju za politiko meri, v kolikšni meri vprašane zanima politika v ožjem pomenu besede (t.j. prakticanje političnih dejanj, ki jih lahko neposredno vežemo na politiko kot profesionalno področje posameznika ali področje delovanja v družbi). Za dopolnitev tega ozkega razumevanja je pomembno preveriti še, v kolikšni meri se posamezniki ukvarjajo z nekaterimi družbenimi dejavnostmi (glej tabelo 4.7), ki jih običajno ne razumemo kot politično delovanje, so pa namenjene doseganju skupnega dobrega (Fištravec in Šipuš, 2005).

Tabela 4.8: Socialna aktivnost

Kako pogosto se posvečaš naslednjim aktivnostim ...	Nikoli (%)	Občasno (%)	Pogosto (%)
Za mladinske interese in mlade	58	32,9	8,2
Za varovanje okolja in varstvo živali	53,6	37,3	7,9
Za varnost in urejenost kraja, kjer bivam	54,7	36,5	7,6
Za revne in socialno šibke ljudi	57,6	36,1	5
Za družbene in politične spremembe v Sloveniji	74,4	21,0	3,5

Vir: Raziskava družbenega profila študentov Slovenije, Flere in drugi: 171-172, n=3440

Orientiranost vprašanih k širšim družbenim vprašanjem, ki pomembno presega zanimanje za politiko, kaže, da ne moremo preprosto sklepati o popolni apolitičnosti mladih. Družbeno življenje kljub nizkemu zanimanju za politiko ostaja pomemben del sodobnih družbenih strategij posameznikov. Težišče političnosti se očitno pomika izven politike v ožjem pomenu besede in zaseda polja »implicitne« političnosti (Fištravec in Šipuš, 2005: 123).

Glede na to, da se ukvarjamo z mladimi, ki so intenzivni uporabniki interneta (glej tabelo 4.8), nikakor ne smemo zapostaviti tega vidika družbenega delovanja, ki zaznavo nekonvencionalne participacije še razširi. Internetu se pripisuje demokratični potencial, ker povečuje možnost, da lahko tudi navadni ljudje povzročajo in podpirajo družbena gibanja. Pojav interneta je namreč v veliki meri spremenil naše dožemanje prostora, časa in dostopa, preko tega pa tudi predstave o javnosti, aktivnosti in interakciji ter posledično ponudil nove možnosti participacije v mnenjskih procesih (Oblak, 2002).

Tabela 4.9: Uporabniki interneta v Sloveniji po starosti in statusu

Ali vi osebno uporabljate internet?		da (%)	ne (%)	skupaj	
				n	%
STAROST	do 19	82.3	17.7	347	100.0
	20 do 29	81.7	18.3	401	100.0
	30 do 49	57.8	42.2	836	100.0
	nad 49	16.7	83.3	771	100.0
STATUS	zaposleni	59.9	40.1	1226	100.0
	nezaposleni/brezposelni	44.5	55.5	151	100.0
	upokojnenci	8.9	91.1	541	100.0
	šolajoči	86.8	13.2	428	100.0

Vir: RIS, december 2004, n=2362

Šolajoči se mladi so po podatkih iz raziskave RIS 2004 najbolj intenzivni uporabniki interneta, kar kaže na to, da je internet pomembno področje

delovanja v življenju mladih, ki v veliki večini internet uporabljajo vsakodnevno. Hkrati smo v obdobju, v katerem se narava politike in javnih mest »rekonstituirajo preko novih in vsenavzočih informacijsko komunikacijskih tehnologij« (Ule in Kuhar, 2000: 72). Zato je smiselno preveriti, kako je s političnim delovanjem mladih preko interneta.

Uporaba informacijsko-komunikacijskih tehnologij je pomembna tudi zato, ker obeta izboljšanje ravni splošne obveščenosti ter transparentnost politike. Prav tako se zmanjšuje pomen hierarhij pri komuniciranju, zato mladi niso tako stigmatizirani zaradi svoje starosti in njihov status ni ovira za participacijo (Kuhar, 2004). Ideja elektronske politične participacije se nanaša na pričakovanje bolj demokratičnega, bolj dostopnega in odprtega političnega prizorišča v računalniško posredovanem okolju. Predvideva povezovanje s tistimi komunikacijskimi procesi in oblikami javnih delovanj, ki implicirajo načine, kako se demokratične spremembe sprejemajo in preoblikujejo (Oblak, 2003).

Na kratko preletimo še rezultate iz raziskave RIS, kjer so anketirance spraševali tudi o razširjenosti elektronske politične participacije med slovenskimi uporabniki interneta⁷.

Tabela 4.10: Zaznava demokratičnega značaja interneta

<i>Se vam zdi, da je zdaj, odkar obstaja internet, kaj bolj preprosto narediti naslednje stvari?</i>	Nič bolj preprosto (%)	2 (%)	3 (%)	4 (%)	Zagotovo bolj preprosto (%)
Seznani se z mnenji drugih	4,1	4,9	12,2	35,0	43,9
Poiskati ljudi s podobnimi interesi	4,9	9,8	14,6	35,0	35,8
Predstaviti svoja mnenja	6,5	10,6	13,0	29,3	40,7
Se vključiti v poznavalske razprave	8,1	8,1	19,5	36,6	27,0
Dobiti povratne informacije od javnih institucij	27,4	18,5	21,8	16,1	16,1
Navezati stik s politiki (poslanci, vlado, župani)	29,8	28,2	21,0	12,9	8,1

Vir: Raziskava RIS, avgust 2001, Oblak, 2003: 99, n=126

Zajeti uporabniki interneta izjemno pozitivno zaznavajo demokratične potenciale interneta. Vidimo, da še posebej optimistično ocenjujejo možnosti za prepoznavanje mnenj drugih in za iskanje ljudi s podobnimi interesi. Zanimivo

⁷ Raziskava sicer ni bila omejena samo na mlade, je pa vseeno koristna za osnovno orientacijo tega, kako uporabniki interneta v Sloveniji zaznavajo njegov demokratični potencial.

pa je, da anketiranci zaznavajo navezovanje stikov s politiki in prejemanje informacij od političnih institucij kot najmanj dostopne in najbolj težavne oblike političnega delovanja v tem novem prizorišču – to govori o njihovem občutku politične neučinkovitosti.

Pokazalo se je tudi, da so, podobno kot v »off-line« življenju, posameznikom bližje oblike participacije, ki implicirajo bolj pasivne oblike političnega delovanja.

Tabela 4.11: Politična aktivnost prek interneta

<i>Ali ste s pomočjo interneta ...?</i>	Ne, nikoli (%)	Da, enkrat ali večkrat (%)
Obiskali spletno stran kakšne slovenske politične institucije	16	84
Poiskali kakšen uradni dokument (zakon ali politični program)	20	80
Sodelovali v mnenjski anketi o političnih zadevah	27	73
Pisali elektronsko pošto medijem	54	46
Pisali elektronsko pošto politiku ali politični instituciji	60	40
Podpisali peticijo ali pismo podpore	60	40
Sodelovali v razpravi o politični zadevi	63	37

Vir: Raziskava RIS, avgust 2001, Oblak, 2003: 98, n=126

Iz tabele 4.11 je razvidno, da so tiste oblike politične aktivnosti, ki zahtevajo aktivnejše sodelovanje, v primerjavi s tistimi lažje izvedljivimi podpovprečno predstavljane.

Poleg konvencionalnih oblik politične participacije v ospredje prihajajo procesi posrednega vplivanja na razvoj dogodkov v politiki, v obliki deliberacije oz. posvetovalnih demokratičnih mnenjskih procesov v zasebni in javni sferi, pa tudi preko novega računalniško posredovanega okolja interneta. Ko pogledamo na politično aktivnost mladih v tej luči, se vprašamo, ali so navedbe o splošni politični apatiji mladih morda pretirane. Na prvi pogled se res kaže, kot da so mladi popolnoma odtujeni od političnega sistema in delovanja. Vendar pa te trditve nekoliko omilijo novejša raziskave na to temo, ki puščajo bolj pozitiven vtis o političnih aktivnostih mladih s tem, ko doženejo, da mladi res niso zainteresirani za sodelovanje v konvencionalni politiki, vendar pa sodelujejo pri širših političnih temah in nekonvencionalnih dejavnostih ter v različnih skupinskih aktivnostih (John in drugi, 2003; Fištravec in Šipuš, 2005).

5. RAZISKOVANJE IZRAŽANJA MNENJA

To poglavje bo služilo kot uvod v empirični del. Podati želimo pregled rezultatov že raziskanih dejavnikov izražanja mnenja, ki so se skozi teoretsko razpravo pokazali kot smiselni za pojasnjevanje posameznikove pripravljenosti za izražanje mnenja in tega, na kakšne težave lahko naletimo pri njihovem raziskovanju. Namen tega poglavja je tudi že bolj jasno izoblikovati pojme, ki jih bomo v sami raziskavi uporabili.

5.1 SESTAVINE IZRAŽANJA MNENJA

Najprej bomo izpostavili bistvene stopnje oblikovanja mnenja pri posamezniku in kaj vpliva na njih. Da lahko sploh pride do izražanja mnenja, mora posameznik priti v stik z nekim problemom, se zanj začeti zanimati in biti izpostavljen informacijam o tem problemu. Nato naj bi si pod vplivom določenih dejavnikov tudi oblikoval svoje mnenje o problemu in ga nenazadnje tudi izrazil. Vse to – stik s problemom in informacijami o njem, vzbujen interes, oblikovanje mnenja, priložnost oz. odločitev za izražanje mnenja – so pomembne komponente, ki skupaj predstavljajo proces javnega izražanja mnenja posameznika.

5.1.1 POLITIČNA KOMPETENCA POSAMEZNIKA

Ko smo obravnavali razumevanje izražanja mnenja, smo videli, da se v racionalni paradigmi za znanje o politiki že tradicionalno predvideva, da se pojavlja kot vmesni dejavnik med sprejemanjem informacij o politiki in participacijo. Za uresničevanje ideje deliberativnega političnega delovanja skozi procese javnega izražanja mnenja morajo biti izpolnjeni določeni pogoji. Posameznik mora posedovati znanje o osnovnih dejstvih v politiki, prav tako mora imeti sposobnost abstraktnega mišljenja in ta dejstva znati povezati in interpretirati, da si lahko sploh ustvari svoje mnenje o določeni politični temi. In

ne nazadnje mora biti tudi »politično pismen«, kar pomeni, da poseduje znanje o postopkih politične participacije (Scheufele, 1999).

Na področju raziskovanja političnih informacij se v današnjem raziskovanju kažejo tri smeri, in sicer raziskave o stopnji znanja državljanov, razprave o politični sofisticiranosti državljanov in še o ideološkem mišljenju med volitvami. Povečano je torej zanimanje za psihološke procese ob sprejemanju in procesiranju informacij ter spreminjanju mnenja (Price, 1999). Ne preverja se samo, koliko informacij nekdo poseduje, ampak se raziskuje tudi, kako jih interpretira in organizira. Kot pravi Luskin (v Price, 1999: 594), je oseba politično sofisticirana, če »je njen sistem političnih prepričanj obsežen (vsebuje mnogo elementov), obširen (pokriva mnoga področja političnega dogajanja) in smotno organiziran«. Na prva dva omenjena vidika se osredotočajo raziskave o znanju državljanov, na zadnji vidik pa raziskave s področja politične sofisticiranosti. Teorije o znanju predlagajo tudi, da je to, kar se nekdo nauči in si zapomni, odvisno od njegovega predhodnega znanja. Ko je določeno dejstvo naučeno, to znanje služi kot kontekst za nove informacije, kot »trnek, na katerega se ulovijo dodatna dejstva« (Delli Carpini in Keeter v Soule, 2001). Učenje političnih dejstev ustvarja kontekst za črpanje in pomnjenje novih informacij. Price (1999) navaja ugotovitev, da bodo tisti državljani, ki so dobro obveščeni o političnem dogajanju, tudi bolj sofisticirani oz. bolje organizirani misleci in obratno. Pri mladih ljudeh se bolj sofisticirani pogledi in mnenja o političnih temah lahko oblikujejo že od petnajstega leta naprej (John in drugi, 2003).

Problem pri operacionalizaciji politične informiranosti pa se pojavlja, ker se ne da enoznačno določiti, kaj vse zajema. Pogosto se tudi enači s kakšnimi podobnimi pojmi, ker so pojmovanja konceptov politične informiranosti in poznavanja dejstev o politiki v teoriji zelo podobna in nejasno ločena. Delli Carpini in Keeter (v Price, 1999) ugotavljata, da obstaja dober razlog za »konceptualno zamegljenost« med pojmi znanje, sofisticiranost, vpletenost, interes in ostalimi sorodnimi pojmi. Teorija namreč pravi, da je to, koliko nekdo zna o politiki, tesno povezano tudi z izobrazbo, participacijo v političnih

zadevah, spremljanjem novic, učenju iz novic, premišljevanju o problemih v politiki in oblikovanju in ohranjanju konsistentnega in stabilnega mnenja.

Koncept dejstvenega znanja o politiki se pogosto uporablja kot operacionalni nadomestek za nekatere sorodne konstrukte, kot so politična sofisticiranost, strokovno znanje, vpletenost in celo izpostavljenost medijem (Zaller v Price, 1999). Podoben pa je tudi izobraženosti, ki jo nemalokrat uporabljamo za podobno skupino konceptov. T. i. prepad v znanju med izobraženimi in nekoliko manj izobraženimi v smislu obveščenosti in pridobivanju novega znanja nastaja deloma zaradi tega, ker bolje izobraženi in obveščeni državljani lažje uredijo večje kognitivne vire, deloma pa zato, ker posvečajo več pozornosti političnemu dogajanju in uporabljajo več medijev. Raziskave so pokazale močno povezanost med spremenljivkama učenja in izobrazbe, še bolj močna pa je bila povezanost med obstoječim znanjem in sprejemanjem novih informacij (Price, 1999).

Znanje o politiki lahko razumemo kot znanje o političnih zadevah, ki se nahaja v posameznikovem spominu (Price, 1999). Takšno pojmovanje koncept dejstvenega znanja o politiki razlikuje od drugih kognitivnih konceptov, kot so vedenje, mnenje, prepričanje, od kognitivnih procesov, kot so logika, mišljenje, sklepanje, reševanje problemov in odločanje; in tudi od vedenjskih izkušenj, kot so participacija, učenje in uporaba medijev. Če znanje razumemo na ta način, se dobro loči tudi od strokovnega znanja, ki je »posebno dobra predstava o določenem področju« (Krosnick v Price, 1999: 596).

Med dejstvenim znanjem o politiki in politično participacijo obstaja recipročna povezava (Delli Carpini in Ketter v Soule, 2001). Povečanje pri enem vodi k povečanju pri drugem. Znanje je temeljni pogoj za uspešen političen angažma, to je slediti in braniti lastne interese. Po drugi strani pa participacija uči državljane o politiki in povečuje pozornost za politične zadeve (Soule, 2001). Raziskave pa kažejo še, da je narava znanja o politiki takšna, da je lahko vzrok in posledica aktivnega političnega udejstvovanja (Delli Carpini in Keeter, Junn in Leighley v Sotirovic in McLeod, 2001). Zaradi vsega tega ocenjujemo, da je

znanje o politiki, ki ga posameznik poseduje, pomemben dejavnik pri odločitvi o javnem izražanju mnenja.

5.1.2 ZAUPANJE V POLITIKO

Omenili smo že, da je odločitev posameznika za politično participacijo, poleg dejstvenega znanja o politiki, ki ga posameznik poseduje, med drugim odvisna tudi od njegovega ne/zaupanja v politiko. Kot mera tega konstrukta se uporablja politična učinkovitost, ki pokaže, »ali in koliko imajo državljani občutek, da lahko vplivajo na politične odločitve in dejanja politične elite, [...] in kakšna je njihova gotovost o odprtosti in odgovornosti politične elite do državljanov« (Mihelj, 2000: 137).

Oprelitve tega pojma so različne, vse pa upoštevajo njegovo večdimenzionalno naravo. Del empirične tradicije raziskovanja politične učinkovitosti se ukvarja s subjektivnimi občutki državljanov o njihovi zmožnosti za vplivanje na delovanje političnega sistema. Druga skupina teoretskih pristopov pa izhaja iz predvidevanj o tem, kateri so nujni pogoji, da demokratični politični sistem učinkovito funkcionira (Reef in Knooke, 1999).

Prvi pristop postavlja v ospredje občutje posameznika, ki se lahko na več načinov počuti odtujen⁸ od političnega sistema. Različne konceptualizacije in operacionalizacije na tem področju se navadno lotevajo le ene ali dveh od teh dimenzij (Reef in Knoke, 1999). McCluskey in drugi (2004: 438) opredelijo posameznikov občutek politične učinkovitosti kot »prepričanje, da posameznik lahko sam ali v skupini ima nek učinek na javno politiko«. Seeman (v Reef in Knoke, 1999: 414) pa definira nasproten občutek posameznika, to je občutek politične nemoči, ki zajema posameznikovo »zaznano nezmožnost vplivanja na dogodke v politiki«.

Za drugo tradicijo raziskovanja politične učinkovitosti je značilna konceptualna delitev na notranjo politično učinkovitost (sistemski »input«) in zunanjo politično

---

⁸ Reef in Knoke (1999: 413) navajata, da sta pojma politična odtujenost in politična učinkovitost antonima.

učinkovitost (sistemski »output«). Prva dimenzija zajema posameznikov občutek o lastni kompetenci pri vplivanju na politični sistem (podobnost s politično nemočjo). Notranja učinkovitost je dimenzija, ki zajema posameznikov občutek učinkovitosti, zunanja pa dojetje sistema (Kenski in Stroud, v tisku), opredeljena pa je bila tudi kot stopnja, do katere so posamezniki prepričani, da lahko vplivajo na politični sistem (John in drugi, 2003). Niemi in drugi (1999: 1407, 1408) so notranjo politično učinkovitost opredelili kot »prepričanje posameznika, da lahko politiko razume in v njej tudi učinkovito sodeluje«, drugo dimenzijo, to je zunanjo učinkovitost, pa kot »prepričanje o odzivnosti političnih elit in institucij na zahteve državljanov«. Notranja in zunanja politična učinkovitost sta torej medsebojno povezana, vendar pa nikakor identična koncepta (Niemi in drugi, 1999).

Politična učinkovitost je pozitivno povezana z znanjem o politiki in tudi s participacijo (Morrell v Kenski in Stroud: v tisku). Velja, da poznavanje dejstev o politiki ni zadosten pogoj za dejansko povečanje politične participacije, prisotna mora biti še motivacija za njo, kar pa zajame ravno posameznikov občutek o lastni politični učinkovitosti (Sotirovic in McLeod, 2001). Posamezniki z večjim občutkom politične učinkovitosti v večji meri volijo, pa tudi sodelujejo v drugih oblikah politične participacije (Kahne in Westheimer, 2002). Lasorsa (1991) je z empiričnimi podatki dokazal, da na posameznikovo pripravljenost za izražanje mnenja vpliva kombinacija stopnje političnega interesa, občutka politične učinkovitosti in prepričanost o pravilnosti svojega mnenja.

5.1.3 SOCIALNA ANKSIOZNOST

Do sedaj smo predstavili dva dejavnika, ki lahko pri posameznikih spodbujata pripravljenost za izražanje mnenja, medtem ko še nismo omenili dejavnika, ki po našem mnenju posameznike pri tem omejuje. Pozornost bomo posvetili še razumevanju socialne anksioznosti in njenemu vplivu na vedenje posameznika. Pri razlagi vpeljave te spremenljivke se moramo spet vrniti v okvire spirale molka.

Noelle-Neumannova je strah pred izolacijo opredelila kot del »družbene kože« in njegovo splošno in stalno prisotnost pojasnila kot podzavestno delovanje, ki je genetsko določeno. Prisotnost strahu pred izolacijo je tudi na različne načine empirično preverjala. Tako se je na primer sklicevala na Aschev laboratorijski eksperiment s črtami in trdila, da posamezniki izberejo napačno črto ravno zaradi strahu pred izolacijo. Raziskovalci in teoretiki (npr. Glynn in McLeod, 1984; Salmon in Kline, 1985) so Noelle-Neumannovi očitali, da korektno ponovljen Aschev eksperiment ne vzdrži njene teze ter tudi, da bi moral biti strah pred izolacijo v modelu bolj eksplicitno merjen. Zato je avtorica v svojem poznejšem delu (Noelle-Neumann, 1991) namenila nekaj pozornosti temu vprašanju in predlagala Goffmanov koncept zadrege (»embarrasement«) kot možno rešitev za operacionalizacijo strahu pred izolacijo. Opirala se je na raziskave Hallemana (1986, 1989), ki so pokazale, da je zadrega izraz strahu pred izolacijo in da so posamezniki, ki se večkrat znajdejo v zadregi, manj pripravljeni zagovarjati svoje poglede pred drugimi.

Noelle-Neumanova vendarle nikoli ni izčrpno pojasnila oz. preverila svoje hipoteze o splošni prisotnosti strahu pred izolacijo in tako je ostalo nejasno, ali je strah spremenljivka, konstanta ali pa celo večrazsežna kompleksna situacija (Splichal, 1997). Pogosto je tudi izmenjaje se uporabljala dva različna pojma: strah pred izolacijo in pretnja z izolacijo. Prvi pojem se bolj nanaša na individualno raven, medtem ko je drugi bolj situacijski. Univerzalnost strahu so pod vprašaj postavile prav študije Hallemana, na katere se sama avtorica sklicuje (Noelle-Neumann, 1991), kjer se je pokazalo, da občutek zadrege ni enako močan pri vseh ljudeh.

Zaradi vsega navedenega ne preseneča, da se je v tradiciji raziskovanja spirale molka pojavilo več rešitev glede konceptualizacije in operacionalizacije strahu. Tako ga nekateri raziskovalci strahu niso uporabili kot spremenljivko v modelu, ampak so predvidevali, da je univerzalni mehanizem, ki je implicitno vsebovan v osnovni predpostavki spirale molka oz., da je: » [...] dejavnik, ki variira glede na situacijo in se nahaja nekje med zaznavami družbenega okolja in izražanjem mnenja« (Petrič, 2002: 141). Nekateri avtorji (Glynn in Park, 1997; Neuwirth, 2000; Moy in drugi, 2001; Scheufele, 1999; Petrič in Pinter, 2002) so v model

vključili strah pred izolacijo kot spremenljivko. Pri tem so uporabili različne konceptualizacije strahu, Glynn in Park (1997) sta na primer merila strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine, Simeonov in Rutar (2001) pa kot vidik socialne anksioznosti oz. strah pred komunikacijo. Pojavila pa se je tudi delitev strahu na različne dimenzije (Scheufele 1999; Neuwirth 2000). Ugotovitve so bile od raziskave do raziskave bolj ali manj skladne s predpostavko teorije spirale molka – včasih so raziskovalci prišli tudi do nasprotna povezanosti med izmerjenim strahom pred izolacijo in skladnostjo posameznikovega mnenja z večino oz. pripravljenostjo za izražanje mnenja. Taylor (1982) ter Glynn in McLeod (1984) so na primer ugotovili, da so tisti, ki so v manjšini (ne glede na strah), bolj pripravljeni izraziti svoje mnenje.

Poglejmo še, kako se je Neuwirth (2000) lotil operacionalizacije omenjene spremenljivke. Poskušal je zajeti različne dimenzije strahu pred izolacijo in ugotovil, da se kažeta predvsem splošen, trajen strah («trait-like fear»), ki je statična kakovost posameznika in se pri njem oblikuje dolgoročno skozi negativne izkušnje, ter strah pred diskusijo, ki pa se pojavi le v določeni situaciji in je minljiv («state-like fear»). Avtor pravi (Neuwirth, 2000), da je pomembno razlikovati, ali neizražanje mnenja izvira iz posameznikovih preteklih izkušenj v interakcijah z drugimi ali izvira iz zaznavanja večinskega mnenja. Glede na rezultate njegove študije je sklenil, da ima strah posameznikov pred izražanjem mnenja bolj izkustveno kot situacijsko naravo. Podobno tudi Scheufele (1999) ugotavlja, da je strah pred izolacijo osebna lastnost oz. dispozicija posameznika. Tudi koncept zadrege, ki ga predlaga Noelle-Neumanova (1991), temelji na preteklih interakcijah posameznika in zajema trajno, na preteklih izkušnjah izoblikovano in utrjeno dimenzijo strahu.

Strah, zaradi katerega posamezniki ne izrazijo svojega mnenja, torej ni univerzalna konstanta, ampak ga različne osebe različno intenzivno izkušajo. Gre bolj za neko osebno značilnost kot pa normativni, vedno prisoten dejavnik. Shamir (1997: 610) ugotavlja, da »strah pred izolacijo morda deluje pri nekaterih, vendar druge bolj vodi močna potreba po tem, da izrazijo vrednote, v katere globoko verjamejo«. Na osnovi vsega navedenega smo se odločili, da je za aplikacijo najbolj smiselna delitev pojava strahu na minljiv strah in stalen

strah, ki so jo že predlagali nekateri avtorji (na primer Glynn in Park, 1997; Scheufele, 1999; Neuwirth, 2000). Minljiv strah pred izolacijo bomo obravnavali kot implicitno vsebovan v omenjeni osnovni predpostavki teorije spirale molka. Danes se je morda izvor strahu pred izražanjem mnenja premaknil in več ne odraža posameznikovega strahu pred izolacijo, ampak bolj strah pred sankcijami.

Stalen strah pa bomo rekonceptualizirali in uporabili kot spremenljivko v modelu. Ta spremenljivka je socialna anksioznost, pojavi pa se v socialno vrednotenih situacijah in je širši pojem od strahu pred izolacijo. Boljše tudi zajame individualne vzgibe posameznika, ker se nanaša na izkustveno plat preteklih socialnih interakcij posameznika. Anksioznost je odgovor posameznika, ko se znajde v situaciji, ki jo zazna kot ogrožajočo. Posameznik ta odziv kognitivno zazna, spremlja ga nevropsihološko vzburjenje in subjektivni občutek napetosti oz. nivoje (Leary, 1991). Strah pred izolacijo povzroča družba, ki grozi posamezniku z nenehnim pritiskom. Socialna anksioznost pa nastopi, kadar posameznik sam zase, na podlagi notranje refleksije ugotovi, da nima sposobnosti ali lastnosti, s pomočjo katerih bi ustvaril željeno predstavo o sebi pri drugih; ko ugotovi, da kljub svoji atraktivni lastnosti ali sposobnosti ni sposoben izvesti vedenja, ki bo privedlo do želenega ugodnega vtisa; ali pa tudi, ko pričakuje negativno vrednotenje socialnega okolja.

Kot navaja Puklekova (1998), socialno anksiozni posameznik dvomi o svoji sposobnosti ustvarjanja ugodnega vtisa in celo pričakuje negativno socialno vrednotenje. Socialna anksioznost zato v veliki meri določa posameznikovo negativno vrednotenje samega sebe in dvom o lastni (zlasti socialni) kompetenci. Zato so negativno mnenje o sebi, podcenjevanje lastnih sposobnosti, negativni notranji govor v interpersonalnih situacijah in nizka pričakovanja v zvezi s socialno uspešnostjo bistvene lastnosti socialno anksioznih ljudi (Puklek, 1998). Posameznik poskuša v okolju predstaviti ugoden vtis o sebi, zaznani in pričakovani odzivi drugih pa ga oskrbijo s povratnimi informacijami.

Ena od prvih pojavnih oblik socialne anksioznosti je plašnost zaradi pozornosti nase («self-conscious shyness»). Gre za javni vidik samega sebe. Že kot otrok postaja človek občutljiv na vtis, ki ga s svojim vedenjem in videzom ustvarja pri drugih. Rothbart in Mauro (v Puklek, 1998: 9) govorita o socialni anksioznosti takrat,

»[...] ko se fiziološkemu vzburjenju, občutenjem emocionalnega nelagodja in vedenjski inhibiciji v socialnih situacijah pridruži tudi kognitivna komponenta. Ta vsebuje zaskrbljenost zaradi negativnega vrednotenja drugih in negativna pričakovanja v zvezi s sposobnostjo učinkovitega socialnega komuniciranja«.

Glavna razlika med strahom pred izolacijo, kot ga definira Noelle-Neumannova, in socialno anksioznostjo je vir izvora strahu oz. anksioznosti. Pri prvem gre za objektivni pritisk, ki ga ni mogoče zaobiti, drugi pa izvira iz posameznika, je proizvod lastnih izkušenj in dojemanja, družba pa nastopa v funkciji ogledala. Strah pred izolacijo je posledica pritiskanja družbe na posameznika, anksioznost pa je posledica posameznikovega dojemanja samega sebe skozi družbo.

5.2 SITUACIJE IZRAŽANJA MNENJA

Pri pojasnjevanju izražanja mnenja moramo upoštevati, da posameznik v vsakdanjem življenju deluje na različnih področjih. Na to so nas napeljale nekatere empirične raziskave o spirali molka, ki so fokus raziskovanja prestavile iz makro družbene ravni v posameznikovo mikro okolje. Kajti posameznik se v svojem življenju in družbenem delovanju vedno znova znajde v različnih komunikacijskih situacijah. Z nabranimi izkušnjami se nauči vedno bolje prilagajati na družbeno okolje, ki ga obdaja. Družbeno okolje do neke mere vedno določa posameznikovo ravnanje in ni vseeno, ali le-ta komunicira s samo eno drugo osebo, z manjšo skupino oseb ali pa sam nasproti večji množici.

Za ponazoritev se bomo oprli na bogato tradicijo raziskovanja spirale molka, kjer je sčasoma v ospredje prišlo tudi vprašanje o tem, kako so posamezniki pozorni in se odzivajo na svoje ožje družbeno okolje in ali referenčne skupine v tem okolju posameznikom služijo kot nadomestni okvir, iz katerega razberejo

mnenjsko ozračje. Nasprotno od originalne teorije spirale molka, kjer je bil družbenim skupinam, katerim posameznik pripada ali se čuti z njimi povezan, zanikan vsak vpliv na proces oblikovanja javnega mnenja, so ga nekateri avtorji postavili v ospredje (Taylor, 1982; Glynn in McLeod, 1984; Salmon in Kline, 1985; Glynn in Park, 1997; Price in Allen, 1999; Neuwirth, 1990; Moy in drugi, 2001). Kot argument za takšen pristop so navedli dejstvo, da se posamezniki verjetno bolj bojijo, da bi bili izolirani znotraj njim pomembne skupine kot pa od družbe kot celote. Zato so izpostavili, da je treba pozornost preusmeriti na to, kako posameznik zazna mnenja, ki so prevladujoča v njegovih vsakdanjih družbenih omrežjih (Moy in drugi, 2001). Čeprav so avtorji, ki jih omenjamo, navedene ideje vpeljali z namenom izboljšati model spirale molka, je ta pristop pomemben tudi za naše področje raziskovanja, ker nas je napeljal na idejo, da posameznikovo delovanje pomembno določa njegovo ožje družbeno okolje.

Eno izmed glavnih premis v teoriji spirale molka (posameznikovo zaznavanje mnenjskega ozračja) lahko razumemo kot pojem socialne kognicije oz. zaznave (Scheufele in Moy, 2000). Avtorja za ilustracijo navajata nekatera spoznanja iz psihologije, ki govorijo o tem, kako posamezniki opazujejo svoje socialno okolje in ga uporabijo kot referenčni okvir za interpretacijo novih informacij. Po tej logiki zaznano mnenjsko ozračje posameznikom služi kot referenčni okvir za ravnanje v situaciji, v kateri se nahajajo. Trenholmova in Jensen (2004) pravita, da gre pri umeščanju informacij v svoj referenčni okvir za to, kako zaznavamo druge, dogodke okrog sebe in še mnogo več. Na podlagi tega, kar izkusimo, si neprestano ustvarjamo nove miselne modele.

Procesa socialne kognicije ne moremo reducirati le na enostaven snemalnik dražljajev iz okolja, kajti kognicija je močno povezana tudi s komunikacijo in s tem, kako bomo ravnali v različnih komunikacijskih situacijah. Sposobnost delovati na primeren in učinkovit način je odvisna od našega referenčnega okvirja, to je našega duševnega, miselnega stanja, preteklih izkušenj, predsodkov in tako naprej. Na določeno situacijo se bomo odzvali tako, kot mislimo, da bi bilo primerno – odvisno od tega, kdo nam stoji nasproti, kakšni so naši cilji in občutja o sebi. Mnogokrat naše delovanje omejimo zaradi tega, ker spregledamo pomembne namige iz okolja ali od oseb, ki bi sicer lahko aktivirali

primeren referenčni okvir. Več kot vemo o posamezni situaciji, v kateri smo v interakciji z drugimi ter bolj suvereno se v takšni situaciji počutimo, bolj verjetno je, da bomo ustvarili učinkovito sporočilo. (Trenholm in Jensen, 2004) Na kratko bomo orisali, kako se najbolj tipične komunikacijske situacije razlikujejo med seboj glede na pravila sodelovanja in pričakovanja udeležencev.

Tabela 5.1: Situacijske karakteristike in stopnje komuniciranja

Lastnosti interakcije			
Število udeležencev	malo		veliko
Bližina udeležencev	blizu		daleč
Način odziva	takojšen		odložen
Komunikacijske vloge	nedoločene		določene
Prikrojitev sporočila	specifična		splošna
Cilji in namen	nestrukturiran		strukturiran
Komunikacijska stopnja:	intrapersonalno	skupinsko	javno
	interpersonalno	organizacijsko	množično

Vir: Trenholm in Jensen, 2004: 25

Intrapersonalna komunikacija je tiha komunikacija, ki poteka znotraj naše glave, oseba je pošiljatelj sporočil in njihov prejemnik hkrati. Naslednja raven, to je interpersonalna komunikacija, ki jo imenujemo tudi diadna, že poteka med dvema posameznikoma, običajno je neposredna in sinhrona, spontana in neformalna, udeleženci prejemajo maksimalen odziv. Vloge so relativno fleksibilne, udeleženca se izmenjujeta kot pošiljatelja in prejemnika. Če se interpersonalni komunikacijski situaciji pridruži še tretji udeleženec, postane to komunikacija v majhnih skupinah. Velikost skupin je lahko dokaj različna, glavno merilo pa je, da gre še vseeno za svobodno vzajemno delovanje in komuniciranje. Udeleženci skupinske komunikacije eden z drugim komunicirajo v različnih smereh. Da bi bila ta vrsta komunikacije obvladljiva, se običajno vloge že bolj specificirajo, pojavi se na primer vodja skupine.

Naslednja raven komunikacije je organizacijska, ki se od že omenjenih najbolj razlikuje po tem, da ga določa organizacijska kultura, sodelujoči se podrejajo organizacijskim normam in pravilom, ki so tudi že bolj formalna. Javna komunikacija nastopi, ko je posameznik v vlogi pošiljatelja sporočila, ki ga

naslavlja na veliko skupino posameznikov hkrati. Govoreči članov skupine ne pozna osebno in mora zato naslavljeti sporočilo na hipotetičnega prejemnika. Zaradi velikosti občinstva vzajemno delovanje ni mogoče. Govoreči je tako pošiljatelj sporočila, tisti, ki jih naslavlja, pa so prejemniki sporočila. Značilnosti javnega komuniciranja so jasna organiziranost in načrtovanost poteka, formalnost, strogost in tudi večja odgovornost na ramenih tistega, ki govori. Ko javna komunikacija ne poteka neposredno, ampak se sporočila reproducirajo ter na javnost naslavljaajo posredno, preko različnih kanalov, govorimo o množični komunikaciji (Trenholm in Jensen, 2004).

Tabela 5.2: Primeri različnih stopenj komuniciranja

Stopnja komuniciranja	Primer komuniciranja
Interpersonalno	<ul style="list-style-type: none"> - sproščen pogovor s prijateljem - spraševanje profesorja za nasvet - resna razprava s partnerjem
Skupinsko Organizacijsko	<ul style="list-style-type: none"> - študentje, ki sodelujejo pri skupinskem projektu - predstavniki vlade, ki usklajujejo mnenja o novem zakonu - člani športnega kluba, ki se dogovarjajo o načrtu dela
Javno	<ul style="list-style-type: none"> - politik, ki nagovarja volivce na predvolilnem shodu - duhovnik, ki pridiga vernikom - profesor/študent, ki kaj razlaga ostalim udeležencem predavanja
Množično	<ul style="list-style-type: none"> - sporočila preko tiska, radia in televizije

Vir: Trenholm in Jensen, 2004: 24-25, 251, 341

V tabeli 5.2 navajamo še primere za posamezne stopnje komuniciranja.

5.2.2 ZASEBNA IN JAVNA RAVEN KOMUNIKACIJE

Kot smo že omenili, posameznik v različnih komunikacijskih situacijah različno zazna pritiske in pričakovanja ter glede na zaznano tudi prilagaja način svojega soočanja s situacijo. Na zasebni ravni komunikacije vodijo posameznika druga merila kot v bolj javno izpostavljenih situacijah.

Predstavili bomo razmerje med zasebno in javno ravno komuniciranja in nato opredelili še, kako si bomo s tem pomagali pri opredelitvi dimenzij javnega

izražanja mnenja in razlagi delovanja posameznika v različnih dimenzijah. Razmerja med zasebnimi in javnimi situacijami, predstavljena v spodnji tabeli, predstavljajo idealnotipske vrednosti za obe situaciji, v praksi so razmerja lahko zelo različna, vendar pa se v splošnem dajo uvrstiti v okvire navedenih opredelitev.

Tabela 5.3: Relacijska dihonomija: zasebne in javne vezi

ZASEBNE VEZI - v katerih se na druge odzivamo na osebni in zasebni način	JAVNE VEZI - v katerih se na druge odzivamo na neosebni in javni način
Člani so NENADOMESTLJIVI Člani so med seboj ODVISNI Način spoznavanja drugih je EDINSTVEN Pravila, ki vladajo obnašanju, so INDIVIDUALISTIČNA Razpoloženje v odnosu je ČUSTVENO Nagrade so prvotno INTRINZIČNE	Člani so NADOMESTLJIVI Člani so AVTONOMNI Način spoznavanja drugih je UNIVERZALEN Pravila, ki vladajo obnašanju, so NORMATIVNA Razpoloženje v odnosu je KORISTNO Nagrade so prvotno EKSTRINZIČNE
Primeri: mož in žena, najboljši prijatelji	Primeri: tujci, neznanci, kolegi

Vir: Trenholm in Jensen, 2004: 35

V zasebnih situacijah partnerja v komunikaciji že poznamo in se lahko poslužujemo preteklih informacij o njem in naših preteklih komunikacijah z njim. V javnih situacijah pa se lahko znajdemo v situaciji, ki nam je nova in ker vseh članov v komunikaciji ne poznamo, tudi ne vemo, kakšne odzive lahko od njih pričakujemo. Zato se v večji meri držimo splošnih vljudnostnih in družbenih pravil. Za obvladovanje komunikacije v javnih situacijah so potrebne tudi drugačne veščine in sposobnosti posameznika kot za zasebno komunikacijo (Trenholm in Jensen, 2004). Ali, kot pravita Trenholmova in Jensen (2004: 10), za primerno komuniciranje mora posameznik posedovati komunikacijsko kompetenco, kar opredelita kot »sposobnost posameznika da komunicira na način, ki je zanj učinkovit in družbeno primeren«.

Ker želimo raziskati tudi izražanje mnenja preko interneta, bomo na kratko opredelili še značilnosti tovrstnega komuniciranja. Računalniško posredovano komuniciranje se od neposrednega komuniciranja v grobem razlikuje v treh značilnostih, in sicer v komunikacijskem okvirju (večja ohlapnost), komunikacijski dinamiki (odsotnost nekaterih značilnosti neposrednega komuniciranja, večja možnost povzemanja in navajanja sporočil) in družbenem kontekstu (večja raznolikost družbenih okolij, interesov; specifičnost pravil in

obnašanja), (Pinter in Oblak, 2000). Posebnost interneta, ki »v splošnem podpira sodobne računalniško posredovane komunikacijske prakse« (Oblak, 2003: 114), pa je tudi v tem, da ni zgolj le en nov komunikacijski kanal, ampak kompleksen in raznovrstni komunikacijski proces, saj spodbuja mnoge raznolike možnosti za vzpostavljanje stikov z drugimi (na primer elektronska pošta, svetovni splet, razpravljalni forumi itd.). Vsaka od teh situacij predvideva drugačen tip in naravo komunikacijskega razmerja (Oblak, 2003), zato je tovrstno komuniciranje težje opredeliti skozi dihotomijo javno/zasebno.

Kot smo že omenili, smo razlikovanje med različnimi komunikacijskimi situacijami vpeljali, ker predpostavljamo, da imajo nek vpliv na ravnanje posameznika. Pri sklepanju o tem, kako situacija vpliva na posameznika, bomo poleg klasičnih predpostavk racionalnega oz. nadzorovalnega razumevanja javnega izražanja mnenja upoštevali še opažen trend premika političnosti v zasebnost.

V tem okviru se nam zdi zanimiva ugotovitev Scheufela (1999), ki je z empiričnimi podatki podprl predpostavko, da je v zasebnem krogu prijateljev ali družine razprava o političnih temah v večji meri vodena s kognitivnimi faktorji, komunikacijskimi spremenljivkami in veščinami politične participacije. Če pa je posameznik soočen z anonimnim in potencialno sovražnim okoljem, postanejo afektivni faktorji, kot sta na primer pritisk večine in strah pred izolacijo bolj dominantni. Tudi Wyatt in drugi (2000) so v medkulturni študiji empirično dokazali, da se posamezniki počutijo bolj svobodne v razpravi o političnih temah, ki poteka v varnem okolju njihovega doma, ali v kakšnem drugem nejavnem kotičku, kjer so prisotne le osebe, ki jih dobro poznajo in s katerimi se počutijo enakovredne, na primer družinski člani, prijatelji, znanci. Manj svobodni oz. v svojem delovanju bolj omejeni pa se posamezniki počutijo takrat, ko razpravljajo o teh temah v bolj javnih situacijah in ob prisotnosti drugih, ne tako bližnjih posameznikov.

Ta ideja je za raziskovanje vsekakor zanimiva, vendar problematična iz dveh vidikov. Iz socialno-psihološkega vidika je ravno posameznikovo ožje okolje tisto, ki posameznikom predstavlja orientacijo v družbeni stvarnosti in se zato

nanj tudi v veliki meri ozirajo. Na primarne oz. referenčne skupine so posamezniki najbolj trajno navezani, z njimi se najpogosteje identificirajo, poleg tega pa so osnovni modelni sistem ravnanja posameznikov (Ule, 1997). Vendar pa ne smemo pozabiti, da so zasebni odnosi v sodobnih družbah vse manj trajni in se nenehno redefinirajo. Opazen je trend demokratizacije odnosov, partnerji v zasebnih razmerjih so med sabo vse bolj enakovredni, problematične vsebine se tematizirajo in v ospredju sta dialog in argumentacija, ne pa iracionalna avtoritarnost (Rener, 2000). Govorili smo tudi o politični in vrednotni usmerjenosti mladih, ki kaže, da se mladi v veliki meri opirajo na vsakdanje in zasebno življenje. Ta omejenost na ožje družbeno okolje pa ne pomeni nujno tudi varnega okolja, v katerem se mladi počutijo sprejeti in enakovredni in se jim ni treba dokazovati. Za ilustracijo pogledimo odnose v družini. Relativno velika medsebojna toleranca in dopuščanje osebnih avtonomij v sodobni družini je rezultat intenzivnega odnosnega dela, ali kot pravi Renerjeva (2000: 88) »medosebnega prilagajanja in dogovarjanja na vseh ravneh«. Da si mladi, ne glede na norme in tradicije staršev, izborijo svoj avtonomni prostor v družini, je potrebno intenzivno in spoštljivo pogajalsko delo znotraj družine (Mencin-Čeplak, 2002).

Drug problem z omenjeno idejo pa je v tem, da je v nasprotju z racionalnim razumevanjem razsvetljenega posameznika. Racionalni pristop predvideva posameznikovo politično delovanje v sferi politike oz. v javni sferi. V zasebnosti oz. civilni družbi posameznik naj ne bi deloval politično. Če pa ugotovimo, da na posameznike, pa čeprav so informirani, v javnosti v veliki meri vplivajo normativni dejavniki, se ta racionalna predpostavka podre. Po drugi strani pa se danes, kot smo skozi teoretsko razpravo izpostavili, politično delovanje vse bolj staplja z zasebno sfero. Kritična družbena refleksija in politično mišljenje lahko razvijeta tudi v zasebnosti (Mencin-Čeplak, 2002). Tako je tudi delovanje v zasebni sferi lahko politično, če je le prisoten potencial vplivanja na odločitve drugih. In glede na to, da je »politično kot prostor državljanstva vmesni prostor med zasebnimi interesi in državo« (Touraine v Mencin-Čeplak, 2002: 246), je za to veliko priložnosti.

5.3 O MERJENJU IZRAŽANJA MNENJA

Veliko smo že govorili o fenomenu javnega izražanja mnenja, nismo pa še omenili pomembnega elementa pri raziskovanju tega področja – odločitve, kako ta pojav skozi raziskavo zajeti oz. izmeriti.

Empirična tradicija preverjanja spirale molka je na podlagi definicije javnega mnenja, ki ga je Noelle-Neumannova po eni strani videla kot posameznikovo javno izražanje mnenja ali pa celo samo kot pripravljenost za izražanje (Splichal 1997), sprožila val raziskav, kjer se je pojavilo veliko bolj ali manj primernih predlogov, kako izmeriti posameznikovo javno izražanje mnenja.

Osredotočili se bomo na problematizacijo enačenja dveh različnih konceptov: pripravljenosti za izražanje mnenja in dejanskega izražanja mnenja. Po namigu Noelle-Neumannove (1993), da je za koncept javnega izražanja mnenja dovolj dobra operacionalizacija že sama namera za izražanje mnenja, se je ta privzetek nekritično uporabljal v mnogih raziskavah. Tako Petrič (2002) ugotavlja, da je v večini empiričnih preverjanj spirale molka izražanje mnenja operacionalizirano kot pripravljenost posameznika na izražanje mnenja v javnosti ali kot izražena volilna namera.

Glavni problem pri konceptu pripravljenost izraziti mnenje v primerjavi z dejanskim izražanjem mnenja je ta, da je precenjen. Anketirancu je predstavljena zgolj neka hipotetična situacija, ki pa ne nosi v sebi dejanskega potencialnega pritiska izolacije, saj je anketa zasebno ali polzasebno dejanje. Posameznik ne more točno artikulirati svoje pripravljenosti za izražanje mnenja, dokler ne občuti teh potencialnih vplivov v resnični situaciji (Hayes, Shanahan, Glynn, 2001). Tudi Scheufele in Moy (2000), ki sta se ukvarjala s pregledom tradicije empiričnega raziskovanja na področju spirale molka, sta nekonsistentne rezultate raziskav pripisala tudi manj uspešnim operacionalizacijam spremenljivke javnega izražanja mnenja. Ali, kot pravi Petrič (2002: 135-136):

»Namen mere pripravljenost izražanja mnenja je v tem, da prisili posameznika, da si v glavi ustvari hipotetično situacijo in družbeni pritisk dominantnega mnenja, kar je, to je potrebno priznati, precejšnja zahteva od anketiranca«.

Zato, da se pojma namera delovanja in delovanje ne smeta enačiti, kajti pot od namere do delovanja je »dolga in polna preprek«, vpliv namere na delovanje pa je »posredovan z družbenimi okoliščinami« (Petrič, 2002: 137). Bolj korektno je, če javno izražanje mnenja zajamemo z mero, ki se nanaša na posameznikovo dejansko delovanje (Sheufele, 1999).

V meta-analizi o spirali molka (Glynn, Hayes in Shanahan, 1997) so avtorji ugotovili, da je povprečna korelacija med posameznikovo zaznavo o skladnosti njegovega mnenja z večinskim in pripravljenostjo izraziti mnenje v javnosti le 0,054⁹. Gre torej za slabo, malenkostno povezanost, kar pa je po mnenju avtorjev tudi posledica tega, da se je za preverjanje predpostavke uporabljala hipotetična situacija. Posamezniki lahko zaradi tega precenijo svojo pripravljenost za izražanje mnenja (Glynn, Hayes in Shanahan, 1997). Znano pa je tudi, da anketna situacija spodbuja družbeno želene odgovore (Lasorsa, 1991; Glynn in Park, 1997).

Nekateri avtorji so se premoščanja tega problema lotili s poskusi približati hipotetične situacije realnosti. Poskušali so z različnimi sovražnimi javnostmi, ki si jih je anketiranec moral predstavljati (Scheufele, 1999). Glynn in Park (1997) sta raziskavo zastavila tako, da so anketiranci mislili, da dejansko izražajo mnenje o temi. Hayes, Shanahan, Glynn (2001) so izvedli poskus, kjer so anketirance prepričali, da bodo dejansko morali sodelovati v razpravi in ugotovili močnejšo korelacijo med zaznano mnenjsko klimo in pripravljenostjo za izražanje mnenja. Le malo avtorjev pa je merilo tudi dejansko izražanje mnenja (na primer Taylor, 1982; Petrič in Pinter, 2001; Simeonov in Rutar, 2001).

Pri merjenju izražanja mnenja pa moramo upoštevati še en pomemben dejavnik, na katerega smo opozorili ravno v prejšnjem poglavju. Govorili smo

---

⁹ V analizi so obravnavali 25 raziskav in pri 19-tih je bila povezava pozitivna (Glynn, Hayes in Shanahan, 1997).

namreč o tem, da je odločitev posameznika za javno izražanje mnenja odvisna tudi od različnih komunikacijskih situacij. Scheufele in Moyeva (2000) eksplicitno opozarjata na to, da moramo pri raziskovanju izražanja mnenja upoštevati značilnosti situacije, v kateri razprava poteka (na primer velikost občinstva, stopnjo anonimnosti ipd.).

Pri operacionalizaciji izražanja mnenja je potrebno torej upoštevati dvoje – zajeti moramo dejanske situacije izražanja mnenja in hkrati misliti na to, da se vpliv in moč vpliva družbenega okolja med posamezniki in različnimi komunikacijskimi situacijami razlikuje. V pojasnjevalni model želimo zato poleg spremenljivke, ki bo merila posameznikovo pripravljenost za izražanje mnenja, vključiti spremenljivko, s katero bomo merili dejansko izražanje mnenja, čeprav se zavedamo nevarnosti, na katero je opozorila že sama Noelle-Neumannova (1993), da se empirično ulovi le majhen delež ljudi, ki dejansko izražajo svoje mnenja v javnosti. Zato bomo pri operacionalizaciji teh spremenljivk upoštevali, da so nekatera javna mesta oz. načini javnega izražanja mnenja širšemu krogu državljanov nedostopna ali pač težje dostopna.

6. RAZISKOVALNI OKVIR

6.1 CILJI RAZISKAVE

Z raziskavo želimo poleg pojasnjevalnih hipotez, ki smo si jih zadali v okviru raziskovalnega problema te naloge, preveriti še kakšne so politične aktivnosti in prakse naše ciljne populacije in dobiti celovit vpogled v študentski odnos do politike. Vprašanje, na katerega želimo odgovoriti, je, v kolikšni meri so študentje vključeni v konvencionalne in nekonvencionalne politične aktivnosti in pripravljeni v njih sodelovati.

Obstoječi podatki govorijo o tem, da se mladi v Sloveniji v majhni meri odzivajo na javna politična vprašanja, teme in debate ter tudi malo storijo za zagovarjanje svojih stališč. Le nekaj desetletij nazaj pa je bila mladina še aktivna družbena sila, problematizirala obstoječa družbena razmerja, napovedovala in uvajala ključne družbene spremembe ter se borila za bistvene pravice vseh državljanov. Zato bi radi ugotovili, kje je razlog za stanje, ko se zdi, da večina mladih ne občuti potrebe za spreminjanje obstoječih razmerij družbene moči in se umika iz javne razprave. Zanima nas, ali se je na tem področju v okviru sprememb političnega konteksta kaj spremenilo ali pa še vedno lahko potrdimo, da vlada opisano stanje. Glede na teoretsko razpravo lahko še posebej od študentske populacije kot bodočih intelektualcev in nosilcev glavnih struktur v družbi pričakujemo vsaj večje zanimanje in informiranost o aktualnih političnih temah, če že ne tudi bolj zavedne politične kulture v obliki aktivnega delovanja skozi tradicionalne oblike politične participacije ter prisotnost njihovih mnenj v javnih mnenjskih procesih.

6.2 POJASNJEVALNI MODEL IN POJMI

V teoretskem delu smo predstavili dejavnike, ki pojasnjujejo proces javnega izražanja mnenja posameznikov. Aktivna vloga posameznika kot razumnega in

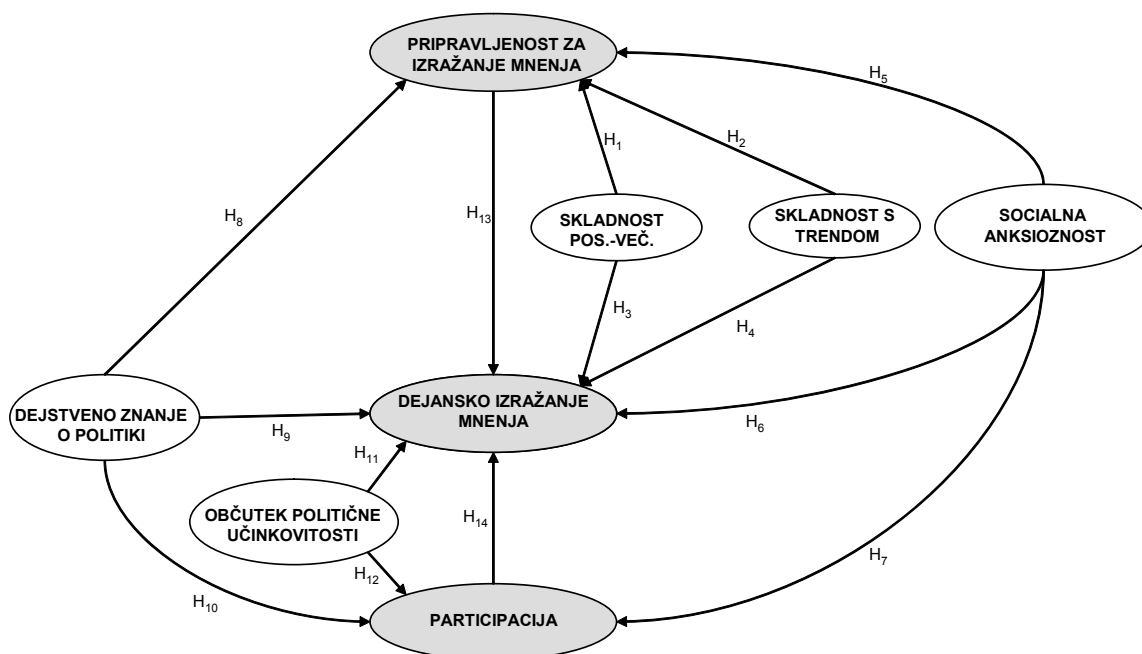
čutečega bitja je izpostavljena v racionalni paradigmi razumevanja javnega mnenja, medtem ko je posameznik v nadzorovalni paradigmi vedno pod vplivom struktur, ki so močnejše od njega. Na podlagi pregledane literature ugotavljamo, da ne moremo predvidevati, da imajo vsi ljudje v družbi enako stopnjo motivacije, pa tudi zmožnosti in kompetence za izražanje mnenja v javnosti. Po drugi strani pa tudi ne moremo trditi, da sta zaznava mnenjske klime in želja po integraciji v družbeno okolje edina dejavnika, na podlagi katerih posamezniki so oz. niso pripravljeni izraziti mnenja v javnosti.

V nadaljevanju bomo zbrali in opredelili osnovne pojme, ki nam bodo pomagali pri empiričnem preverjanju odnosov med dejavniki, ki se kažejo kot najbolj pomembni za pojasnjevanje javnega izražanja mnenja študentov. Znanje o politiki, politična učinkovitost in participacija so tisti dejavniki, na osnovi katerih lahko sklepamo o uspešnosti delovanja demokracije (Kenski in Stroud, v tisku) oz. prisotnosti demokratične politične kulture (Miheljak, 2000) ali, kot pravi Zaller (v Scheufele, 2000) demokratične politične zavesti. V tradiciji raziskovanja spirale molka pa se je

»[...] vedno znova izkazalo, da je bil osnovni model z nekaterimi dopolnitvami sposoben obdržati razvojni potencial in na ta način tudi pojasnjevalno moč osnovne ideje« (Petrič in Pinter, 2002a: 104).

Na podlagi vsega tega in pregledane teorije o izražanju mnenja smo postavili naslednji model:

Slika 6.1: Pojasnjevalni model

Pri preveranju odnosov med teoretskimi koncepti se bomo osredotočili na komunikacijske procese, povezane z javnim izražanjem mnenja, ki so, tako Pinter (2000), bistveni za nastanek skupnega javnega mnenja kot abstraktnega fenomena, ki je vpet v politično življenje družbe. V tem okviru bomo preverjali različne modele izražanja mnenja, s katerimi bomo poskušali kar najbolje pojasniti, kaj najbolj vpliva na posameznikovo odločitev za javno izražanje mnenja.

Sledijo še definicije pojmov, ki nastopajo v osnovnem pojasnjevalnem modelu:

Pripravljenost za izražanje mnenja je stopnja pripravljenosti posameznika, da se javno opredeli za določeno temo oz., da javno izrazi svoje mnenje o določeni temi. Je nagnjenost k temu, da bodo ljudje z zaupanjem izražali svoje mnenje tako v zasebnih kot v javnih razpravah, če so prepričani, da je njihovo mnenje del konsenza (Noelle-Neumann v Splichal, 1997: 227).

Spremenljivka **dejansko izražanje mnenja** zajame posameznikove dejanske aktivnosti v družbi (Petrič in Pinter, 2002: 40). V našem primeru je dejansko

izražanje mnenja izražanje mnenja o določeni temi v javni, zasebni ali računalniško posredovani komunikacijski situaciji.

Skladnost med posameznikovim mnenjem in njegovo zaznavo večinskega mnenja je prepričanje posameznika, da se njegovo mnenje ujema s tistim, kar misli večina, ki ga dobi na podlagi ocenjevanja porazdelitve mnenj za njegove ideje ali proti njim. (Noelle-Neumann, 1993)

Skladnost med posameznikovim mnenjem in njegovo zaznavo trenda je prepričanje posameznika, da se njegovo mnenje ujema z mnenjem, ki se bo v prihodnosti okrepilo. (Petrič in Pinter, 2002: 43)

Socialna anksioznost je neugodje ob prisotnosti drugih. (Scheir in Carver, 1985: 687).

Dejstveno znanje o politiki je obseg dejstvenih informacij o politiki, ki so shranjene v dolgoročnem spominu posameznika. (Delli Carpini in Keeter v Kenski in Stroud: 4)

Občutek politične učinkovitosti je občutek posameznika, da so politične in družbene spremembe možne ter da njegovo delovanje lahko ima vpliv na te spremembe. (Campbell, Gurin in Miller v Reef in Knoke, 1999: 413).

Politična participacija je delovanje državljanov, ki je usmerjeno k vplivu na politične odločitve (Brady, 1999: 737)

6.3 HIPOTEZE IN NJIHOVA ARGUMENTACIJA

Hipoteza 1: *Skladnost med posameznikovim mnenjem in njegovo zaznavo večinskega mnenja povečuje pripravljenost za izražanje mnenja.*

Hipoteza 2: *Skladnost med posameznikovim mnenjem in njegovo zaznavo trenda povečuje pripravljenost za izražanje mnenja.*

Osnova ideja teorije spirale molka pravi, da posameznik ocenjuje porazdelitev mnenj v okolju in se na podlagi zaznanega družbenega pritiska odloči, ali bo svoje mnenje izrazil ali bo molčal (Noelle-Neumann, 1979). Vrednoti moč in možnosti za uspeh določene ideje oz. predloga. Če pri tem odkrije, da je njegovo mnenje skladno s prevladujočim mnenjem v njegovem družbenem okolju, njegovo samozaupanje naraste in je pripravljen izraziti mnenje brez strahu pred družbeno izolacijo. Če pa spozna, da njegovo mnenje nima podpore v njegovem družbenem okolju, postane negotov in njegova pripravljenost izraziti mnenje je majhna (Taylor, 1982).

Pomembna pa je tudi percepcija tega, ali bo posameznikovo mnenje v prihodnosti pridobivalo na podpori ali ne. Posameznik, ki ocenjuje spreminjanje podpore za njegovo mnenje v prihodnosti, upošteva parametre v družbi, tehta informacije in sklepa o tem, kaj se bo dejansko v prihodnje zgodilo v družbi (Petrič in Pinter, 2002). Zaznana skladnost med njegovim mnenjem in zaznanim trendom v prihodnosti deluje na podoben način, kot zaznana skladnost z večino. Če posameznik meni, da se bo v prihodnosti podpora za njegovo mnenje okrepila, bo bolj pripravljen izraziti mnenje, in obratno.

Hipoteza 3: *Skladnost med posameznikovim mnenjem in njegovo zaznavo večinskega mnenja povečuje dejansko izražanje mnenja.*

Hipoteza 4: *Skladnost med posameznikovim mnenjem in njegovo zaznavo trenda povečuje dejansko izražanje mnenja.*

Ko posameznik oceni namero o predvidenem izražanju mnenja, gre za to, da oceni svojo mentalno pripravljenost za to dejanje. Pravi pritisk mnenjskega ozračja (sedanjega ali prihodnjega) pa posameznik občuti šele v dejanski situaciji izražanja mnenja, zato predvidevamo še vpliv obeh spremenljivk na dejansko izražanje mnenja.

Hipoteza 5: *Socialna anksioznost zmanjšuje pripravljenost za izražanje mnenja.*

Hipoteza 6: *Socialna anksioznost zmanjšuje dejansko izražanje mnenja.*

Hipoteza 7: *Socialna anksioznost zmanjšuje politično participacijo.*

Strah pred izolacijo smo nadomestili s spremenljivko socialna anksioznost, saj menimo, da je ta konstrukt za današnjo družbo bolj primeren. Izvor strahu smo z namenom zajeti izkustveno naravo strahu, ki jo je izpostavil Neuwirth (2000), premaknili iz pretežno družbenega k posamezniku. Spremenljivka zajema posameznikove osebne značilnosti in dejstvo, da niso vsi posamezniki enako kompetentni za predstavljanje in zagovarjanje svojih mnenj v javnosti. Socialno anksiozni posameznik bo že vnaprej dvomil o uspešnosti svoje predstavitve, pričakoval negativno vrednotenje in se zato raje odločil, da se ne izpostavi (Puklek, 1993). Predvidevamo, da bodo tisti bolj anksiozni manj pripravljeni izraziti mnenje in bodo tudi dejansko manj politično aktivni.

Hipoteza 8: *Dejstveno znanje o politiki povečuje pripravljenost za izražanje mnenja.*

Hipoteza 9: *Dejstveno znanje o politiki povečuje dejansko izražanje mnenja.*

Hipoteza 10: *Dejstveno znanje o politiki povečuje politično participacijo.*

Znanje igra pomembno vlogo pri odločitvi, ali bo nekdo pripravljen komunicirati o politični temi. Ljudje z več znanja tudi bolj obvladajo veščine, ki so potrebne za tovrstno dejavnost (Stromer-Galley, 2002). Izkazovanje lastne kompetentnosti v različnih oblikah družbenega delovanja je ena izmed najbolj pogostih manifestacij družbenega obnašanja v vsakdanjem življenju. Znanje o dejstvih pa je temelj, na podlagi katerega lahko posameznik učinkovito deluje, se uspešno vključi v razprave o določeni temi, si lažje izoblikuje mnenje o neki določeni zadevi in to mnenje tudi predstavi ipd.

Izkušnje nekaterih raziskovalcev (npr. Lasorsa, 1991) kažejo, da se nekateri ljudje ne počutijo dovolj poučeni, zato sami ocenijo svoje znanje kot nezadostno, kar je lahko eden izmed temeljnih razlogov, da svojega mnenja niso pripravljeni izraziti. Nasprotno pa tisti, ki vedo nekatera dejstva (npr. imena, datume, številke povezane z določenim problemom, tematiko ...), dosti lažje in hitreje izrazijo svoje mnenje, saj so prepričani, da je njihovo znanje resnično in vedo, da drugi vedo, da je resnično. Količina znanja, ki jo poseduje posameznik, je povezana z izražanjem mnenja bodisi zaradi spremljajočega večjega občutka

zaupanja v lastno mnenje ali zaradi želje izogniti se temu, da bi izpadel neveden (Salmon in Kline, 1985).

Hipoteza 11: *Občutek politične učinkovitosti povečuje dejansko izražanje mnenja.*

Hipoteza 12: *Občutek politične učinkovitosti povečuje politično participacijo.*

Hipoteza 13: *Politična participacija povečuje dejansko izražanje mnenja..*

Ne glede na vrsto participacije je pripravljenost za sodelovanje v političnih procesih rezultat dinamičnega procesa informiranosti in motiviranosti (McLeod, Scheufele in Moy, 1999). Občutek, ki ga ima posameznik o tem, do kakšne mere sam s svojim delovanjem sploh lahko vpliva na spremembe v politiki, je pomemben tudi, ko se odloča, ali bo izrazil svoje mnenje ali ne. Kajti nekdo, ki je mnenja, da se ne bo nič spremenilo, tudi če izrazi svoje mnenje, bo imel zelo malo spodbude, da bi to sploh počel (Abrason in Aldrich v Kenski in Stroud: v tisku).

Politična učinkovitost oz. zaupanje v politiko se pogosto povezuje z znanjem o politiki in prisotnost obeh naj bi povečevala politične aktivnosti (Stromer, Galley, 2002). Predvidevamo, da občutek politične učinkovitosti povečuje politično participacijo ter tudi, da bodo tisti, ki so na tem področju bolj aktivni, tudi več javno izražali mnenja.

Hipoteza 14: *Pripravljenost za izražanje mnenja povečuje dejansko izražanje mnenja.*

Da je upoštevana procesna predpostavka teorije spirale molka, se mora pripravljenost za izražanje mnenja udejanjiti v dejanskem izražanju mnenja (Petrič in Pinter, 2002: 42). V našem kontekstu je ta udejanitev pomembna zaradi politične participacije – če mnenja posameznik ne izrazi, ostane njegova zasebna zadeva in ne preide v javnost. Potencial posrednega vpliva na politiko, ki opredeljuje politično participacijo, je neizkoriščen. Predpostavljamo, da je pripravljenost za izražanje mnenja vzrok dejanskega izražanja mnenja in da

bodo tisti, ki so pripravljeni izraziti svoje mnenje o določeni temi, tudi dejansko bolj aktivni pri javnem izražanju mnenj.

Hipoteza 15: V vsaki izmed izbranih situacij (zasebna/javna/računalniško-posredovana) bodo izbrane neodvisne spremenljivke imele drugačen vpliv na izbrane odvisne spremenljivke.

Zastavljen teoretski model nameravamo preverjati večkrat, in sicer v različnih komunikacijskih situacijah. V vsaki od situacij bomo preverjali vpliv neodvisnih spremenljivk na odvisni. Pričakujemo različne stopnje vpliva istih spremenljivk v različnih situacijah, kajti posameznik se ne obnaša v vseh situacijah enako. Posamezne situacije se med sabo razlikujejo glede na splošne komunikacijske okoliščine, potrebno kompetenco posameznika, da v teh situacijah uspešno komunicira in posledice realizirane komunikacije.

Javne situacije zahtevajo kompetentno in odgovorno delovanje posameznika, ki je vidno mnogim članom družbe in lahko vodi do bolj konkretnih posledic za posameznika. Zato predvidevamo, da bo v javnih situacijah model najboljše deloval. Močan bo tako vpliv normativnih kot racionalnih dejavnikov.

V zasebnih situacijah bolj prihaja do izraza individualno delovanje posameznika, ki je pod manjšim vplivom družbenih pritiskov, zato pričakujemo manjši vpliv normativnih dejavnikov ter bolj izrazit vpliv posameznikovega znanja in občutka politične učinkovitosti. Pričakujemo, da bo vpliv neodvisnih spremenljivk na odvisni v zasebnih situacijah enako usmerjen, vendar šibkejši kot v javnih situacijah. Neodvisne spremenljivke bodo tudi v manjši meri pojasnile odvisni spremenljivki.

V računalniško posredovanih situacijah se posameznik znajde v posebni komunikacijski vlogi, zato so tudi komunikacijske kompetence, ki jih od posameznika takšno komuniciranje zahteva, ter pritiski, norme in pričakovanja, ki jih posameznik zazna, drugačni kot v omenjenih okvirih zasebnega in/ali javnega komuniciranja. Model bo v tem okolju deloval najslabše. Predvidevamo, da v računalniško posredovanih situacijah normativni vpliv sploh ne bo prisoten,

medtem ko bosta dejstveno znanje in občutek politične učinkovitosti najbolj pojasnili izbrani odvisni spremenljivki.

7. METODE IN PODATKI

7.1 METODE ZA ANALIZO

Za analizo rezultatov smo uporabljali dve statistični orodji. Za osnovne statistike in porazdelitve indikatorjev smo uporabili SPSS 12.0.1, s katerim smo naredili univariatne in bivariatne analize osnovnih in sestavljenih spremenljivk. Za preverjanje vsebinske veljavnosti sestavljenih spremenljivk smo uporabili faktorsko analizo. Ta poizkuša poenostaviti kompleksnost povezav med množico ocenjevanih spremenljivk (indikatorjev) z razkritjem skupnih razsežnosti ali faktorjev, ki omogočajo vpogled v osnovno strukturo podatkov. Zanesljivost merskih inštrumentov smo preverili s Cronbahovim alfa koeficientom.

Da bi lahko preverjali odnos med odvisnimi in neodvisnimi spremenljivkami, smo uporabili tehniko strukturnih modelov, v našem primeru LISREL 8.7. Strukturni modeli dopuščajo hkratno ocenjevanje vseh koeficientov v modelu. Vsak koeficient predstavlja odnos med dvema spremenljivkama, s tem da kontroliramo vse ostale spremenljivke in odnose v modelu. Največja prednost uporabe strukturnih modelov ali v našem primeru LISREL-a je možnost ocenjevanja pojasnjevalnih modelov v katerih nastopa več odvisnih spremenljivk v istem modelu.

7.2 VZOREC IN ZBIRANJE PODATKOV

Enota raziskovanja so študenti ljubljanske univerze, ki so vpisani v šolskem letu 2005/2006. V spodnji tabeli lahko vidimo osnovne podatke o raziskovani populaciji.

Tabela 7.1: Študenti na UL v šolskem letu 2005/2006

spremenljivka	vrednost	n	%
vsi vpisani	redni	47029	81,9
	izredni	10398	18,1
	skupaj	57427	100
fakulteta - redni	družboslovna	25547	54,3
	naravoslovna	21482	45,7
	skupaj	47029	100
letnik študija - redni	prvi	13498	28,7
	drugi	9064	19,3
	tretji	8023	17,1
	četrti	5173	11,0
	peti	873	1,9
	šesti	195	0,4
	absolvent	10203	21,7
	skupaj	47029	100

Vir: Univerza v številkah, spletna stran Univerze v Ljubljani

V tekočem šolskem letu je na ljubljansko univerzo vpisanih 57.424 študentov, od tega 47.029 redno in 10.398 izredno. Med rednimi študenti jih je več (54,3%) vpisanih na družboslovne kot na naravoslovne (45,7%) fakultete. Kot še lahko vidimo v tabeli 7.1, je največ rednih študentov v prvem letniku (28,7%), sledijo absolventi (21,7%) in drugi letniki (19,3%). Delež študentov z višanjem letnikov nato upada. Na spletni strani statističnega urada Republike Slovenije smo dobili še podatek o spolni sestavi študentov ljubljanske univerze v šolskem letu 2005/2006. Študentov je 39,6%, študentk pa 60,4%.

V vzorec smo želeli zajeti čimveč študentov različnih fakultet. Zato smo izvedli terensko anketiranje na različnih fakultetah¹⁰ in v študentskih naseljih¹¹. Anketiranje je potekalo 14., 18. in 19. 4. 2006. Vprašalnik so anketiranci izpolnjevali sami, dobili so le ustne napotke, večina navodil pa se je nahajala v samem vprašalniku. V vzorec smo zajeli 273 študentov, po pregledu vprašalnikov smo morali 2 enoti izločiti, ker sta bila vprašalnika pomanjkljivo izpolnjena.

¹⁰ NTF (Naravoslovno-tehniška fakulteta), FRI (Fakulteta za računalništvo in informatiko), FMF (Fakulteta za matematiko in fiziko), FE (Fakulteta za elektrotehniko), FS (Fakulteta za strojništvo), FF (Filozofska fakulteta), FGG (Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo), FDV (Fakulteta za družbene vede)

¹¹ Študentsko naselje Rožna dolina in študentsko naselje Bežigrad, Dom Topniška.

Tabela 7.2: Opis vzorca anketirancev, n=271

spremenljivka	vrednost	n	%
spol	moški	94	34,7
	ženski	177	65,3
starost	19-21	109	40,3
	22-24	135	50
	25-32	26	9,7
fakulteta	družboslovna	182	67,2
	naravoslovna	89	32,8
letnik študija	prvi	68	25,6
	drugi	80	30,1
	tretji	65	24,4
	četrti	26	9,7
	absolvent	27	10,2

Zajeli smo 34,7% moških in 65,3% žensk, starost anketirancev se giblje od 19 do 32 let. V vzorcu so študenti dvajsetih različnih fakultet¹², največ je študentov Filozofske fakultete in Fakultete za družbene vede ter študentov Fakultete za elektrotehniko. Če primerjeno sestavo našega vzorca s populacijo študentov ljubljanske univerze (glej tabelo 7.1) ugotovimo podobnost sestave po spolu. V vzorec smo zajeli nekoliko večji delež študentov družboslovnih smeri. Porazdelitev glede letnika študija pa pokaže, da je v vzorcu v primerjavi s populacijo večji delež drugih in tretjih letnikov in manjši delež absolventov.

Zaradi narave raziskovalnega problema smo preverili tudi pogostost rabe interneta pri anketirancih.

Tabela 7.3: Pogostost uporabe interneta, n=271

	n	%
večkrat dnevno	162	59,8
skoraj vsak dan	75	27,7
nekajkrat tedensko	29	10,7
nekajkrat mesečno	4	1,5
manj kot enkrat na mesec	1	0,4

¹² FPVV (Fakulteta za policijsko varnostne vede), FSD (Fakulteta za socialno delo), NTF (Naravoslovno-tehniška fakulteta), FRI (Fakulteta za računalništvo in informatiko), FMF (Fakulteta za matematiko in fiziko), BF (Biotehniška fakulteta), FE (Fakulteta za elektrotehniko), FS (Fakulteta za strojništvo), EF (Ekonomska fakulteta), FF (Filozofska fakulteta), PF (Pedagoška fakulteta), FU (Fakulteta za upravo), VŠZ (Visoka šola za zdravstvo), FKKT (Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo), FDV (Fakulteta za družbene vede), FGG (Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo), MF (Medicinska fakulteta), FFA (Fakulteta za farmacijo), ALU (Akademija za likovno umetnost), FŠ (Fakulteta za šport)

Pokazalo se je, da jih le manj kot 2% internet uporablja nekajkrat mesečno ali redkeje. Ostali ga uporabljajo bolj pogosto, največ (60%) večkrat dnevno.

Ker smo v vzorec zajeli čisto naključne enote, ta žal ni verjetnostni¹³ in tako ni izpolnjen osnovni pogoj za uporabo statistične teorije sklepanja. Zato ne moremo izračunati intervalov zaupanja in preverjati domnev – sklepati o tem, ali rezultati veljajo za celotno študentsko populacijo (Kalton in Vehovar, 2001). Kljub navedenim slabostim pa so se neverjetnosti vzorci v praksi velikokrat izkazali kot dovolj uspešni, njihova velika prednost pa je tudi v prihranku na stroških in enostavnosti izvedbe (Kalton in Vehovar, 2001).

Omenimo še, da smo pred rednim anketiranjem izvedli pilotsko raziskavo na naključnem vzorcu 55 študentov, s katero smo preizkusili nekatere spremenljivke¹⁴, za katere smo morali ugotoviti, kako se obnašajo na študentski populaciji. S pomočjo rezultatov smo ugotovili, kateri indikatorji so bolj kakovostni (zanesljivi in veljavni). Preverili pa smo tudi porazdelitev mnenj glede tem, ki smo ju nameravali vključiti (splav, šolnine).

7.3 IZBIRA TEME

Načrtovali smo, da bomo spremenljivke v modelu testirali na dveh temah, ki odsevata javni oz. politični problem o katerem poteka razprava v javnosti. Pri izbiri tem je bil potreben tehten premislek o tem, kateri temi sta za populacijo, ki jo preučujemo, primerni.

Temi smo izbrali tako, da je ena po naravi bolj splošna, druga pa bolj specifična in neposredno povezana s študenti. Pri tem smo eno temo izbrali v skladu s teorijo spirale molka, in sicer vprašanje splava zadostuje tako moralni kot emocionalni razsežnosti, ki ju kot robne pogoje postavlja Noelle-Neumannova. Avtorica trdi, da mora tema vsebovati določeno mero moralne obremenjenosti

---

¹³ »Pri verjetnostnem vzorcu ima vsak element v populaciji enako in znano verjetnost za izbor v vzorec« (Kalton in Vehovar, 2001: 13).

¹⁴ Spremenljivke, ki smo jih preizkusili: občutek politične učinkovitosti, dejstveno znanje o politiki in skladnost posameznikovega mnenja z zaznanim večinskim mnenjem.

oz. mora biti kontroverzna, da se ustvari spiralni učinek (Noelle-Neumann v Petrič in Pinter, 2002). Drugo temo pa smo izbrali tako, da je v ospredju v večji meri racionalen razmislek in manj afektivna komponenta, tako da bomo lahko sproti preverjali, v kolikšni meri je tema pomembna za delovanje modela.

Vprašanje o opravičljivosti splava je tema, ki je prisotna v vseh družbah, je izredno moralno nabita in kljub temu, da je v Sloveniji pravica do splava zagotovljena z ustavo, je razprava o tem vedno aktualna. Anketirane smo vprašali, kako soglašajo z omejevanjem pravice do splava. Predvidevali smo, da bodo mladi temu manj naklonjeni, ker so praviloma bolj odprti in liberalni in bodo v manjši meri kot večina soglašali s tem, da bi bil splav dovoljen le iz zdravstvenih razlogov. Pri izbiri specifične teme za študente pa nismo mogli spregledati reforme visokega šolstva, ki trenutno poteka v Sloveniji, in usklajevanje katere je »prebudilo« in razdelilo študente, kot že dolgo časa nobena tema. Zato smo anketirane vprašali, kako soglašajo s šolninami za drugo stopnjo študija.

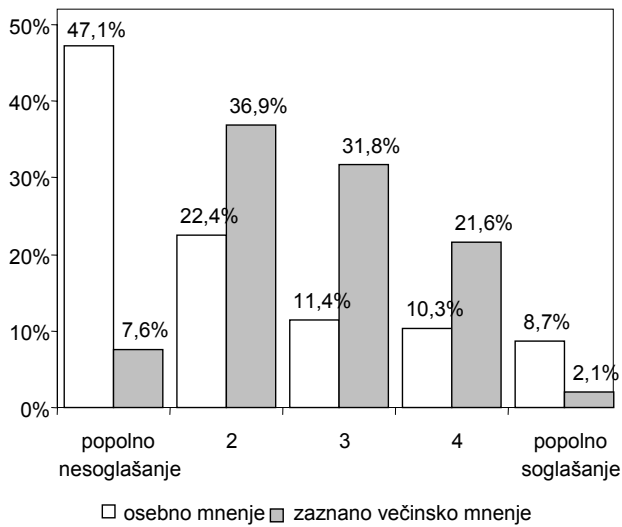
Kot smo že omenili, je bila pilotska raziskava pomembna tudi za to, da smo ugotovili, kakšne so med študenti porazdelitve mnenj glede tem, ki smo jih nameravali vključiti v vprašalnik. Ugotovili smo, da trditve za teme ne smejo biti postavljene preveč ekstremno. Dobili smo namreč precej asimetrične porazdelitve (velika stopnja nesoglašanja anketirancev in zaznanega večinskega mnenja). Zato smo obe trditvi nekoliko omilili in v obeh primerih dobili manj asimetrične porazdelitve.

Tabela 7.4: Oblikovanje trditev o temi za vprašalnik

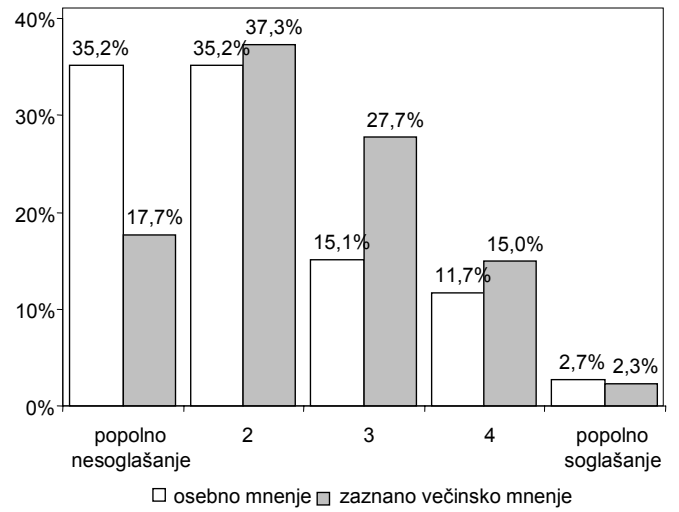
	V kolikšni meri soglašate s tem, da ...
Prvotna trditev splav	... bi splav v Sloveniji z zakonom prepovedali
Popravljen trditev splav	...bi splav dovolili le v primerih, ko to zahtevajo zdravstveni razlogi
Prvotna trditev šolnine	... bi uvedli šolnine za visokošolski študij
Popravljen trditev šolnine	... bi tudi po reformi visokega šolstva študentje plačevali šolnine za drugo stopnjo študija

Na spodnjih slikah so prikazane še dobljene končne porazdelitve za obe temi. Na obeh slikah je v prvem stolpcu prikazano soglašanje anketiranih, v drugem pa zaznano večinsko mnenje.

Slika 7.1: Sogašanje z omejevanjem pravice do splava

Slika 7.2: Soglašanje s šolninami za drugo stopnjo študija

Anketiranci so pri obeh temah ocenili, da manj soglašajo z zastavljenima trditvama (omejevanje pravice do splava, šolnine za drugo stopnjo študija) kot z njima soglašata večina prebivalcev Slovenije. Takšne rezultate smo pričakovali.

8. MERJENE SPREMENLJIVKE

V tem poglavju bomo pregledali, na kakšen način smo oblikovali merske modele za merjenje teoretskih spremenljivk, ki nastopajo v modelih. Prikazali pa bomo tudi postopke, s katerimi smo iz indikatorjev dobili sestavljene spremenljivke ter osnovne statistike in porazdelitve dobljenih spremenljivk.

8.1 PRIPRAVLJENOST ZA IZRAŽANJE MNENJA

Pripravljenost za izražanje mnenja razumemo kot stopnjo, do katere je posameznik pripravljen javno spregovoriti o določenem družbeno aktualnem vprašanju. Ker se posameznik v vsakodnevnem delovanju znajde v veliko različnih situacijah, ni dovolj, da preverjamo njegovo pripravljenost za izražanje mnenja samo v eni situaciji, ampak moramo zajeti več dimenzij sodelovanja v mnenjskih procesih. Dimenzije predstavljajo različne komunikacijske situacije, v katerih se lahko posameznik znajde. Dve situaciji smo izbrali glede na dihotomijo javno/zasebno, in sicer »zasebno« predstavljajo intrapersonalna, interpersonalna in skupinska raven, »javno« pa organizacijska, množična in javna raven komuniciranja (glej tabelo 5.1). Za tretjo situacijo, ki jo bomo imenovali »računalniško posredovana komunikacija« (RPK), pa smo se odločili zaradi velike razširjenosti uporabe interneta med mladimi. Ko smo situacije kategorizirali (zasebno/javno/računalniško posredovano), smo za vsako situacijo izpeljali več možnosti, da bi čim boljše zajeli delovanje posameznika v vsaki izmed komunikacijskih situacij¹⁵.

Anketirancem smo podali seznam 13 situacij in jih prosili, naj označijo tiste situacije, kjer so trenutno (na dan anketiranja) pripravljeni izraziti svoje mnenje (vezano na temo). Izračunali smo šest indeksov (pripravljenost za izražanje mnenja smo preverjali za dve aktualni družbeni temi in tri komunikacijske situacije). Za vsak indeks smo sešteli situacije, v katerih je posameznik bil

---

¹⁵ Pri izbiri situacij smo si pomagali s kategorizacijo Trenholmove in Jensena (2004) in z naslednjimi viri: Brady (1999), Miheljak (2000), SJM (2002/1), RIS (avgust, 2001).

pripravljen izraziti mnenje. Največja vrednost spremenljivke v javnih situacijah je 5, najmanjša pa 0, pri čemer večja vrednost pomeni večjo pripravljenost za izražanje mnenja. Pri ostalih situacijah je največja vrednost 4, najmanjša pa 0.

V spodnji tabeli prikazujemo porazdelitev spremenljivk pripravljenost za izražanje mnenja za obe temi po situacijah, ki smo jih predvideli.

Tabela 8.1: Spremenljivka pripravljenost za izražanje mnenja po temah in komunikacijskih situacijah

		Tema			
		Splav		Šolnine	
Indeks (število situacij)		n	%	n	%
javno	nobena	72	27,0	61	22,9
	ena	61	22,8	54	20,3
	dve	54	20,2	48	18,0
	tri	32	12,0	31	11,7
	štiri	14	5,2	24	9,0
	pet	34	12,7	48	18,0
	skupaj	267	100,0	266	100,0
zasebno	nobena	8	3,0	7	2,6
	ena	8	3,0	6	2,3
	dve	18	6,7	12	4,5
	tri	47	17,6	29	10,9
	štiri	186	69,7	212	79,7
	skupaj	267	100,0	266	100,0
RPK	nobena	17	6,4	14	5,3
	ena	51	19,2	32	12,1
	dve	66	24,8	70	26,4
	tri	79	29,7	68	25,7
	štiri	53	19,9	81	30,6
	skupaj	266	100,0	265	100,0

Pripravljenost za izražanje mnenja je relativno velika (glede na to, da vseskozi govorimo o domnevni nezainteresiranosti mladih za aktualno dogajanje v družbi). Najmanjšo pripravljenost so anketiranci izrazili za javne situacije, sledijo računalniško posredovane, medtem ko so v zasebnih situacijah najbolj pripravljeni izraziti mnenje. Kot vidimo, so anketiranci nekoliko bolj pripravljeni izraziti mnenje o šolninah, sicer pa sama tema ne vpliva bistveno na pripravljenost za izražanje mnenja.

8.2 DEJANSKO IZRAŽANJE MNENJA

Povedali smo že, da pripravljenosti za izražanje mnenja ne moremo enačiti z dejanskim izražanjem mnenja posameznikov. Anketirancem smo zato še enkrat ponudili 13 situacij in jih prosili, naj označijo tiste situacije, kjer so že kdaj dejansko izrazili svoje mnenje (tudi dejansko izražanje mnenja smo preverjali za vsako temo posebej). Sestavljeni spremenljivki smo spet izračunali s seštevanjem vrednosti »da«. Rezultat so indeksi, ki segajo od 0 do 5 (javna komunikacijska situacija) oz. od 0 do 4 (zasebna in računalniško posredovana komunikacijska situacija), večja vrednost pa predstavlja večjo stopnjo dejanskega izražanja mnenja pri posamezniku.

V spodnji tabeli predstavljamo porazdelitev spremenljivk dejansko izražanje mnenja za temo splava in za temo šolnin.

Tabela 8.2: Spremenljivka dejansko izražanje mnenja po temah in komunikacijskih situacijah

		Tema			
		Splav		Šolnine	
Indeks (število situacij)		n	%	n	%
javno	nobena	221	83,4	220	82,7
	ena	28	10,6	29	10,9
	dve	10	3,8	6	2,3
	tri	2	0,8	5	1,9
	štiri	2	0,8	0	0,0
	pet	2	0,8	6	2,3
	skupaj	265	100,0	266	100,0
zasebno	nobena	20	7,5	14	5,3
	ena	29	10,9	16	6,0
	dve	39	14,7	44	16,5
	tri	68	25,6	70	26,3
	štiri	110	41,4	122	45,9
	skupaj	266	100,0	266	100,0
RPK	nobena	153	57,5	128	48,1
	ena	74	27,8	74	27,8
	dve	32	12,0	46	17,3
	tri	5	1,9	13	4,9
	štiri	2	0,8	5	1,9
	skupaj	266	100,0	266	100,0

Kot lahko vidimo, je stopnja dejanskega izražanja mnenja nižja kot stopnja pripravljenosti za izražanje mnenja. Razlika med pripravljenostjo in dejanskim delovanjem je še posebej opazna v javnih in računalniško posredovanih komunikacijskih situacijah.

8.3 KONVENCIONALNA POLITIČNA PARTICIPACIJA

Politična participacija je najbolj uveljavljen način vplivanja državljanov na odločitve oblasti in je v okviru preučevanja splošne politične aktivnosti ter odnosa do politike zagotovo eden izmed najbolj pomembnih pojmov (Brady, 1999). Ker pa je področje politične participacije zelo široko in jo lahko razumemo kot širok spekter aktivnosti posameznika, je način, na katerega jo merimo odvisen od tega, kako jo definiramo. Mi smo s to spremenljivko želeli izmeriti, kako aktivno anketiranci v politiki sodelujejo preko tradicionalnih načinov politične participacije. Nismo se želeli omejiti samo na aktivnosti v okviru volitev, zato smo vključili indikatorje, ki merijo posameznikovo aktivnost v okvirih institucionalne politike, pa tudi izven njih.

Posameznikovo stopnjo participacije smo ugotavljali na način, ki je najbolj neposreden in se zaradi enostavnosti uporabe tudi najpogosteje uporablja – anketirancu se ponudi seznam aktivnosti, on pa označi, v katerih je že kdaj sodeloval (Brady, 1999). Uporabili smo 3-stopenjsko lestvico, tako smo poleg tega, da smo ugotovili, ali je posameznik na nek način že sodeloval, dobili tudi pogostost sodelovanja (ali je šlo za enkratno ali večkratno dejavnost).

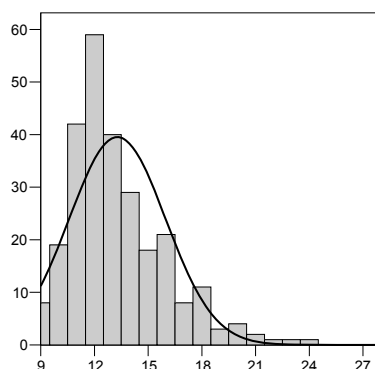
Anketirancem smo podali seznam 9 aktivnosti. Pri vsaki izmed njih so označili, ali so v njej že kdaj sodelovali. Iz dobljenih odgovorov smo izračunali indeks tako, da smo sešteli vrednosti pri vseh aktivnostih. Največja vrednost spremenljivke je 27, najmanjša pa 9. Večja vrednost pomeni posameznikovo večjo aktivnost na področju konvencionalne politične participacije.

Tabela 8.3: Osnovne statistike za spremenljivko konvencionalna politična participacija

	n	minimum	maksimum	povprečje	standardni odklon
konvencionalna politična participacija	267	9	24	13,28	2,67

Slika 8.1: Porazdelitev spremenljivke konvencionalna politična participacija

Porazdelitev je asimetrična v desno, kar pomeni, da večina anketiranih ni aktivna skozi več dejavnosti. So pa skoraj vsi že sodelovali vsaj pri nekaterih.

8.4 SKLADNOST MED POSAMEZNIKOVIM MNENJEM IN NJEGOVO ZAZNAVO VEČINSKEGA MNENJA

Operacionalizacijo te spremenljivke smo povzeli po Petriču in Pinterju (2002). Za njen izračun smo uporabili indikatorje, ki merijo posameznikovo soglašanje s temo in druge, ki merijo zaznavanje večinskega mnenja pri posamezniku. Anketirance smo najprej spraševali, v kolikšni meri sami soglašajo z omejevanjem pravice do splava oz. šolninami za drugo stopnjo študija. V nadaljevanju pa nas je zanimalo še, kako po mnenju anketirancev s temama soglašajo ostali prebivalci Slovenije. Iz dobljenih podatkov smo izračunali dve spremenljivki, po eno za vsako temo.

V prvem koraku smo odstranili tiste, ki so pri eni izmed spremenljivk odgovorili z »ne vem«¹⁶. Nato smo odšteli vrednost pri posameznikovem mnenju od vrednosti, ki meri posameznikovo zaznavanje o tem, kaj meni večina prebivalcev Slovenije. Na ta način smo dobili vrednosti od -4 do 4. Za izračun vrednosti končnih spremenljivk smo vzeli absolutne vrednosti in najprej dobili spremenljivki z vrednostmi od 0 do 4, kjer je 0 pomenilo popolno skladnost, 4 pa popolno neskladnost. Vendar smo spremenljivki pred uporabo v modelu še

¹⁶ Pri temi splav je bilo takšnih 32, pri temi šolnine pa 49.

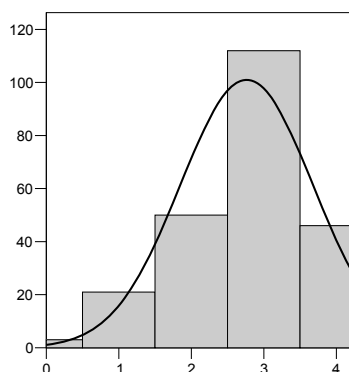
ustrezno rekodirali, tako da smo dobili spremenljivki, kjer 4 pomeni popolno skladnost, 0 pa popolno neskladnost.

Tabela 8.4: Osnovne statistike za spremenljivko skladnost med posameznikovim mnenjem in njegovo zaznavo večinskega mnenja za obe temi

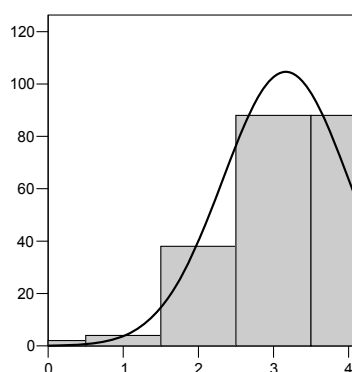
	n	minimum	maksimum	povprečje	standardni odklon
omejevanje pravice do splava	232	0	4	2,76	0,92
plačevanje šolnin na drugi stopnji študija	220	0	4	3,16	0,84

Na spodnjih slikah sta prikazani še porazdelitvi izračunanih spremenljivk za skladnost med posameznikovim mnenjem in njegovo zaznavo večinskega mnenja za obe temi.

Slika 8.2: Porazdelitev spremenljivke skladnost med posameznikovim mnenjem in njegovo zaznavo večinskega mnenja – omejevanje pravice do splava

Slika 8.3: Porazdelitev spremenljivke skladnost med posameznikovim mnenjem in njegovo zaznavo večinskega mnenja – plačevanje šolnin na drugi stopnji študija

Kot vidimo, sta obe porazdelitvi nekoliko asimetrični v levo, kar pomeni, da v večini anketiranci svoja mnenja zaznavajo kot skladna z večino. Večja skladnost z večino se je pokazala v primeru šolnin.

8.5 SKLADNOST MED POSAMEZNIKOVIM MNENJEM IN NJEGOVO ZAZNAVO TRENDNA

Merjenje in izračun spremenljivke smo povzeli po Petriču in Pinterju (2002). Za vsako temo smo z enim indikatorjem izmerili, kakšno mnenje o temi bo po

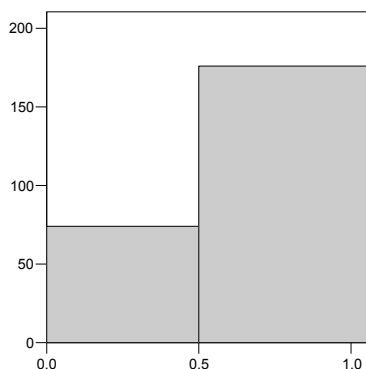
mnenju anketirancev prevladalo med prebivalci Slovenije v prihodnje. Nato pa smo anketirančevo predvidevanje primerjali z njegovim sedanjim mnenjem¹⁷ ter tako ugotovili, ali predvideva, da se bo njegovo mnenje v prihodnosti še okrepilo ali pa bo izgubilo podporo.

V prvem koraku smo odstranili tiste, ki so pri vprašanju o njihovem soglašanju s temo odgovorili z »ne vem«¹⁸. Odgovore pri vprašanju o mnenju v prihodnje smo nato rekodirali tako, da smo tistim, ki so odgovorili, da se bo podpora za njihovo mnenje povečala, pripisali vrednost 1, tistim, ki pa so zaznali upad podpore, pa 0. Tisti, ki niso predvideli spremembe mnenja v prihodnje, smo pripisali ena, če se trenutno nahajajo v večini oz. nič, če se trenutno nahajajo v manjšini. Pri tem smo o večinskosti oz. manjšinskosti mnenja posameznika sklepali na podlagi njegove skladnosti z večino.

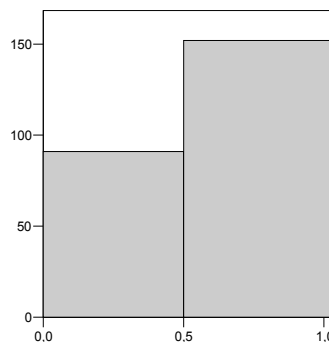
Tabela 8.5: Osnovne statistike za spremenljivko skladnost med posameznikovim mnenjem in njegovo zaznavo trenda

	n	minimum	maksimum	povprečje	standardni odklon
omejevanje pravice do splava	250	0	1	0,70	0,46
plačevanje šolnin na drugi stopnji študija	243	0	1	0,63	0,49

Slika 8.4: Porazdelitev spremenljivke skladnost med posameznikovim mnenjem in njegovo zaznavo trenda – omejevanje pravice do splava

Slika 8.5: Porazdelitev spremenljivke skladnost med posameznikovim mnenjem in njegovo zaznavo trenda – plačevanje šolnin na drugi stopnji študija

¹⁷ Za primerjavo smo uporabili vprašanja V15a in V15b oz. izpeljano spremenljivko "skladnost med posameznikovim mnenjem in njegovo zaznavo večinskega mnenja".

¹⁸ 21 pri splavu in 28 pri šolninah.

Kot vidimo na slikah 8.4 in 8.5, so anketiranci pri obeh temah zaznali, da se bo delež tistih, ki mislijo tako kot oni, v prihodnje povečal. Torej so zaznali skladnost med njihovim mnenjem in mnenjem, ki bo prevladovalo v prihodnje. Nekoliko večje povečanje podpore so anketiranci zaznali v primeru splava.

8.6 DEJSTVENO ZNANJE O POLITIKI

Glavni cilj, ki smo si ga zastavili pri operacionalizaciji te spremenljivke, je bil sestaviti zanesljivo in veljavno mero za splošno znanje o politiki in za znanje, ki je bolj specifično vezano na temo šolnin in splava v Sloveniji. Problemi, ki se pojavljajo pri oblikovanju mere za znanje, so težavnost indikatorjev, oblika oz. način postavljanja vprašanja in točkovanje odgovorov. Za merjenje znanja se uporablja več tipov vprašanj. Uporabili smo tri izmed njih, in sicer identifikacijo političnih figur oz. njihovih položajev, pozicioniranje mnenj strank, kandidatov oz. v našem primeru koalicije in pozicije do določenega političnega problema ter še ostala neposredna vprašanja.

Pomembno je, da dobimo primerno razlikovanje v najnižjih in najvišjih stopnjah kontinuuma znanja, kar zahteva vključitev nekaj lahkih in nekaj težkih vprašanj. Tako naj bi z dobro mero zajeli nekje 30% anketirancev, ki vedo odgovor na večino vprašanj, 40% anketirancev, katerih znanje je okrog povprečja in 30% anketirancev, ki imajo slabo znanje o politiki (Delli Carpini in Keeter, 1999). Delli Carpini in Keeter (v Price 1999) ugotavljata, da so korelacije med indikatorji z najvišjo varianco (to so tisti, kjer je okrog 50% pravih odgovorov) najvišje. Ne moremo pa vključiti samo takšnih indikatorjev, ker je treba razlikovati tudi med anketiranci s stopnjo znanja na obeh koncih kontinuuma spremenljivke, tistimi z najnižjo in najvišjo stopnjo znanja. Čeprav ni standarda, na podlagi katerega bi lahko enoznačno določili meje težavnosti za indikatorje, obstajajo nekatera splošna navodila. Merilo, ki ga predlaga Nunnally (v Delli Carpini in Keeter, 1993), pravi, da ni smiselno uporabiti indikatorjev z deležem pravih odgovorov izven 0,1 oz. 0,9. Praktično pravilo pa je uporaba indikatorjev z deležem pravih odgovorov med 0,3 in 0,7.

Kar zadeva točkovanje, so najbolj delikatna odprta vprašanja, ki jih uporabljamo pri identifikaciji. Te smo točkovali tako, da smo dodelili anketirancu točko za pravilen odgovor, če je navedel polno ime in priimek politične osebe ali vsaj priimek. Pri identifikaciji položaja pa smo točko dodelili anketirancu, ki je nedvoumno navedel ime položaja¹⁹.

Pri pozicioniranju gre za razvrščanje mnenj strank in kandidatov. Kot pravi Price (1999), je velikokrat težko jasno določiti točno pozicijo stališča neke osebe oz. stranke, vendar pa je možna nedvoumna primerjava. Pozicioniranje stališč v primerjavi z identifikacijo političnih figur ali njihovih služb zahteva višjo stopnjo znanja. Anketiranec si mora priklicati vsaj dve informaciji in ju nato še smiselno povezati oziroma pravilno razvrstiti na lestvici. Ta način smo uporabili pri vprašanju pozicioniranja mnenj koalicije in pozicije pri vprašanju uvajanja verouka v šolski sistem in primernosti vojaške parade na dan državnosti. Uporabili smo tudi obliko vprašanja, ki od anketirance zahteva izbiro med dvema oz. tremi možnimi odgovori. Na ta način smo merili znanje o temi. Kot opozarjajo avtorji (Delli Carpini in Keeter, 1993; Mondak, 2004), obstaja pri tem načinu merjenja znanja velika verjetnost ugibanja. Delli Carpini in Keeter menita, da lahko to težavo rešimo tako, da v nagovoru skušamo preprečiti ugibanje²⁰. Drugačno mnenje o problemu ugibanja pa ima Mondak, ki meni, da je potrebno v nagovoru spodbujati anketirance k ugibanju. Sami smo uporabili nevtralen nagovor.

V pilotski raziskavi smo preizkusili vse tipe tri vprašanj, in sicer smo uporabili 25 indikatorjev za merjenje splošnega znanja o politiki in 7 indikatorjev za merjenje znanja pri vsaki od tem. Pri izboru indikatorjev za končni vprašalnik smo upoštevali omenjena pravila in obdržali 9 indikatorjev za splošno znanje in po 4 za vsako temo. Spremenljivko splošno znanje o politiki smo sestavili tako, da smo sešteli pravilne odgovore devetih indikatorjev. Tako smo dobili vrednosti od 0 do 9, kjer večja vrednost pomeni višjo stopnjo splošnega znanja o politiki in

---

¹⁹ Točke nismo dodeli anketirancu, ki je pri identifikaciji ministra za zdravje Bručana npr. navedel »en minister« ali podobno v primeru identifikacije ministra za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo npr. »mož z brado in očali«.

²⁰ To sta storila z naslednjim nagovorom: »Mnogi ljudje ne vedo odgovora na ta vprašanja ...«.

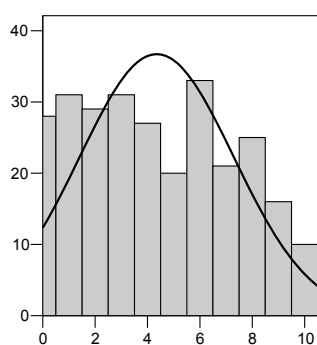
obratno. Na podoben način smo sestavili spremenljivko znanje o temi splav in znanje o temi šolnine. Sešteli smo indikatorje za vsako temo posebej, tako da smo dobili vrednosti od 0 do 4, kjer večja vrednost prav tako pomeni višjo stopnjo znanja o določeni temi in obratno.

Tabela 8.6: Osnovne statistike za spremenljivke splošno znanje o politiki in znanje o temi

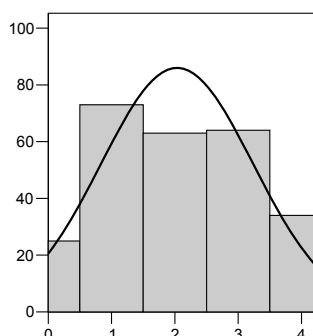
	n	minimum	maksimum	povprečje	standardni odklon
splošno znanje o politiki	271	0	10	4,35	2,94
znanje o temi splav	259	0	4	2,03	1,20
znanje o temi šolnine	259	0	4	1,99	1,11

Iz porazdelitev spremenljivk je razvidno, da smo dobili ustrezna razmerja glede deležev pravilnih in nepravilnih odgovorov – največ tistih, ki imajo povprečno znanje, manjšino tistih, ki vedo malo, in tistih, ki vedo veliko. Pri spremenljivki splošno znanje o politiki je rahlo več »nepoznavalcev«, kot je to običajno za predvideno porazdelitev spremenljivke.

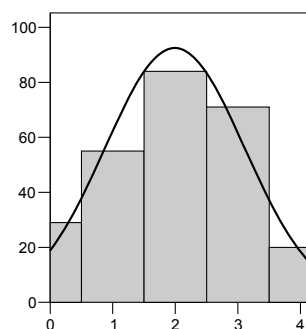
Slika 8.6: Porazdelitev spremenljivke splošno znanje o politiki

Slika 8.7: Porazdelitev spremenljivke znanje o temi splav

Slika 8.8: Porazdelitev spremenljivke znanje o temi šolnine

8.7 OBČUTEK POLITIČNE UČINKOVITOSTI

Za merjenje politične učinkovitosti smo uporabili Watsovo (1973) mero učinkovitosti («efficacy/powerlessness scale») ki meri občutek posameznika o tem, ali lahko vpliva na dogajanje v politiki. Inštrument je sestavljen iz štirih trditvev²¹, ki se ocenjujejo na petstopenjski lestvici, pri čemer soglašanje pomeni občutek neučinkovitosti. Trditve zajemajo posameznikov občutek o tem, ali lahko vpliva na dogodke v družbi, občutek o pomembnosti volitev in občutek o pomembnosti navadnih ljudi, kot je on sam.

Štiri indikatorje smo rekodirali in nato s pomočjo Likertove lestvice (vrednost vseh spremenljivk smo sešteli) izračunali spremenljivko občutek politične učinkovitosti. Faktorska analiza potrди eno dimenzijo merskega inštrumenta, dobimo pa tudi zgleden Cronbahov alfa koeficient (0,71), s katerim ocenjujemo zanesljivost²² sestavljene spremenljivke (Ferligoj, 1995: 154). Vrednosti lestvice segajo od vrednosti 5 do vrednosti 25, večja vrednost kaže višji občutek politične učinkovitosti. Njeno porazdelitev predstavljamo na spodnji sliki.

²¹ Ker smo trditve prevedli iz angleščine, smo tem trditvam dodali še eno, ki se uporablja v slovenskih raziskavah. V pilotski raziskavi se je pokazalo, da ta trditev še izboljša zanesljivost mere.

²² »Zanesljivost izsledkov pomeni, da s ponavljanjem merenj istega pojava v istih okoliščinah dobimo podobne izsledke« (Ferligoj, 1995: 1).

Slika 8.9: Porazdelitev spremenljivke občutek politične učinkovitosti

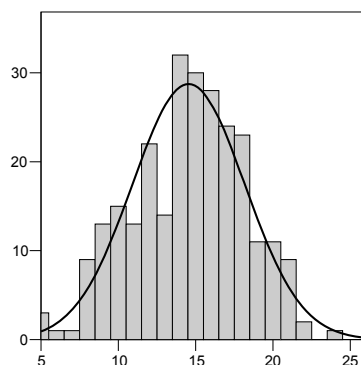

Tabela 8.7: Osnovne statistike za spremenljivko občutek politične učinkovitosti

	n	minimum	maksimum	povprečje	standardni odklon
politična učinkovitost	262	5	24	14,54	3,63

V povprečju je občutek politične učinkovitosti med anketiranci kar visok (glede na to, kakšen odnos glede politike naj bi med mladimi prevladoval).

8.8 SOCIALNA ANKSIOZNOST

Lestvica družbene anksioznosti je bila empirično razvita med konstrukcijo lestvice samozavedanja (»self-consciousness«), kjer 38 trditev meri 7 vidikov samozavedanja. Prečiščenje trditev in faktorske analize so pripeljale do treh lestvic, ki zajemajo zasebno samozavedanje, javno samozavedanje in družbeno anksioznost. Uporabljena podlestvica socialne anksioznosti je uporabna, ko rabimo kratko in celotno (raznovrstno) mero socialne anksioznosti. Vendar moramo biti pozorni na dve stvari: (1) zaradi njene kratkosti je lestvica manj zanesljiva, (2) vsebina trditev je precej široka, zajemajoč širok spekter emocionalnih in vedenjskih konstruktov, vključno z plahostjo, zadržanostjo in govorno anksioznostjo.

Operacionalizacija naše spremenljivke socialna anksioznost izhaja iz popravljene lestvice za socialno anksioznost (Scheier in Carver, 1985), ki obsega šest trditev. Prvotna lestvica (Feningstein, Scheier in Buss, 1975) je bila razvita in preizkušena na študentski populaciji. Zaradi slabšega razumevanja nekaterih trditev pa sta jo Scheier in Carver (1985) priredila za splošnejšo

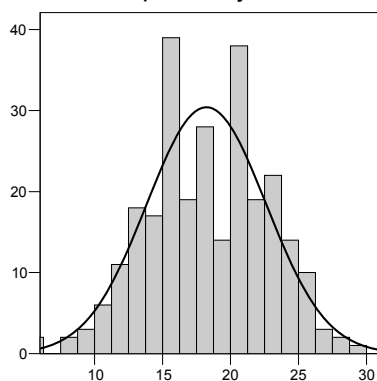
populacijo. Uporabili smo to popravljeno lestvico. Trditve so bile izmerjene na petstopenjski lestvici, zajemajo pa nove situacije, opazovanje nedoločene osebe, primere zbeganosti, zadrege, pogovor z neznanci, javnega nastopanja in počutja v množici. Vrednosti lestvice se spreminjajo od 6 do 30. Večja vrednost pomeni večjo anksioznost.

Faktorska analiza je potrdila, da uporabljeni indikatorji merijo eno samo razsežnost. Zanesljivost merskega inštrumenta potrди tudi zelo visok Cronbahov alfa koeficient (0,81). Za potrebe nadaljnje analize smo iz indikatorjev s pomočjo Likertove lestvice izračunali sestavljeno spremenljivko socialna anksioznost. V spodnji tabeli so osnovne statistike, na sliki pa porazdelitev te spremenljivke.

Tabela 8.8: Osnovne statistike za spremenljivko socialna anksioznost

	n	minimum	maksimum	povprečje	standardni odklon
socialna anksioznost	268	6	30	18,23	4,39

Slika 8.10: Porazdelitev spremenljivke socialna anksioznost

9. POLITIČNI PROFIL ŠTUDENTOV

Raziskavo smo zastavili tako, da smo vključili tudi vprašanja, s pomočjo katerih smo želeli ugotoviti, kakšne so vrednotne usmeritve zajetih anketirancev, kako so politično aktivni, pa tudi kakšen je njihov odnos do političnega reda in politična identiteta. Tako bomo tudi lažje razumeli, s kakšno populacijo imamo opravka, kar nam bo pomagalo pri interpretaciji rezultatov glede pojasnjevalnega modela.

Poglejmo najprej, katere vrednote so za vključene anketirance najbolj pomembne.

Tabela 9.1: Vrednote anketirancev, n=271

	sploh ni pomembna (%)	ni pomembna (%)	niti/niti (%)	pomembna (%)	zelo pomembna (%)
družina	0,0	1,5	3,3	27,7	67,5
prijatelji	0,4	0,7	2,6	32,5	63,8
prosti čas	0,4	0,7	5,2	46,5	47,2
študij	0,4	0,7	11,4	55,4	32,1
delo	0,0	2,6	19,6	56,8	21,0
vera	24,4	22,5	24,7	18,1	10,3
politika	24,4	30,6	32,1	12,5	0,4

Kot vidimo, anketiranci na prvo mesto postavljajo družino in prijatelje, pa tudi prosti čas in študij zavzemata visok rang pomembnosti. Politika je anketirancem v primerjavi z drugimi življenjskimi področji bistveno manj pomembna. Rezultati so v skladu z izsledki drugih raziskav (glej poglavje 4), ki kažejo na obrat mladih v zasebnost.

Anketirance smo vprašali tudi, kako sami ocenjujejo svoj interes za politiko, kar je eden izmed osnovnih pokazateljev tega, v kolikšni meri nekoga politika zanima v ožjem pomenu besede.

Tabela 9.2: Interes anketirancev za politiko, n=271

	nikakršno (%)	majhno (%)	srednje (%)	močno (%)	zelo močno (%)
... kako bi ocenili vaše zanimanje za politiko	21,8	40,6	28,0	8,5	1,1

Kot vidimo, je interes za politiko med anketiranci precej nizek, kar je v skladu z rezultati prej izvedenih raziskav (za primerjavo glej tabelo 4.4). Če primerjamo dobljeno porazdelitev s tisto iz Mladine 2000, ugotovimo, da je delež zainteresiranih skoraj enak. Med našimi anketiranci pa je manjši delež takšnih, ki so izbrali sredinski odgovor in posledično nekoliko večji delež nezainteresiranih.

Preverili smo še, ali je interes za politiko pogojen z demografskimi značilnostmi.

Tabela 9.3: Interes anketirancev za politiko po spolu, starosti in študijski usmeritvi

		interes za politiko		
		nizek (%)	visok (%)	skupaj (%)
spol	moški	45,7	54,3	100
	ženski	71,2	28,8	100
starost	19-21	68,8	31,2	100
	22-24	59,3	40,7	100
	25-32	53,8	46,2	100
študijska usmeritev	družboslovna	60,2	39,8	100
	naravoslovna	61,6	38,4	100

Le v primeru spola je hi-kvadrat test²³ potrdil, da obstajajo statistično značilne razlike med zanimanjem za politiko pri moških in ženskah. Pri moških pričakovano zasledimo nekoliko več zanimanja za to področje. Med anketiranci družboslovnih in naravoslovnih fakultet pa razlik ni, kar pomeni, da za interes anketirancev za politiko ni pomembno, ali obiskujejo naravoslovno ali družboslovno fakulteto. Enako velja za starost.

Posameznikovo ocenjevanje interesa za politiko je le eden od vidikov ukvarjanja s tem področjem. Zato smo preverili še, v kolikšni meri se anketiranci posvečajo dejavnostim, ki sicer niso neposredne oblike političnega delovanja, so pa pomemben vidik ukvarjanja z javnimi zadevami in pokazatelj politične angažiranosti.

²³ Za izračun kontingenčne tabele smo uporabili dihotomizirano spremenljivko, ki meri interes za politiko.

Tabela 9.4: Družbeno aktivno delovanje anketirancev, n=271

	nikoli (%)	občasno (%)	pogosto (%)
za mladinske interese in mlade	41	39,9	19,2
za varovanje okolja in varstvo živali	38,3	43,1	18,6
za varnost in urejenost kraja, kjer bivate	49,4	33,2	17,3
za interese študentov	31,4	52,8	15,9
za revne in socialno šibke ljudi	43,7	48,9	7,4
za družbene in politične spremembe v Sloveniji	66,7	30,0	3,3

Dobljeni rezultati kažejo, da anketiranci precej aktivno delujejo na skoraj vseh področjih. Največ prostega časa posvetijo zazvemanju za mladinske interese ter varstvo okolja in živali. Tudi za kraj, kjer živijo in interese študentov se kar precej angažirajo. Vrsti red dejavnosti, za katere se anketiranci najbolj zavzemajo, je enak kot tisti v raziskavi Družbeni profil študentov 2005 (glej tabelo 4.7), velja pa omeniti, da je stopnja pogostosti ukvarjanja z navedenimi aktivnostmi med našimi anketiranci dosti višja.

Preverili smo tudi dejansko politično aktivnost anketirancev, kajti želeli smo ugotoviti, katere oblike konvencionalne politične participacije so najbolj pogoste med študenti.

Tabela 9.5: Konvencionalna participacija anketirancev, n=271

	ne (%)	da, enkrat (%)	da, večkrat (%)
se udeležili volitev ali referendumov	13,7	18,5	67,9
podpisali peticijo	36,9	33,2	29,9
bojkotirali določene izdelke zaradi političnih, etičnih ali okoljevarstvenih razlogov	70,0	9,3	20,7
imeli stik ali poskušali priti v stik s predstavnikom državne ali občinske oblasti	78,5	9,3	12,2
se udeležili demonstracij ali protestov	71,9	22,2	5,9
nosili značko ali nalepko v podporo neki politični akciji	86,7	8,1	5,2
se udeležili političnega sestanka ali shoda	88,1	7,1	4,8
prispevali ali zbirali denar za družbeno ali politično aktivnost	83,7	11,5	4,8
delovali v politični stranki, skupini aktivistov ali kakšni drugi politični organizaciji	92,2	5,2	2,6

Največ jih je že volilo, podpisalo peticijo in izrazilo svoje politično prepričanje z bojkotom določenih izdelkov. Kot lahko vidimo, v spodnji tabeli pa anketiranci v najmanjši meri sodelujejo v aktivnostih, ki so bolj neposredno povezane s sodelovanjem z različnimi političnimi institucijami, na primer strankami.

Glede volitev smo preverili tudi, koga bi anketiranci volili, če bi bile volitve v tednu anketiranja.

Tabela 9.6: Stranka, ki bi jo volil

	vsi		samo opredeljeni	
	n	%	n	%
SDS	35	12,9	35	29,9
LDS	24	8,9	24	20,5
SD	22	8,1	22	18,8
SNS	19	7,0	19	16,2
NSi	14	5,2	14	12,0
SLS	3	1,1	3	2,6
drugo*	4	1,5	4	1,5
ne vem	65	24,0		
ne bi volil	92,2	5,2		
skupaj	271	100	121	100
opredeljeni	121	44,6		

* dva anketiranca sta navedla SMS, dva pa Zelene

Manj kot polovica študentov (44,5%) je izbrala stranko, ki bi jo volili, če bi bile volitve v tednu anketiranja. Ostali bodisi ne vedo koga bi volili, bodisi ne bi šli na volitve. Od vseh, ki bi volili, bi jih največ glasovalo za SDS (29,9%), sledijo LDS (20,5%), SD (18,8%), SNS (16,2%) in ostale stranke (NSi, SLS, SMS in Zelene), za katere bi se odločil manjši delež tistih, ki bi volili.

Ker pa se ukvarjamo s študenti, smo preverili tudi, kako aktivni so anketiranci na področju študentske politične participacije. Študentje imajo namreč med študijem možnost aktivno sodelovati pri tem, kako se ureja študentska problematika. Obstaja kar nekaj študentskih organizacij²⁴, v okviru katerih lahko ljubljanski študentje delujejo oz. vsaj soodločajo, kako se bodo stvari v teh organizacijah odvijale.

Najprej smo preverili, kako zadovoljni so anketirani s položajem študentov v Sloveniji. Ocenjevali so, kako so urejena različna področja, ki so pomembna za študentsko življenje.

²⁴ Omenimo le največje: Študentska organizacije Slovenije – ŠOS, Študentska organizacija Univerze - ŠOU, Študentski svet Univerze, Študentski sveti posameznih fakultet.

Tabela 9.7: Zadovoljstvo anketirancev s položajem študentov v Sloveniji, n=271

	zelo slabo (%)	slabo (%)	niti dobro, niti slabo (%)	dobro (%)	zelo dobro (%)
študentska prehrana	1,1	7,8	20,4	50	20,7
študentsko delo	1,1	12,2	31,0	43,9	11,8
zdravstvene storitve za študente	2,6	11,9	33,7	42,2	9,6
subvencioniranje javnih prevozov študentom	17,8	33,1	19,7	27,1	2,2
bivanje študentov	10,7	35,9	34,8	17,0	1,5
štipendiranje študentov	16,2	31	33,6	18,1	1,1

Kot vidimo v tabeli 9.7, so anketiranci v veliki meri zadovoljni s tem, kako je urejena študentska prehrana, študentsko delo in z dostopnostjo zdravstvenih storitev. Nekoliko manj, vendar še kar zadovoljni so s subvencioniranjem javnih prevozov. Po mnenju anketirancev sta najslabše urejeni področji bivanja študentov (premalo postelj v študentskih domovih) in študentska politika. Gledano v celoti so študentje s svojim položajem oz. s tem, kako so urejene nekatera najpomembnejša študentska področja, kar precej zadovoljni.

Morda je ravno zadovoljstvo s trenutnim položajem vzrok, da je dejanska politična aktivnost v okviru študentskih organizacij bolj slaba (glej tabelo 9.8).

Tabela 9.8: Participacija v študentski politiki, n=271

	ne (%)	da, enkrat (%)	da, večkrat (%)
se udeležili študentskih volitev	32,5	40,2	27,3
podpisali peticijo ali pismo podpore o študentski problematiki	39,8	36,8	23,4
imeli stik ali poskušali priti v stik z uradnim predstavnikom kakšne študentske organizacije	73,0	12,2	14,8
se udeležili sestanka ali razprave, ki ga je organizirala kakšna študentska organizacija	72,7	18,5	8,9
delovali v kakšni študentski organizaciji (ŠOU, ŠOS, Študentski svet univerze ali vaše fakultete ...)	87,0	7,1	5,9
se na pobudo kakšne študentske organizacije udeležili demonstracij ali protestnega shoda	73,7	21,1	5,2

Kot vidimo, so anketiranci bili nekoliko bolj aktivni pri študentskih volitvah in podpisovanju peticij o študentski problematiki. V ostalih aktivnostih, ki zahtevajo večjo stopnjo angažiranja, so anketiranci bolj redko sodelovali, v veliki meri sploh ne.

Miheljak (2002) pravi, da posameznikov odnos do politike določa posameznikova kognitivna politična mobilizacija. Le-to dobimo s primerjavo posameznikove stopnje političnega interesa in stopnje privrženosti politiki (ta se neposredno kaže v politični opredeljenosti). Na enak način kot avtor (Miheljak, 2002) smo izračunali stopnjo političnega interesa in strankarsko opredeljenost. Prvo smo dobili tako, da smo dihotomizirali spremenljivko »Kako bi ocenili svoj interes za politiko?«, stopnji 1 in 2 smo rekodirali v nizek interes za politiko, stopnje 3, 4 in 5 pa v visok interes za politiko. Strankarsko opredeljenost pa smo dobili tako, da smo vse, ki so pri vprašanju »Predpostavimo, da bi bile naslednjo nedeljo volitve. Katero stranko bi volili?« izbrali kakšno stranko, uvrstili med opredeljene, preostale pa med neopredeljene. S križanjem obeh novih spremenljivk smo dobili štiri možne kategorije v oblikovanju politične identitete (glej tabelo 9.9).

Tabela 9.9: Politična identiteta anketirancev, n=271

Stopnja političnega interesa	Strankarska opredeljenost	
	Opredeljeni	Neopredeljeni
Visoka	Politično opredeljeni subjekti – 24,4%	Iščoči subjekti – 13,3%
Nizka	Pasivno vezani subjekti – 20,3%	Difuzni oz. apolitični subjekti – 42,1%

Anketirancev, ki so politično opredeljeni, je 24,4%, medtem ko je tistih, ki so apolitični oz. difuzni, kar 42,1%. Imamo še 20,3% takšnih, ki sicer so strankarsko opredeljeni, njihov interes za politiko pa je nizek, in 13,3% takšnih, ki imajo visok interes za politiko, so pa strankarsko neopredeljeni. Velika stopnja neopredeljenih je lahko odraz vse manjše pluralnosti slovenskega strankarskega prostora. Morda veliko anketiranih sploh ne najde primerne stranke zase.

Ker nas pa zanima še, kaj vpliva na to, da se posameznik odloči ali ne odloči za participacijo v politiki, smo preverili, kakšen je odnos zajetih anketirancev do političnega reda. Spet smo uporabili Fendovo (v Miheljak, 2002) tipologijo, ki zajema odnos med posameznikovim (ne)zaupanjem v politiko in njegovim občutkom razumevanja politike oz. t. i. politične kompetence. Le-to smo dobili z

dihotomiziranim indeksom razumevanja politike²⁵. Stopnja zaupanja v politiko pa se meri z občutkom politične učinkovitosti, torej smo to spremenljivko, ki smo jo uporabili tudi v pojasnjevalnem modelu, le še dihotomizirali. S presekom občutka politične ne/kompetence in ne/zaupanja v politiko dobimo štiri tipe odnosa do političnega reda (glej tabelo 9.10).

Tabela 9.10: Odnos anketirancev do političnega reda, n=262

Subjektivna politična kompetenca	Stopnja zaupanja v politiko	
	Nizka	Visoka
Nizka	Odtujeni državljani – 36,3%	Naivno identificirani, sopotniki – 10,7%
Visoka	Kritični državljani – 22,5%	Identificirani državljani – 30,5%

Anketirancev z nizko stopnjo zaupanja v politiko in hkrati nizko stopnjo subjektivne politične kompetence je 36,3%. Identificiranih državljanov z visoko stopnjo zaupanja v politiko in visoko stopnjo kompetence pa je 30,5%, kar je zelo presenetljiv rezultat (za primerjavo: v raziskavi Mladina 2000 je bil odstotek 15,4%). Delež takšnih, ki zaupajo in ki se počutijo visoko kompetentni, je narasel predvsem na račun zmanjšanja naivno identificiranih (za primerjavo: v raziskavi Mladina 2000 je teh bilo kar 23,9%) in že omenjenih odtujenih državljanov (teh je okrog 10% manj kot v raziskavi Mladina 2000). Vseskozi smo priča namigom o tem, da so mladi odtujeni od politike, česar pa ta rezultat nikakor ne potrди. Rezultat morda že odraža spremembo političnega konteksta od leta 2000, kajti v naši državi se dogajajo velike spremembe in mladi so očitno bolj vpleteni v aktivno družbeno dogajanje.

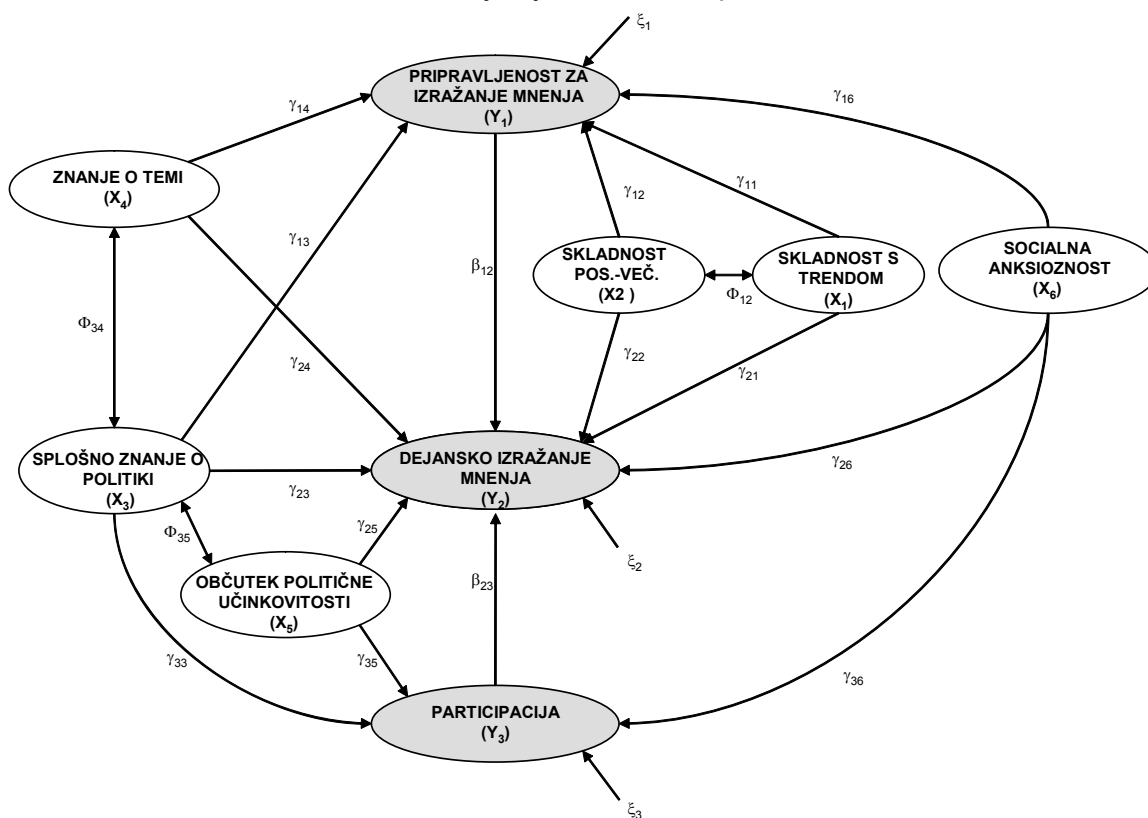
²⁵ Glej Prilogo A: vprašanja v14a in v14f.

10. PREVERJANJE POJASNJEVALNIH MODELOV

V nadaljevanju bomo preverili šest različic pojasnjevalnega modela, ki je predstavljen na spodnji sliki – za vsako komunikacijsko situacijo po enega, poleg tega pa bomo pri vsaki situaciji preverjali dve temi. Spremenljivko dejstveno znanje o politiki smo v operacionalnem modelu razdelili na dve spremenljivki, pri čemer ena meri splošno znanje o politiki, druga pa znanje o temi.

Slika 10.1: Pojasnjevalni model s parametri

Za ocenjevanje parametrov posameznega modela smo uporabili LISREL. Za vnosne podatke nam je služila korelacijska matrika med spremenljivkami, ki v modelu nastopajo. Vsi modeli, ki smo jih preverjali, se do zadovoljive mere prilagajo podatkom²⁶, zato so primerni za interpretacijo. Pri vsakem modelu

²⁶ Meri, ki ju uporabljamo za ocenjevanje celotnega prilagajanja modela podatkom, sta χ^2 in njegova statistična značilnost ter RMSEA. Večja, kot je statistična značilnost statistike χ^2 , bolj se model prilaga podatkom. Z ničelno hipotezo statističnega testa predvidevamo, da model je dober. Če te hipoteze ne moremo ovreči z manj kot 5-odstotnim tveganjem, se model dovolj

bomo preverili moč in vpliv neodvisnih na odvisne spremenljivke, pa tudi njihovo statistično značilnost, pri čemer si bomo pomagali s t-statistikami. Ker LISREL sam ne izračuna stopenj tveganja za t-test, bomo le-te ocenili s pomočjo porazdelitve t-statistike.

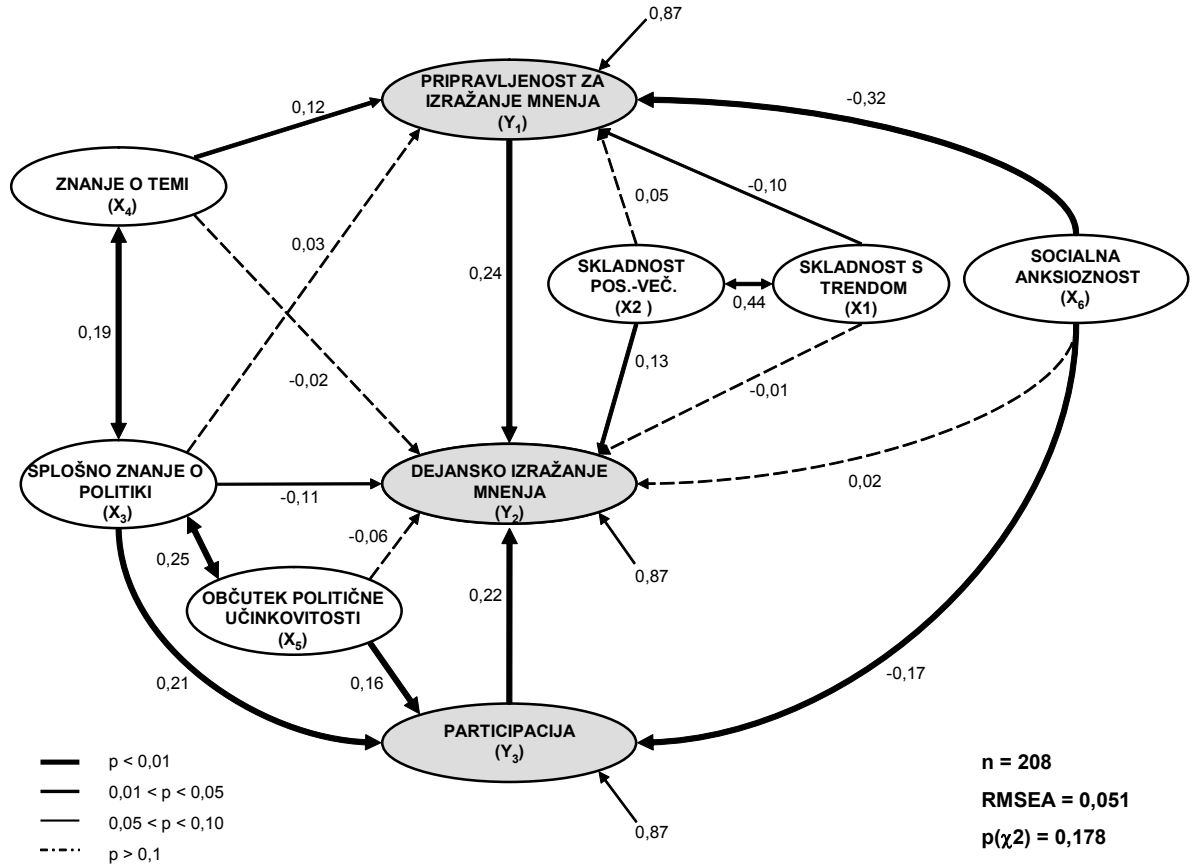
10.2 MODEL IZRAŽANJA MNENJA V JAVNIH KOMUNIKACIJSKIH SITUACIJAH

Predpostavili smo, da bo pojasnjevalni model najbolje deloval v javnih komunikacijskih situacijah ter da bo v njihovih okvirih močan vpliv vseh predvidenih dejavnikov. S pojasnjevalnim modelom v primeru izražanja mnenja o splavu pojasnimo 13% variance vseh treh odvisnih spremenljivk (pripravljenost za izražanje mnenja, dejansko izražanje mnenja, politična participacija). V primeru izražanja mnenja o šolninah je rezultat podoben (13% variance pojasnimo pri spremenljivki pripravljenost za izražanje in 15% variance pri dejanskem izražanju mnenja in politični participaciji).

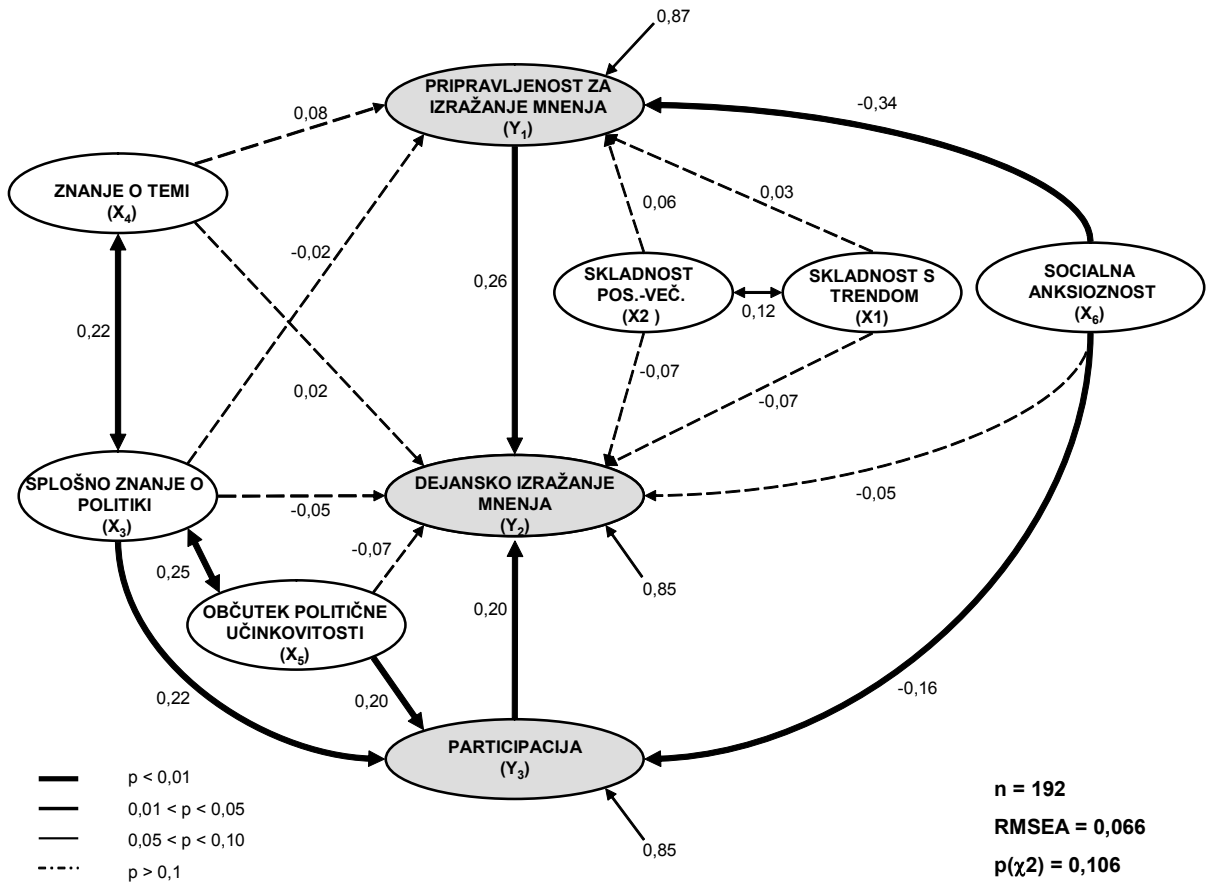
---

dobro prilega podatkom. RMSEA je indeks prilagajanja in če je manjši od 0,08, pravimo, da se model dobro prilega podatkom (Diamantopoulos in Siguaw, 2000).

Slika 10.2: Ocenjeni model izražanja mnenja v javnih komunikacijskih situacijah – splav

Slika 10.3: Ocenjeni model izražanja mnenja v javnih komunikacijskih situacijah – šolnine

Rezultati kažejo, da je med temama bistvena razlika – v primeru splava na pripravljenost za izražanje mnenja vpliva skladnost s trendom, na dejansko izražanje mnenja pa skladnost z večino, medtem ko pri izražanju mnenja o šolninah vpliv teh spremenljivk ni statistično značilen. Ostale povezave med neodvisnimi in odvisnimi spremenljivkami so pri obeh temah primerljive. Znanje o temi povečuje pripravljenost za izražanje mnenja in preko njega tudi na dejansko izražanje mnenja.

Na pripravljenost za izražanje mnenja najbolj vplivata znanje o temi (splav: $\gamma_{14} = 0,12$, $p=0,03$; šolnine: $\gamma_{14} = 0,08$, $p=0,12$) in socialna anksioznost (splav: $\gamma_{16} = -0,32$, $p=0,00$; šolnine: $\gamma_{16} = -0,34$, $p=0,00$). Torej so tisti, ki več vedo o splavu (pri šolninah povezava ni značilna), bolj pripravljeni izražati mnenje o vprašanih, ki se tičejo te teme. Po drugi strani pa pripravljenost za izražanje mnenja pri obeh temah v veliki meri zavira socialna anksioznost, kajti pokaže se, da so bolj anksiozni manj pripravljeni izražati mnenje. Pripravljenost za izražanje mnenja o splavu zmanjšuje še skladnost posameznika z zaznanim trendom v prihodnosti (splav: $\gamma_{11} = -0,10$, $p=0,08$).

Dejansko izražanje mnenja v največji meri pojasnimo s pripravljenostjo za izražanje mnenja (splav: $\beta_{21} = 0,24$, $p=0,00$; šolnine $\beta_{21} = 0,26$, $p=0,00$) in politično participacijo (splav: $\beta_{23} = 0,22$, $p=0,00$; šolnine $\beta_{23} = 0,20$, $p=0,00$). To pomeni, da tisti, ki so bolj pripravljeni za izražanje mnenja, to tudi dejansko v večji meri počnejo. Prav tako pa več izražajo mnenja tisti, ki tudi sicer več sodelujejo v konvencionalnih oblikah politične participacije. Kot smo že omenili, skladnost posameznikovega mnenja z večino v primeru splava, ki je tema, ki vsebuje moralno in emocionalno komponento, spodbuja izražanje mnenja (splav: $\gamma_{22} = 0,13$, $p=0,04$). Posebnost modela za izražanje mnenja o splavu je negativna povezava med splošnim znanjem o politiki in dejanskim izražanjem mnenja (splav: $\gamma_{23} = -0,11$, $p=0,06$), kar pomeni, da tisti, ki manj vedo o politiki, več dejansko izražajo mnenja.

Pri tretji odvisni spremenljivki, konvencionalni politični participaciji, med temama ne opazimo razlik, saj povezave niso vezane na temo (majhne razlike v moči

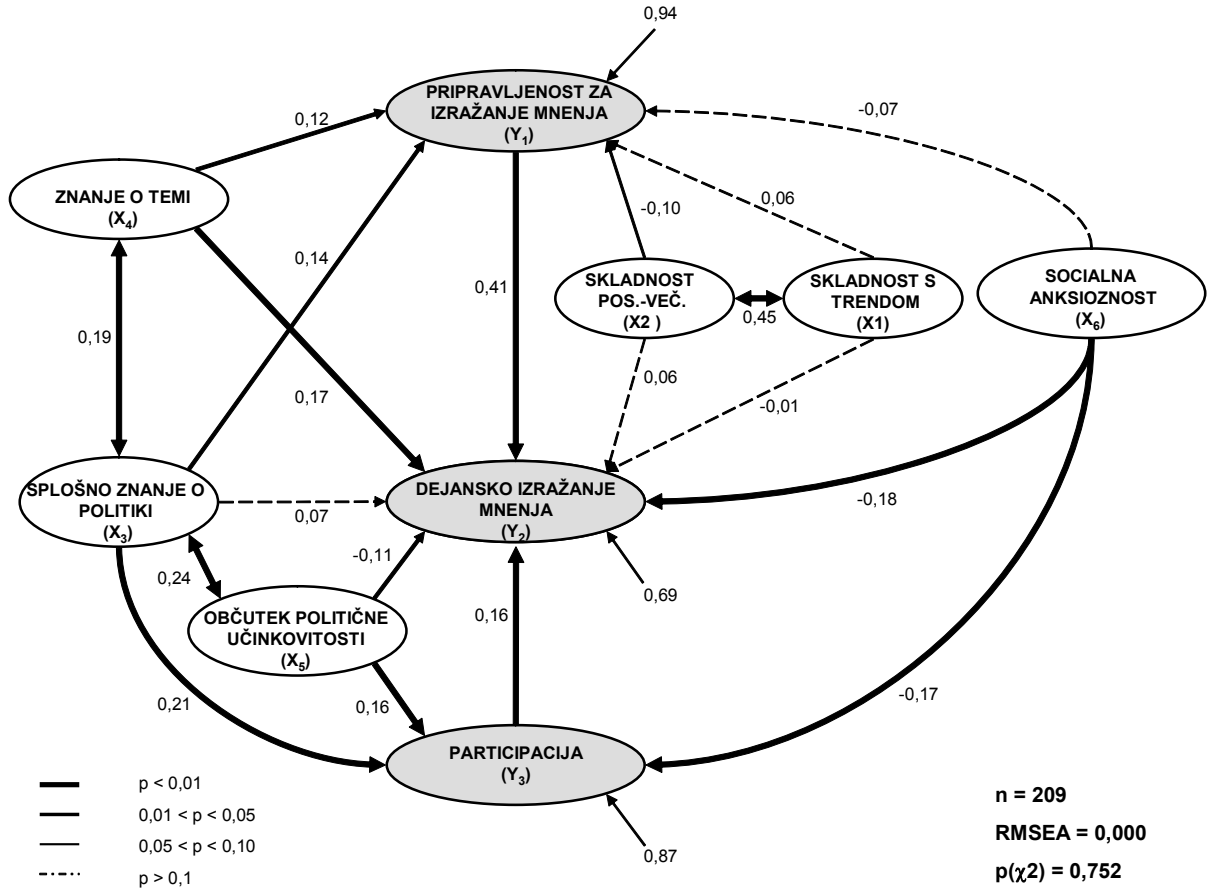
povezav nastanejo zaradi različnega števila enot vključenih v analizo). Vse predvidene povezave delujejo skladno s teorijo. Splošno znanje o politiki in občutek politične učinkovitosti povečujeta politično participacijo, socialna anksioznost pa jo zmanjšuje. To velja za vse komunikacijske situacije (glej slike modelov oz. tabelo 10.1).

Tudi predvidene povezave med neodvisnimi spremenljivkami se potrdijo v vseh treh komunikacijskih situacijah. Znanje o temi in splošno znanje o politiki sta v vseh situacijah v močni pozitivni povezanosti, prav tako pa splošno znanje o politiki in občutek politične učinkovitosti. Pri izražanju mnenja o šolninah sta skladnost z zaznanim večinskim mnenjem in skladnost z zaznanim trendom manj močno povezani, kot pri izražanju mnenja o splavu, kar je najbrž posledica manjše moralne nabitosti teme ter tako manjše skladnosti s predpostavkami teorije spirale molka.

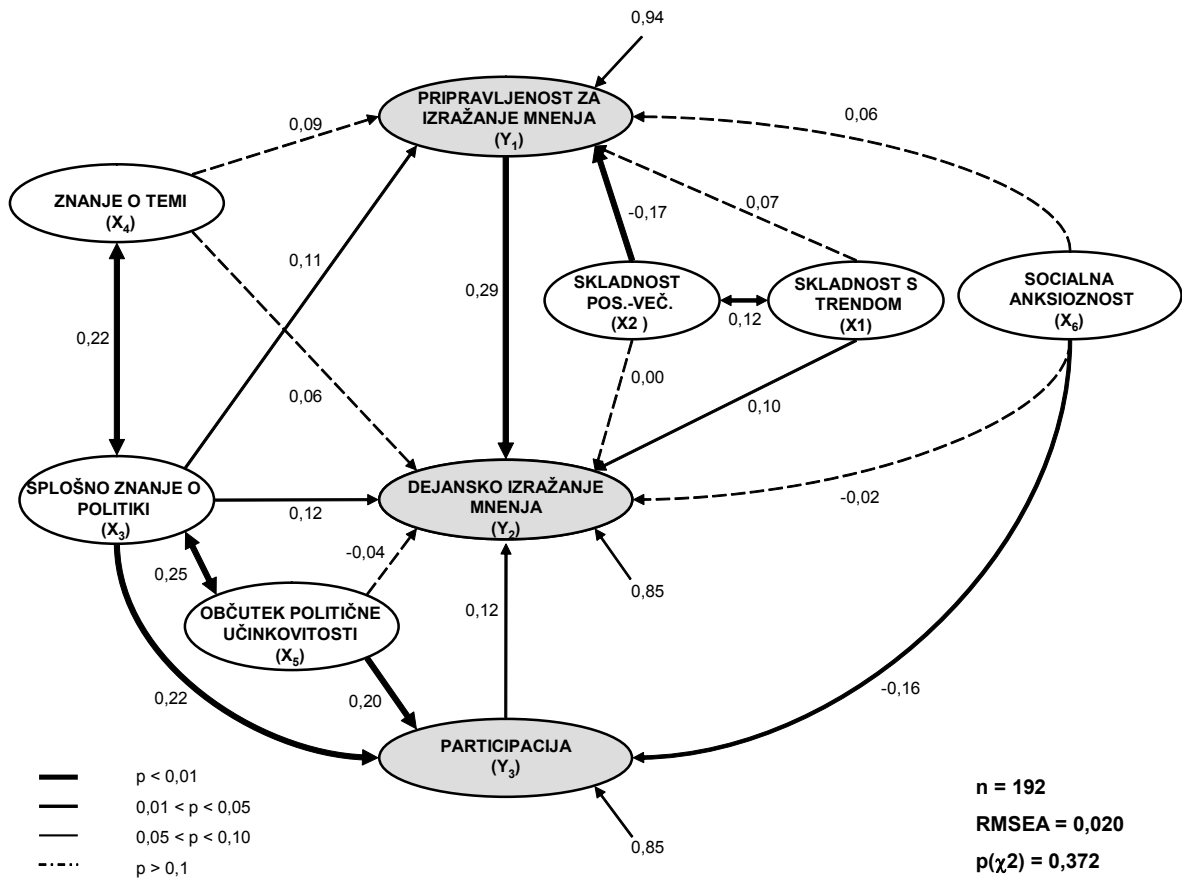
10.3 MODEL IZRAŽANJA MNENJA V ZASEBNIH KOMUNIKACIJSKIH SITUACIJAH

V zasebnih komunikacijskih situacijah smo pričakovali drugačno moč povezav kot v javnih situacijah. Ugotovili smo, da z izbranimi neodvisnimi spremenljivkami pojasnimo znatno večji delež variance spremenljivke dejansko izražanje mnenja. V primeru teme splav smo pojasnili 6% variance spremenljivke pripravljenost za izražanje mnenja in kar 31% variance spremenljivke dejansko izražanje mnenja. Pri temi šolnine pa 6% variance spremenljivke pripravljenost za izražanje mnenja in 15% variance spremenljivke dejansko izražanje mnenja. V primeru politične participacije smo pojasnili 13% oz. 15% variance.

Slika 10.4: Ocenjeni model izražanja mnenja v zasebnih komunikacijskih situacijah – splav

Slika 10.5: Ocenjeni model izražanja mnenja v zasebnih komunikacijskih situacijah – šolnine

Spet opazimo nekaj razlik med modeloma. V prvem modelu na dejansko izražanje mnenja negativno vpliva socialna anksioznost, medtem ko v drugem modelu anksioznost nima vpliva. Je pa prisotna povezava z zaznanim trendom v prihodnosti.

Skladnost z zaznanim večinskim mnenjem ima v zasebnih situacijah pri obeh temah ravno nasproten vpliv na pripravljenost za izražanje mnenja, kot smo predvidevali (splav: $\gamma_{12} = -0,10$, $p=0,10$; šolnine: $\gamma_{12} = -0,17$, $p=0,01$). Rezultati kažejo, da so tisti, ki imajo manjšinsko mnenje, bolj pripravljeni izraziti mnenje v družini, med prijatelji, sošolci ipd. V obeh modelih zasebnega izražanja mnenja se je potrdil vpliv znanja na pripravljenost za izražanje mnenja – tako splošnega znanja o politiki (splav: $\gamma_{13} = 0,14$, $p=0,02$; šolnine: $\gamma_{13} = 0,11$, $p=0,07$) kot znanja o temi (splav: $\gamma_{14} = 0,17$, $p=0,00$; šolnine: $\gamma_{14} = 0,06$, $p=0,21$). V primeru šolnin je vpliv znanja šibkejši in vse povezave niso statistično značilne. Smer povezanosti pa je pričakovana, saj kaže na to, da so tisti, ki več vedo, bolj pripravljeni izražati mnenje.

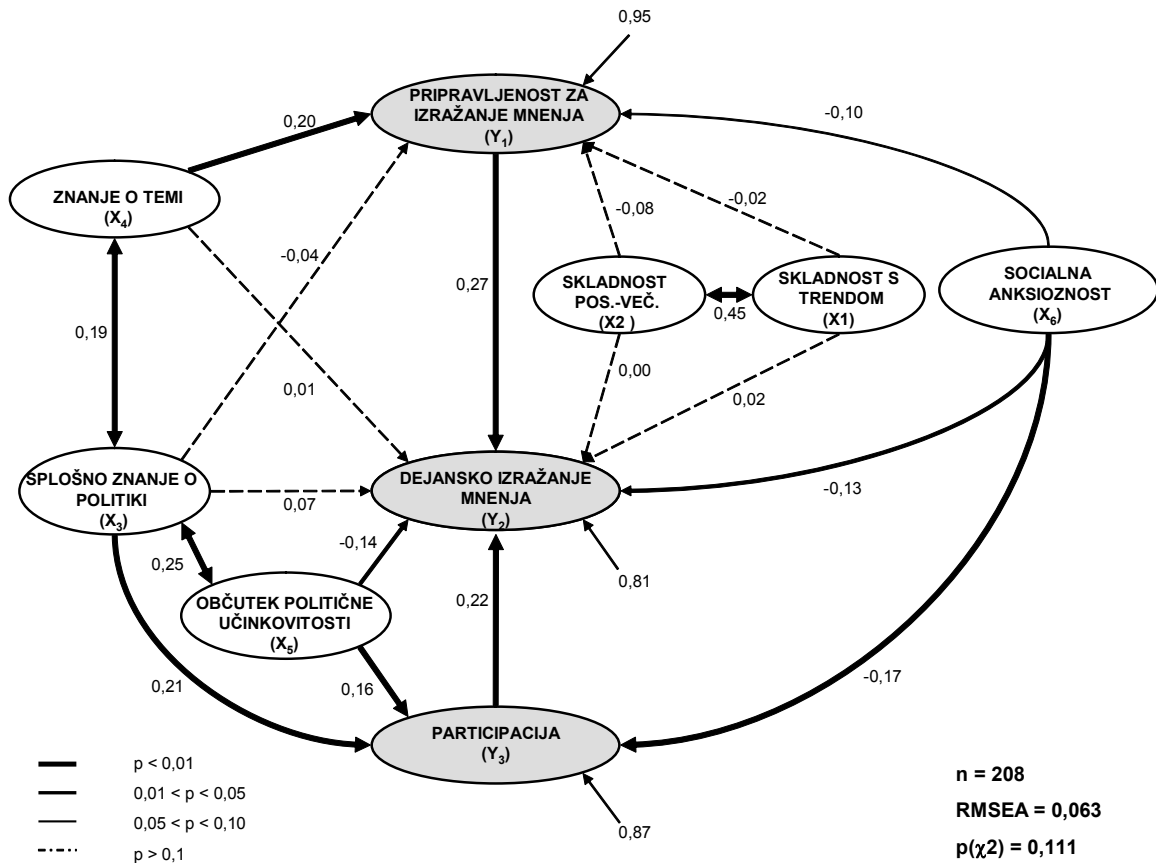
Tako kot v javnih situacijah tudi v zasebnih tisti, ki so bolj pripravljeni izražati mnenje, dejansko več izražajo svoje mnenje (splav: $\beta_{21} = 0,41$, $p=0,00$; šolnine: $\beta_{21} = 0,29$, $p=0,00$). Prav tako tisti, ki več sodelujejo v konvencionalnih oblikah politične participacije (splav: $\beta_{23} = 0,16$, $p=0,01$; šolnine $\beta_{23} = 0,12$, $p=0,06$). Pri temi šolnine dejansko izražanje mnenja povečuje še skladnost s trendom (šolnine: $\gamma_{21} = 0,10$, $p=0,09$). Tako kot pri pripravljenosti za izražanje mnenja je tudi pri dejanskem izražanju mnenja prisoten vpliv splošnega znanja o politiki (splav: $\gamma_{23} = 0,07$, $p=0,13$; šolnine: $\gamma_{23} = 0,12$, $p=0,06$) in znanja o posamezni temi (splav: $\gamma_{24} = 0,17$, $p=0,00$; šolnine: $\gamma_{24} = 0,06$, $p=0,21$). Znanje o temi pri šolninah ni tako pomembno, kot je pri splavu (smer povezanosti je pričakovana, vendar nizka). Na dejansko izražanje mnenj o splavu ima bolj izrazit vpliv znanje, o temi na izražanje mnenj o uvedbi šolnin pa splošno znanje. Dejansko izražanje mnenja o splavu zmanjšuje socialna anksioznost (splav: $\gamma_{26} = -0,18$, $p=0,00$), opazimo pa tudi vpliv politične učinkovitosti, ki zmanjšuje dejansko izražanje mnenja (splav: $\gamma_{25} = -0,11$, $p=0,04$).

10.4 MODEL IZRAŽANJA MNENJA V RAČUNALNIŠKO POSREDOVANIH KOMUNIKACIJSKIH SITUACIJAH

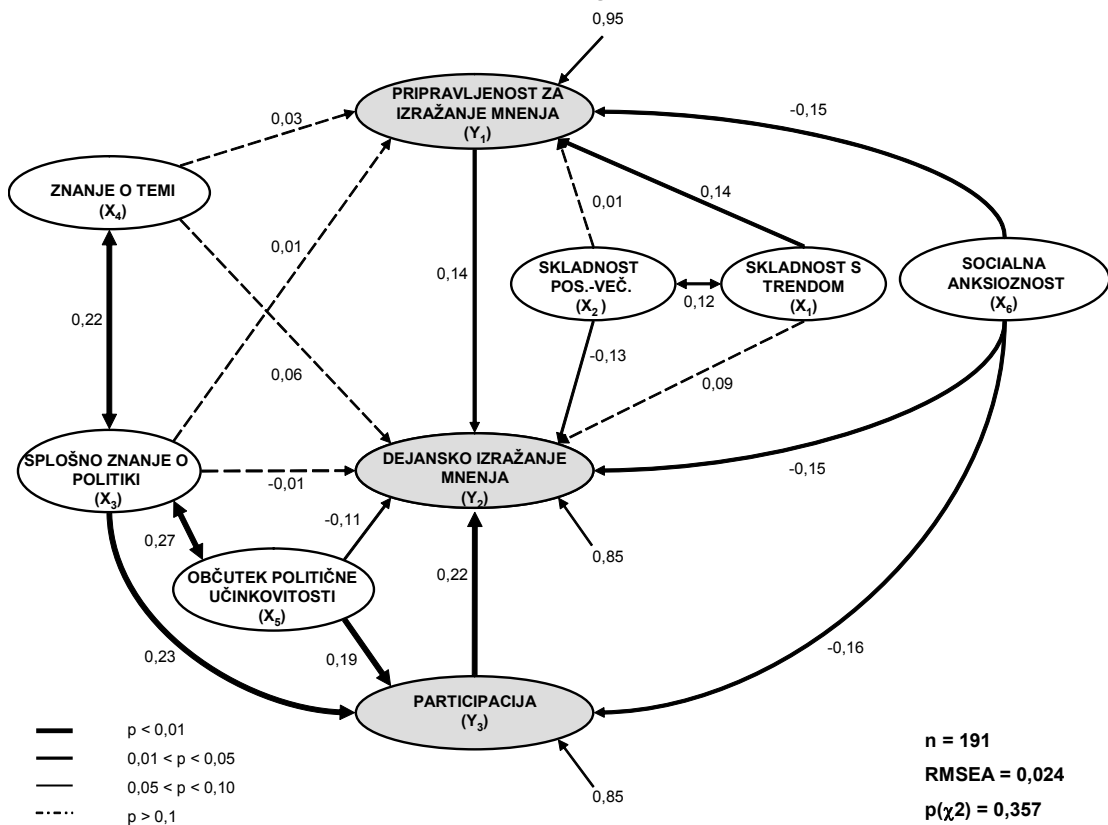
Predvidevali smo, da bomo z modelom izražanja mnenja v računalniško posredovanih situacijah pojasnili najmanj variance oz., da se bosta kot pomembna dejavnika izkazala le dejstveno znanje o politiki in občutek politične učinkovitosti. Z modelom pri temi splav pojasnimo le 5% variance pripravljenosti za izražanje mnenja in kar 19% dejanskega izražanja mnenja. Pri izražanju mnenja o šolninah znaša delež pojasnjene variance v primeru dejanskega izražanja mnenja 15%, prav tako kot pri temi splav pa pojasnimo le 5% variance pripravljenosti za izražanje mnenja. Pri tretji odvisni spremenljivki, politični participaciji v primeru teme splav, pojasnimo 13% variance, v primeru teme šolnin pa 15%.

Slika 10.6: Ocenjeni model izražanja mnenja v računalniško posredovanih komunikacijskih situacijah – splav

Slika 10.7: Ocenjeni model izražanja mnenja v računalniško posredovanih komunikacijskih situacijah – šolnine

Tema do določene mere tudi tukaj vpliva na delovanje modelov. Na pripravljenost za izražanje mnenja o splavu je prisoten vpliv znanja o temi, medtem ko pri pripravljenosti za izražanje mnenja o šolninah vpliva znanja ni. Modela se razlikujeta tudi v tem, da pripravljenost oz. dejansko izražanje mnenja o šolninah določa dejavnik mnenjske klime.

Pripravljenost za izražanje mnenja pri prvem modelu v največji meri pojasnimo z znanjem o temi (splav: $\gamma_{14}=0,20$, $p=0,00$) in socialno anksioznostjo (splav: $\gamma_{16}=-0,10$, $p=0,07$), pri drugem modelu pa z zaznanim mnenjskim trendom (šolnine: $\gamma_{11}=0,14$, $p=0,03$) in anksioznostjo (šolnine: $\gamma_{16}=-0,15$, $p=0,02$).

Kot pri prejšnjih dveh komunikacijskih situacijah tudi v računalniško posredovanem komuniciranju na dejansko izražanje mnenja najbolj vplivata posameznikova pripravljenost za izražanje mnenja (splav: $\beta_{21}=0,27$, $p=0,00$; šolnine: $\beta_{21}=0,14$, $p=0,02$) in politična participacija (splav: $\beta_{23}=0,22$, $p=0,00$; šolnine: $\beta_{23}=0,22$, $p=0,00$). Socialna anksioznost pa spet pričakovano zmanjšuje dejansko izražanje mnenja (splav: $\gamma_{16}=-0,13$, $p=0,03$; šolnine: $\gamma_{16}=-0,15$, $p=0,02$).

10.5 INTERPRETACIJA REZULTATOV

Tabela 10.2: Pregled ocenjenih parametrov v vseh šestih modelih

	splav			šolnine		
	javno	zasebno	rpk	javno	zasebno	rpk
β_{21} (pripravljenost za izražanje mnenja, dejansko izražanje mnenja)	0,24***	0,41***	0,27***	0,26***	0,29***	0,14**
β_{23} (participacija, dejansko izražanje mnenja)	0,22***	0,16**	0,22***	0,20***	0,12*	0,22***
γ_{11} (skladnost z zaznanim trendom, pripravljenost za izražanje mnenja)	-0,10*	0,06	-0,02	0,03	0,07	0,14**
γ_{12} (skladnost z zaznanim večinskim mnenjem, pripravljenost za izražanje mnenja)	0,05	-0,10*	-0,08	0,06	-0,17***	0,01
γ_{13} (splošno znanje o politiki, pripravljenost za izražanje mnenja)	0,03	0,14**	-0,04	-0,02	0,11*	0,01
γ_{14} (znanje o temi, pripravljenost za izražanje mnenja)	0,12**	0,12**	0,20***	0,08	0,09	0,03
γ_{16} (socialna anksioznost, pripravljenost za izražanje mnenja)	-0,32***	-0,07	-0,10*	-0,34***	0,06	-0,15**
γ_{21} (skladnost z zaznanim trendom, dejansko izražanje mnenja)	-0,01	-0,01	0,02	-0,07	0,10*	0,09
γ_{22} (skladnost z zaznanim večinskim mnenjem, dejansko izražanje mnenja)	0,13**	0,06	0,00	-0,07	0,00	-0,13**
γ_{23} (splošno znanje o politiki, dejansko izražanje mnenja)	-0,11*	0,07	0,07	-0,05	0,12*	-0,01
γ_{24} (znanje o temi, dejansko izražanje mnenja)	-0,02	0,17***	0,01	0,02	0,06	0,06
γ_{25} (občutek politične učinkovitosti, dejansko izražanje mnenja)	-0,06	-0,11**	-0,14**	-0,07	-0,04	-0,11*
γ_{26} (socialna anksioznost, dejansko izražanje mnenja)	0,02	-0,18**	-0,13**	-0,05	-0,02	-0,15**
γ_{33} (splošno znanje o politiki, participacija)	0,21***	0,21***	0,21***	0,22***	0,22***	0,23***
γ_{35} (politična učinkovitost, participacija)	0,16***	0,16***	0,16***	0,20***	0,20***	0,19***
γ_{36} (socialna anksioznost, participacija)	-0,17***	-0,17***	-0,17***	-0,16***	-0,16***	-0,16***

Stopnje tveganja za t-test: *** $p < 0.01$; ** $0.01 < p < 0.05$; * $0.05 < p < 0.1$

Podali bomo še vsebinski pomen dobljenih rezultatov in primerjali dobljene odnose med spremenljivkami s predvidevanimi.

Predvideli smo, da bo skladnost med posameznikovim mnenjem in njegovo zaznavo večinskega mnenja oz. zaznavo prevladujočega mnenja v prihodnosti

povečevala pripravljenost za izražanje mnenja. Rezultati kažejo, da je temu tako le v primeru izražanja mnenja o šolninah v računalniško posredovanih situacijah, kjer se je potrdil vpliv mnenjskega trenda. V zasebnih situacijah pa skladnost posameznikovega mnenja z zaznanim večinskim mnenjem celo zmanjšuje njegovo pripravljenost za izražanje mnenja. Tudi v preteklih empiričnih raziskavah o vplivu mnenjske klime se je pokazalo, da ima le-ta lahko različne učinke na izražanje mnenja. Scheufele in Eveland (2001) sta komentirala, da je smiselno, da je posameznik, ki se glede na svoje ožje okolje vidi v večini, v manjši meri pripravljen izraziti svoje mnenje. To sta pojasnila s tem, da v tej situaciji posameznik ne vidi nobenega pragmatičnega razloga, da bi z drugimi razpravljal o tej temi, ker je prepričan, da je njegovo mnenje že sprejeto. Glede na to, da gre tukaj za ocenjevanje pripravljenosti za izražanje mnenja, pri čemer si posameznik v glavi ustvari hipotetično situacijo in oceni svojo namero za delovanje, je ta razlaga primerna. Posameznik ocenjuje porazdelitev mnenj in če je večinsko mnenje enako njegovemu, potrebe po izražanju mnenja ne vidi.

Pri izražanju mnenj o splavu v javnih situacijah skladnost z zaznanim trendom zmanjšuje pripravljenost za izražanje mnenja, kar pomeni, da so posamezniki, ki ocenijo, da bo njihovo mnenje v prihodnosti izgubilo podporo, bolj pripravljeni izražati mnenje. Če upoštevamo širši družbeni kontekst, tak rezultat ni presenetljiv. Po volitvah leta 2004 se je v Sloveniji zamenjala vladajoča garnitura. Na oblast so prišle stranke, ki so v svojih programskih načelih bolj konzervativne in v večji meri zagovarjajo vrednote, ki temeljijo na načelih krščanske vere (ki, kot vemo, splav obsoja). Negativni vpliv trenda na pripravljenost za izražanje mnenja si lahko razlagamo tako, da so študentje ocenili možnost prevlade nasprotnega mnenja v prihodnosti in so zato pripravljeni braniti svojo pozicijo. Podobne ugotovitve najdemo že prej (Shamir in Shamir v Petrič, 2002). V svoji raziskavi Shamir in Shamir s pomočjo globinskih intervjujev odkrivata, da pri zaznavi trenda odločajo dejstvene informacije. Menita, da se ljudje mnogo bolj kot pri zaznavi večinskega mnenja zanašajo na racionalni razmislek na podlagi informacij, ki jih posedujejo.

Preverili smo tudi vpliv omenjenih spremenljivk na dejansko izražanje mnenja, kajti komaj pri dejanskem izražanju mnenja se artikulirajo vsi družbeni pritiski in ne gre več za izražanje namere o dejavnosti, ampak za dejavnost samo. Pri izražanju mnenja o splavu v javnih situacijah se potrdi, da zaznan družbeni pritisk zmanjšuje dejansko izražanje mnenja. Tisti, ki so v manjšini, v manjši meri sodelujejo v javni razpravi. Prav tukaj se pokaže razkorak med namero in dejanskim delovanjem, o katerem smo govorili v razpravi o merjenju izražanja mnenja. Iz dobljenih rezultatov lahko sklepamo, da je spremenljivki upravičeno obravnavati ločeno. Nekdo lahko sicer oceni, da je pripravljen za sodelovanje v javni razpravi, vendar v njej dejansko ne sodeluje. Tako s svojim mnenjem ne more vplivati na politične odločitve oz. odločitve drugih, saj njegova namera ostane drugim nedostopna.

Pri izražanju mnenja o šolninah pa posamezniki družbenega pritiska ne občutijo v javnih, temveč bolj v zasebnih situacijah – tisti, ki so zaznali, da bo njihovo mnenje v prihodnosti izgubilo podporo, zasebno manj izražajo mnenja. Hkrati pa v računalniško posredovanih situacijah bolj izražajo mnenja tisti, ki so v manjšini. Sklepamo lahko, da posamezniki, ki svoje mnenje ocenijo kot neskladno z večinskim, iščejo druge priložnosti za izražanje mnenja. Ena takšnih je ravno internet.

Naslednji sklop hipotez je zajemal pojav posameznikovega stalnega strahu v družbeno vrednotenih situacijah. Predvidevali smo, da bodo tisti, ki so bolj anksiozni, manj pripravljeni izraziti mnenje v javnosti, ga tudi dejansko manj izražajo in so zaradi anksioznosti tudi manj politično aktivni. Te hipoteze lahko sprejmemo le delno. Analiza je pokazala, da socialna anksioznost posameznika pogosto res omejuje pri izražanju mnenja in pri bolj intenzivni politični participaciji, vendar pa njen vpliv ni prisoten v vseh v situacijah.

Pozitivno smer povezanosti smo pričakovali med spremenljivkama dejstveno znanje o politiki in občutek politične učinkovitosti ter odvisnima spremenljivkama. Predvidevali smo, da bo dejstveno znanje o politiki povečevalo posameznikovo pripravljenost za izražanje mnenja ter tudi njegovo dejansko izražanje mnenja. Pokaže se, da večja informiranost ne določa vedno

posameznikove odločitve o izražanju mnenja. Nakazuje se, da znanje ima vpliv, ki smo ga predvidevali, vendar rezultati niso dovolj stabilni, da bi hipotezi lahko enoznačno sprejeli.

Pri izražanju namere o pripravljenosti za izražanje mnenja v vseh situacijah velja, da tisti, ki več vedo o temi ali o politiki nasploh, pokažejo večjo stopnjo pripravljenosti. Tako preko pripravljenosti za izražanje mnenja znanje posredno vpliva tudi na dejansko izražanje mnenja. V javnih situacijah na pripravljenost za izražanje mnenja pri obeh temah v večji meri vpliva znanje o temi kot splošno znanje o politiki. Prav tako na izražanje mnenja o splavu v računalniško posredovanih situacijah. Vpliv znanja na izražanje mnenja bi lahko bil še večji, če bi spremenljivki, ki merita dejstveno znanje o politiki oblikovali iz večih indikatorjev. Spremenljivka, ki meri znanje o temi, v večji meri kot splošno znanje o politiki odraža tudi posameznikovo vključenost v konkreten problem oz. njegov interes zanj. Če ga tema zanima, bo o njej poiskal več informacij (Salmon in Kline, 1985). Na ta način je mogoče pojasniti močnejši vpliv znanja o temi na pripravljenost za izražanje mnenja.

Pri dejanskem izražanju mnenja pa situacija ni več tako jasna. Vpliv znanja (tako splošnega, kot znanja o temi) je v zasebnih situacijah pričakovan, v računalniško posredovanih situacijah je minimalen in statistično neznačilen. Pri dejanskem izražanju mnenja v javnih situacijah lahko opazimo, da se manj informirani v večji meri izražajo tisti. Negativen vpliv znanja je močnejši pri izražanju mnenja o splavu. Morda to ni tako presenetljivo, če podrobneje pogledamo naravo teme splava. Odločitev za ali proti splavu lahko le s težavo racionalno utemeljimo in argumentiramo. V ospredje stopa čustvena oz. moralna komponenta in morda ravno zato znanje ne vpliva na posameznikovo izražanje mnenja.

Hipotezo, da dejstveno znanje o politiki povečuje politično participacijo, lahko sprejmemo, saj je v vseh situacijah prisotna statistično značilna pozitivna povezanost med spremenljivkama. Znanje o politiki se v teoriji pogosto povezuje tudi s politično učinkovitostjo oz. zaupanjem v politiko in prisotnost obeh naj bi povečevala politične aktivnosti (Stromer, Galley, 2002). Zato smo

predvidevali, da bo posameznikovo odločitev o izražanju mnenja poleg znanja spodbudil tudi občutek, da bo z delovanjem nekaj dosegel. Potrdilo se je, da večja stopnja dejstvenega znanja o politiki povečuje občutek politične učinkovitosti. Tudi vpliv občutka politične učinkovitosti na konvencionalno politično participacijo je pričakovan – večja politična učinkovitost vodi v večjo participacijo. Potrdijo se pričakovani odnosi med spremenljivkami, ki so bili dokazani že v nekaterih prejšnjih raziskavah – tisti, ki imajo več znanja o dejstvih v politiki, imajo več zaupanja v svoje delovanje v političnem sistemu in tudi bolj obvladajo veščine, ki so potrebne za participacijo (McLeod, 1999; Milner v John in drugi, 2003).

Posameznikova politična učinkovitost pa v nobeni situaciji nima predvidenega vpliva na dejansko izražanje mnenja, zato hipoteze o vplivu politične učinkovitosti na dejansko izražanje mnenja ne moremo sprejeti. Vzrok za takšne rezultate gre iskati tudi v dejstvu, da smo merili občutek učinkovitosti, ki se uporablja pri konvencionalni politični participaciji, medtem ko izražanje mnenja zajema drugo raven participacije. Bolj primerno bi bilo spremenljivko oblikovali tako, da bi boljše zajela motivacijo za delovanje v mnenjskih procesih. Našo pozornost je pritegnila ugotovitev, da v računalniško posredovanih situacijah politična učinkovitost zmanjšuje dejansko izražanje mnenja. Torej tisti, ki manj verjamejo v učinkovitost konvencionalnih oblik participacije, v večji meri izražajo mnenja na internetu. Razlago tega fenomena vidimo v dojemanju interneta kot nove oblike izražanja mnenja. Tej ugotovitvi bi v prihodnje vsekakor bilo potrebno nameniti več pozornosti.

Pojasnjevalni model smo testirali večkrat – za tri različne komunikacijske situacije in glede na dve različni temi. Različni rezultati pri obeh temah kažejo na že ugotovljeno dejstvo (Petrič in Pinter, 2002), da tema pri izražanju mnenja nastopa kot neke vrste zunanja spremenljivka. Vpliv normativnih dejavnikov je praviloma močnejši, če ima tema ali problem, o katerem javna razprava poteka, izrazito moralno in emocionalno komponento in se odločitev za strinjanje ali nestrinjanje težko racionalno utemelji. Moč in smer povezav v našem modelu napeljujejo na manj racionalno obnašanje posameznika v primeru splava.

Čeprav pa to ne pomeni, da pri izražanju mnenja o šolnih sploh ni nobenega vpliva normativnih dejavnikov.

Poleg vpliva teme smo predvidevali še vpliv komunikacijske situacije, kar se je izkazalo kot pravilno. V javnih situacijah v primeru teme splav opazimo močnejši vpliv družbenega pritiska na izražanje mnenja, medtem ko v primeru šolnih neskladnost mnenja z večinskim oz. z zaznanim mnenjem v prihodnosti anketirancem ne predstavlja velikega zunanjega pritiska. V splošnem vpliv racionalnih dejavnikov v javnih situacijah ni tako pomemben, kot smo predvidevali. Splošno znanje o politiki celo zmanjšuje dejansko izražanje mnenja. Socialna anksioznost v skladu s pričakovanji zmanjšuje pripravljenost za javno izražanje mnenja, ne vpliva pa na dejansko izražanje mnenja (vendar pa moramo upoštevati, da smo zajeli zelo nizek delež tistih, ki so dejansko že izražali svoje mnenje v javnih situacijah). Anksiozni posamezniki se ne odločijo za izražanje mnenj v javnosti, pa čeprav imajo visoko stopnjo znanja.

Na podlagi zanimivih ugotovitev nekaterih raziskovalcev (Scheufele, 1999; Wyatt in drugi, 2000), da v pogojih zasebne komunikacije stopi v ospredje posameznikovo racionalno delovanje, smo tudi mi predvidevali, da bo v njih posameznik manj občutil družbeni pritisk. Ta domneva se je potrdila. Le pri izražanju mnenja o šolnih zaznana skladnost z mnenjskim trendom povečuje dejansko izražanje mnenja, kar pa je lahko bolj posledica aktualnosti teme kot družbenega pritiska. Reforma visokega šolstva je trenutno del intenzivne javne razprave v sklopu širših ekonomskih in socialnih reform v Sloveniji in večina je aktivna pri izmenjavi mnenj o tej temi. Tudi Scheufele (1999) je ugotovil prevlado racionalnih dejavnikov nad normativnimi v zasebnih situacijah. Na izražanje mnenja bolj vpliva dejavnik znanja, ker zaradi narave situacije ni nujno, da je posameznikova kompetenca za komunikacijo visoka. Posameznik se med prijatelji, sorodniki, sošolci počuti manj ogroženega, ko zastopa svoje (čeprav drugačno) mnenje kot v javnih situacijah. Ugotovitev dobro opisuje teza o vse večji demokratizaciji zasebnih odnosov in medosebni toleranci (Reiner, 2000), ki študentom dopušča, da se v zasebnih situacijah ne ozirajo na norme, ki veljajo v njihovem ožjem družbenem okolju. Pri dejanskem izražanju mnenja se spet potrdi vpliv narave teme. Tisti, ki so bolj anksiozni, manj dejansko izražajo mnenje, čeprav se sicer kaže težnja, da anksioznost v zasebnih pogojih

komunikacije ne zmanjšuje pripravljenosti za izražanje mnenja (pri šolnih tudi dejanskega izražanja).

V računalniško posredovanih situacijah sta se modela obnašala najbolj specifično. Treba je opozoriti na to, da že sama narava tovrstnega komuniciranja zahteva večjo mero motivacije posameznika. V prihodnjih raziskavah bi bilo potrebno vključiti še spremenljivke, ki bi povedale nekaj več o posameznikovi rabi interneta, pa tudi o njegovi percepciji demokratičnega značaja interneta. Razlog za razlike med pojasnjevalnimi modeli gre iskati tudi v razliki med aktualnostjo problemov. Tema šolnin je trenutno študentom bližja kot tema splava, saj ravno v sedanjem času poteka že omenjena reforma visokega šolstva, ki jo spremlja tudi mnogo »online« aktivnosti. Hkrati pa je v javnosti, po zaslugi Študentske organizacije Slovenije, prisoten predvsem pozitiven naboj glede obrambe pravic študentov. Manjši vpliv znanja pri tej temi nakazuje, da se študenti bolj enostavno, brez tehtnega premisleka, postavijo na eno stran in tudi izrazijo mnenje. Manj raziskujejo in se ozirajo na racionalne dejavnike ter v večji meri zgolj participirajo, ker se počutijo identificirane s problemom in želijo izraziti podporo in strinjanje z drugimi študenti, s katerimi delijo isto prepričanje.

Presenetljivo je, da tudi v računalniško posredovanih situacijah socialna anksioznost znižuje izražanje mnenja. Torej se predpostavka o posebni lastnosti računalniško posredovanega okolja, ki naj bi uporabnikom omogočalo, da zlahka vzpostavijo želeno stopnjo anonimnosti in občutijo manjši vpliv družbenih pritiskov in hierarhija družbenih vlog (Oblak, 2003), tukaj ne uresniči. Da bi dobili boljši vpogled v to, kako v tem okolju deluje anksioznost, bi bilo zanimivo raziskati še vpliv kakšnih drugih dejavnikov (npr. zaznava sankcij, zavedanje anonimnosti ipd.)

11. ZAKLJUČEK

V diplomskem delu sva se ukvarjala z raziskovanjem politične aktivnosti študentov in s pojasnjevanjem njihovega javnega izražanja mnenja. Kadar se na mladino gleda skozi primerjavo z mladimi šestdesetih, sedemdesetih in osemdesetih, se ji v današnji družbi in času pripisujejo visoka depolitiziranost, politična apatija in nizek interes za dogajanje v družbi. Tudi različne raziskave pri nas (SJM, Mladina) potrjujejo, da se zanimanje za politiko in politično angažiranje med mladimi zmanjšujeta. Nekateri avtorji (Mencin-Čeplak, 2002; John in drugi, 2003; Fištravec in Šipuš, 2005) pa trdijo, da stanje ni tako pesimistično, če pri preučevanju političnega udejstvovanja mladih upoštevamo aktualni družbeni kontekst: a) kompleksne spremembe političnega sistema, ki so zagotovile večino pravic, za katere so se mladi prejšnjih generacij borili, b) usmerjenost v zasebnost, kjer odnosi niso tako preprosti, kot se na prvi pogled zdi ter c) uveljavljanje norme brezskrbne mladosti, ki jo v ospredje postavljajo interesi proizvodnje oz. kapitala.

Najina raziskava je pokazala, da je vrednotna usmeritev anketiranih študentov v skladu s splošnim trendom, ki se je pokazal v podobnih raziskavah. Obračajo se v zasebnost, na prvo mesto pa postavljajo individualne vrednote (družina, prijatelji, prosti čas) in ne tiste, ki so jih poudarjali mladi v socialističnem sistemu (delo, politika, skupna ideologija). Izdelala sva dve tipologiji, ki nam pomagata razumeti, kakšna je državljanska drža študentov in ugotovila sva, da je večina študentov brez interesa za politiko in tudi strankarsko neopredeljena, kar pomeni, da njihova politična identiteta (še) ni izgrajena. Vendar pa je to po Fendu (v Mihelj, 2002) druga razvojna naloga v izgradnji posameznikovega odnosa do politike, ki sledi prvi, to je izoblikovanje odnosa do političnega reda. Glede te ugotavljava, da mnogi anketirani študenti še niso povsem izgubili zaupanja v politiko, prav tako pa se čutijo sposobni razumeti in presojeti politiko. Da je delež identificiranih državljanov kar precej višji, kot je bil v raziskavi Mladina 2000, je lahko posledica razlike med raziskovanima populacijama (midva sva zajela samo študente, Mladina 2000 pa vse mlade). Morda pa se dejansko kaže premik v aktivnosti mladih. Glede na aktualne družbene in

politične spremembe v Sloveniji je mogoče, da se mladi zavestno v večji meri angažirajo in spet začnejo zanimati za politiko. Tudi stopnje konvencionalne politične participacije so med vključenimi študenti precej višje kot med vsemi mladimi v raziskavah SJM 2003/4 oz. SJM 2004/2, kar še dodatno potrди naše predvidevanje o večji politični aktivnosti študentov. Kot zanimivost velja omeniti, da anketirani študenti več participirajo na načine, kjer lahko delujejo individualno (npr. volitve, bojkot izdelkov) in ne v okviru strank oz. drugih političnih institucij (npr. udeležba na političnem sestanku ali shodu, prispevanje ali zbiranje denarja za družbeno ali politično aktivnost). To kaže na oddaljevanje od politične javnosti, ne pa od javnosti nasploh.

Za mlade danes naj bi bilo značilno tudi, da se ne vključujejo v javno dogajanje, če jih to ne prizadeva osebno in ne vpliva na njihov položaj. Zato naju je zanimalo, ali so študenti bolj aktivni na področju, ki je njim bližje. Preverila sva njihovo participacijo v okviru študentske politike in študentskih organizacij. Ugotovila sva, da je njihova aktivnost bolj kot ne omejena na študentske volitve in podpisovanje peticij, ostale oblike participacije, ki zahtevajo več sodelovanja, pa so bolj slabo zastopane. Glede na to, da so s položajem študentov anketirani relativno zadovoljni, to niti ni presenetljivo. Ker sva anketirala pred zadnjimi velikimi študentskimi demonstracijami (Črna sreda -19.4.2006) nisva mogla zajeti anketirancev, ki so dejansko demonstrirali oz. izražali mnenje. Zagotovo pa Črna sreda kaže mobilizacijo in aktivnost študentov, kadar jih problem neposredno zadeva.

V teoretskem delu sva izpostavila pomen nekonvencionalnih oblik politične participacije v obliki sodelovanja v širših družbenih aktivnostih in javnem izražanju mnenja, kajti samo ločnico med tem, kaj je politično delovanje in kaj ni, je vedno težje določiti. Tudi politične teme so vedno manj strogo politične, objekt politike postajajo v veliki meri tudi moralni (npr. splav) in ekonomski (npr. šolnine) problemi. Zato je pri sodbi o tem, koliko je neka družba oz. družbena skupina politično aktivna, pomembno upoštevati tudi, ali njeni člani sodelujejo v kakšnih družbenih aktivnostih oz. skozi nekonvencionalne oblike politične participacije, kot je na primer izražanje mnenja. Približno polovica študentov, ki sva jih zajela v vzorec, je vsaj občasno aktivna v raznih dejavnostih, skozi

katere se zavzemajo za doseganje javnega dobrega. Pogostost sodelovanja v teh aktivnostih je veliko višja, kot je bila leta 2005 (primerjava z rezultati raziskave Družbeni profil študentov). Renerjeva (2000) opozarja, da mladi izražajo visoko raven socialne občutljivosti in pripravljenosti za prostovoljne dejavnosti, kar kaže, da niso egoistično zazrti vase, čeprav na prvo mesto postavljajo svoje interese.

Glede izražanja mnenja so anketiranci najbolj aktivni v zasebnih situacijah, še kar aktivni so v računalniško posredovanih, najmanj pa izražajo mnenje v javnih situacijah. Je pa sama pripravljenost za izražanje mnenja zelo velika, kar pomeni, da teza o popolni nezainteresiranosti mladine za politična vprašanja in dogajanja v družbi ne vzdrži. Na podlagi dobljenih rezultatov lahko sklepamo, da mladih ne zanima politika, kot jo razumemo v ožjem pomenu besede, prav tako jih ne zanima sodelovanje v aktivnostih te politike. So pa na druge načine povezani z javnim dogajanjem in jih zanimajo aktualni družbeni problemi.

Namen naloge je bil pridobiti tudi čim boljši vpogled v proces posameznikovega javnega izražanja mnenja. Poskušala sva ugotoviti, ali velja, da se posameznik ni pripravljen enako izpostaviti v vseh situacijah in predvidevala da v bolj javnih, v večji meri podleže normativnemu pritisku kot v zasebnih. Pri tem sva se naslonila na javnomnenjsko teorijo spirale molka, avtorice Noelle-Neumann in na nekatere predpostavke racionalnih teorij javnega mnenja. V nasprotju s prvotno idejo spirale molka, kjer je posameznik obravnavan kot marioneta družbenih pritiskov, sva raziskala kako posameznikove značilnosti, ki so manj določene z družbenimi pritiski in različne situacije, v katerih se znajde posameznik, vplivajo na njegovo pripravljenost za izražanje mnenja.

Na podlagi teoretske razprave sva postavila hipoteze in predvidevane odnose med opazovanimi pojmi zajela v teoretskem modelu. Vpliv normativnih dejavnikov družbe sva dopolnila z nekaterimi racionalnimi predpostavkami. Ugotovila sva, da je javno izražanje mnenja proces, v katerem se eni in drugi dejavniki prepletajo ter da so dejavniki, ki sva jih upoštevala, pomembni za ta proces. Pri pojasnjevanju posameznikovega javnega izražanja mnenja sva se oprla na razlikovanje posameznikovega delovanja skozi različne komunikacijske

situacije. V javnih situacijah na pripravljenost za izražanje mnenja močno deluje anksioznost, ki izraža trajno komponento strahu pred izražanjem mnenja, ki izvira iz posameznika. Potrdi se tudi razlika med samo namero za izražanje mnenja in dejanskim izražanjem mnenja. Mnogi anketiranci so ocenili, da so v podanih javnih situacijah pripravljeni izraziti mnenje, dejansko pa niso aktivni. Opazen je učinek družbenega pritiska.

Ideja o racionalnem posamezniku, ki mnenje oblikuje in v javnosti izraža na podlagi informacij in oblikovanih argumentov, se ne udejanji, kajti mnenja javno dejansko izražajo tisti, ki so manj informirani. Ravno obratno pa je v zasebnih situacijah. Močan je vpliv znanja tako na pripravljenost za izražanje mnenja kot na dejansko izražanje mnenja. Vidi se, da posamezniki v zasebnih situacijah ne zaznavajo družbenega pritiska oz. se nanj ne ozirajo. To v celoti velja za izražanje mnenja o šolninah, medtem ko pri splavu, pri katerem v ozadju ni samo racionalni razmislek, opazimo še negativen vpliv anksioznosti na dejansko izražanje mnenja. V zasebnih situacijah pa mnenja izražajo tudi tisti, ki imajo sicer nizko zaupanje v učinkovitost konvencionalnih oblik politične participacije. Ti rezultati ne govorijo v prid racionalnim teorijam javnega mnenja, ki obravnavajo posameznika, kot informiranega in odgovornega člana družbe, ki je sposoben najti argumente in za njimi stati. Dobljeni rezultati pa bolj kažejo na vpliv vlakovnega učinka – na posameznike, ki mnenja v javno izpostavljenih situacijah izražajo zato, ker so v večini, in ne na podlagi dejstev, informacij in znanja.

Kar se tiče računalniško posredovanega komuniciranja preseneča odsotnost vpliva racionalnih dejavnikov ter dejstvo, da socialna anksioznost zmanjšuje tako pripravljenost za izražanje mnenja kot dejansko izražanje mnenja. Računalniško posredovano okolje študenti zaznavajo bolj kot javni oz. izpostavljeni prostor. Skozi negativen vpliv občutka politične učinkovitosti je celoten model bolj jasen – preko interneta mnenja očitno izražajo tisti, ki v njem vidijo novo priložnost za sodelovanje v javni razpravi in ki so sicer razočarani nad svojim vplivom na reševanje aktualnih problemov preko konvencionalnih kanalov.

Dejansko izražanje mnenja sva v vseh primerih v največji meri pojasnila s pripravljenostjo za izražanje mnenja in aktivnostmi v okviru konvencionalne politične participacije. Že Petrič in Pinter (2002) sta raziskovala vpliv pripravljenosti za izražanje mnenja na dejansko izražanje mnenja, vendar pa med spremenljivkama nista odkrila visoke povezanosti. Vzrok za nizke povezave med omenjenima spremenljivkama pa iščeta v nekonsistentnem merjenju le-teh. Pripravljenost za izražanje sta namreč merila na določeni temi, medtem ko sta dejansko izražanje mnenja merila na splošno. Merjenje obeh konceptov na isti temi je najbrž vzrok za tako močne povezave med obema odvisnima spremenljivkama v najinih modelih. Še posebej močni sta povezavi za modela, ki zajemata zasebno izražanje mnenja, kar je razumljivo, saj veliko večino časa preživimo v krogu najbližjih in imamo mnogo priložnosti za izražanje mnenj. Pokazalo pa se je tudi, da tisti, ki so že sicer bolj politično aktivni, v večji meri sodelujejo v različnih oblikah javne razprave. Podobno so ugotovili že nekateri drugi raziskovalci (Shamir, 1997; Scheufele in Eveland, 1999; Delli Carpini in Keeter v Soule, 2001).

Na osnovi dobljenih rezultatov sklepava, da je posameznikova odločitev za javno izražanje mnenja splet mnogih dejavnikov – pomembna je narava interakcije, narava teme, samozavest posameznika in prepričanje v svoj prav oz. stopnja znanja, ki ga posameznik poseduje. Prav tako ne moreva trditi, da so zajeti študentje popolnoma apolitični oz., da nimajo nobenega interesa za politiko in dogajanje v družbi. Res je, da jih ne zanima institucionalna politika, če pa pogledamo njihovo aktivnost v luči nekonvencionalne politične participacije, ugotovimo, da precejšen delež študentov na nek način izraža svoje mnenje oz. zastopa svoje interese.

Raziskovanje izražanja mnenja skozi posamezne komunikacijske situacije se je izkazalo kot pravilno, saj so med posameznimi situacijami kar precejšnje razlike. V prihodnje bi se bilo treba lotiti raziskovanja vsake situacije posebej in še bolj izčrpno. Verjetno obstajajo za vsako situacijo še bolj specifični dejavniki, ki jih midva nisva zajela. V največji meri to velja za računalniško posredovano okolje, ki je zelo kompleksno in znotraj katerega se porajajo številne komunikacijske prakse in situacije. Več vpogleda v dobljene rezultate pa bi

morda pridobili s kvalitativnim raziskovanjem, preko katerega bi lahko bolje vsebinsko pojasnili rezultate, ki najbolj odstopajo od predpostavk uporabljenih teorij.

12. VIRI

- ADP (2006): *Arhiv družboslovnih podatkov*. Dostopno na: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/>. (20. 04. 2006).
- Brady, E. Henry (1999): *Political Participation*. V: Robinson, P. John, Shaver, R. Phillip in Wrightman, S. Lawrence (ur.): *Measures of Political Attitudes*. Academic Press, San Diego, 737-801.
- Della Porta, Donatella (2003): *Temelji politične znanosti*. Sophia, Ljubljana.
- Delli Carpini, X. Michael in Keeter, Scott (1993): *Measuring Political Knowledge: Putting First Things First*. *American Journal of Political Science*, 37, 4, 1179 – 1206.
- Diamantopoulos, Adamantios in Siguaw, Judy A. (2000): *Introducing LISREL: A guide for the uninitiated*. Sage. London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Fenigstein, A., Scheir, M. F. in Buss, A. H. (1975): *Social Anxiety Subscale of the Self-Consciousness Scale*. V: Robinson, P. John, Shaver, R. Phillip in Wrightman, S. Lawrence (ur.): *Measures of Political Attitudes*. Academic Press, San Diego, 179-182.
- Ferligoj, Anuška, Leskošek, Karmen in Kogovšek, Tina (1995): *Zanesljivost in veljavnost merjenja*. Metodološki zvezki 11, FDV, Ljubljana.
- Flere, Sergej in drugi (2005): *Družbeni profil študentov Slovenije. Poročilo o rezultatih raziskave iz leta 2005*. Dostopno na <http://www.studentska-org.si/files/2006-02-profil-studentov-2005.pdf>. (28. 03. 2006).
- Glynn J. Carroll, Hayes, F. Andrew in Shanahan, James (1997): *Perceived Support for One's Opinion and Willingness to Speak Out: A Meta-analysis of Survey Studies on the Spiral of Silence*. *Public Opinion Quarterly*, 61, 452-463.
- Glynn, J. Carol in Park EunKyung (1997): *Reference groups, Opinion Intensity, and Public Opinion Expression*. *International Journal of Public Opinion Research*, 9, 3, 213-232.

- Hayes, F. Andrew (v tisku). *Exploring the forms of self-censorship: On the Spiral of Silence and the Use of Opinion Expression Avoidance Strategies*. Dostopno na: <http://www.comm.ohio-state.edu/ahayes/>. (12. 03. 2006).
- Hayes, F. Andrew, Shanahan, James in Glynn, J. Carroll (2001): *Willingness to Express One's Opinion in a Realistic Situation as a Function of Perceived Support for that Opinion*. *International Journal of Public Opinion Research*, 13, 1, 45-58.
- John, Peter, Morris, Zoë in Halpern, David (2003): *Social Capital and Causal Role of Socialisation*. ESCR Democracy and Participation Conference. University of Essex. Dostopno na: <http://www.bbk.ac.uk>. (21. 03. 2006)
- Kahne, Joseph in Westheimer, Joel (2002): *The Limits of Efficacy. Educating Citizens for a Democratic Society*. V: Giarelli, James in Rubin, Beth (ur.): *Social Studies for a New Millennium: Re-Envisioning Civic Education for a Changing World*. Mahwah, Lawrence Erlbaum, New York.
- Kenski, Kate in Stroud, Natalia (v tisku): *Connections Between Internet Use and Political Efficacy, Knowledge and Participation*. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*. Dostopno preko: tstroud@asc.upenn.edu. (22.03.2006).
- Kuhar, Metka (2004): *Politična participacija mladih – Politika me/ne briga?* *Medijska preža*, 20/21, 44-45.
- Lasorsa, L. Dominic (1991): *Political Outspokenness: Factors Working Against the Spiral of Silence*. *Journalism Quarterly*, 68, 131-140.
- Leary, R. Mark (1991): *Social Anxiety, Shyness, and Related Constructs*. V: Robinson, P. John, Shaver, R. Phillip in Wrightman, S. Lawrence (ur.): *Measures of Political Attitudes*. Academic Press, San Diego, 161-193.
- McCluskey, R. Michael, Deshpande, Sammer, Shah, V. Dhavan in McLeod, M. Douglas (2004): *The Efficacy Gap and Political Participation: When Political Influence Fails to Meet Expectations*. *International Journal of Public Opinion Research*, 16, 4, 437-455.
- McLeod, M. Jack, Scheufele, A. Dietram in Moy, Patricia (1999): *Community, Communication and Participation: The Role of Mass Media and Interpersonal Discussion in Local Political Participation*. *Political Communication*, 16, 315-336.

- Mencin-Čeplak, Metka (2002): *Mladi in prostori političnosti*. Socialna pedagogika, 6, 3, 239-254.
- Mihelj, Vlado (2002): *Mladi kot subjekt in objekt politike*. V: Mihelj, Vlado (ur.): Mladina 2000. Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje. Aristej, Ljubljana, 39-77.
- Mondak, J. Jeffery (2001): *Developing Valid Knowledge Scales*. American Journal of Political Science, 45, 1, 224-238.
- Moy, Patricia, Domke, David in Stamm, Keith (2001): *The Spiral of Silence and Public Opinion on Affirmative Action*. Journalism & Mass Communication Quarterly, 78, 1, 7-25.
- Neuwirth, Kurt (2000): *Testing the Spiral of Silence Model: The Case of Mexico*. International Journal of Public Opinion Research, 12, 2, 138-156.
- Niemi, G. Richard, Craig, C. Stephen in Mattei, Franco (1991): *Measuring Internal Political Efficacy in the 1988 National Election Study*. American Political Science Review, 85, 4, 1407-1413.
- Noelle - Neumann, Elisabeth (1974): *The Spiral of Silence. A Theory of Public Opinion*. Journal of Communication, 24, 2, 43-51.
- Noelle - Neumann, Elisabeth (1979): *Public Opinion and the Classical Tradition: A Re-evaluation*. Public Opinion Quarterly, 24, 143 - 156.
- Noelle-Neumann, Elisabeth (1991): *The Theory of Public Opinion: The Concept of the Spiral of Silence*. V: J. A. Anderson (ur.): Communication Yearbook. Sage, Newbury Park, CA, 14, 256-287.
- Noelle-Neumann, Elisabeth (1993): *The Spiral of Silence: Public Opinion our Social Skin*. University of Chicago Press, Chicago, 2nd edition.
- Oblak, Tanja (2002): *Dialogue and Representation: Communication in the Electronic Public Sphere*. The Public, 9, 2, 7-22.
- Oblak, Tanja (2003): *Izzivi e-demokracije*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Park, Cheong-Yi (1999): *News Media Exposure and Self-perceived Knowledge: The Illusion of Knowing*. International Journal of Public Opinion Research, 13, 4, 419-425.
- Petrič, Gregor (2002): *Od spirale do molka: Empirična tradicija raziskovanja spirale molka*. Družboslovne razprave, 41, 131-149.

- Petrič, Gregor in Pinter, Andrej (2002): *From Social Perception to Public Expression of Opinion: A Structural Equation Modeling Approach to the Spiral of Silence*. International Journal of Public Opinion Research, 14, 1, 37-53.
- Petrič, Gregor in Pinter, Andrej (2002a): *Dokončni zlom spirale molka? Opomba k prevodu*. Družboslovne razprave, XVIII, 2002, 41, 103 -109.
- Pinter, Andrej (2000): *Procesne predpostavke v zgodnjih modernih pojmovanjih javnega mnenja*. The Public, 7, 83-92.
- Pinter, Andrej (2002): *Od modernih k deliberativnim predstavam o mnenjskih procesih*. Družboslovne razprave, XVIII, 41, 171-189.
- Pinter, Andrej in Oblak, Tanja (2000): *Obeti in problemi elektronske demokracije: komunikacijski vidiki računalniško posredovanih razpravljalskih forumov*. Raziskovalno delo podiplomskih študentov Slovenije: družboslovje in humanistika. Društvo mladih raziskovalcev Slovenije, Ljubljana, 291-306.
- Price, Vincent (1999): *Political Information*. V: Robinson, P. John, Shaver, R. Phillip in Wrightman, S. Lawrence (ur.): Measures of Political Attitudes. Academic Press, San Diego, 591-636.
- Puklek, Melita (1998): *Razvoj socialne anksioznosti in njena povezanost z doživljanjem lastne kompetentnosti*. Anthropos, 30, 4/6, 5-19.
- Reef, J. Mary in Knoke, David (1999): *Political Alienation and Efficacy*. V: Robinson, P. John, Shaver, R. Phillip in Wrightman, S. Lawrence (ur.): Measures of Political Attitudes. Academic Press, San Diego, 413-464.
- Rener, Tanja (2000): *Novi trendi v zasebnih razmerjih*. V: Mihelj, Vlado (ur.): Mladina 2000. Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje. Aristej, Ljubljana, 39-77.
- RIS. (2004): *Spletna obiskanost, #56. Telefonska anketa*. Dostopno na: http://tr.fdvinfo.net/uploadi/editor/obiskanost_december_2004_11_final_MK.doc. (31. 03. 2006).
- Salmon, T. Charles in Kline, F. Gerald (1985): *The Spiral of Silence Ten Years Later: An Examination and Evaluation*. V: Sanders, K. R., Keith, R., Kaid, L. E. in Nimmo, D. (ur.): Political Communications Yearbook, Southern Illinois University, Carbondale, 3-30.

- Salmon, T. Charles in Neuwirth, Keith (1990). *Perceptions of Opinion Climates and Willingness to Discuss the Issue of Abortion*. Journalism Quarterly, 67, 3, 567-577.
- Scheir, M. F., Carver C. S. (1985): *The Self-Consciousness Scale: A Revised Version for Use with General Populations*. Journal of Applied Social Psychology, 15, 687- 699.
- Scheufele, A. Dietram (1999): *Deliberation or Dispute? An Exploratory Study Examining Dimensions of Public Opinion Expression*. International Journal of Public Opinion Research, 11, 1, 25-57.
- Scheufele, A. Dietram (2002): *Examining Differential Gains From Mass Media and Their Implications for Participatory Behaviour*. Communication Research, 29, 1, 46-65.
- Scheufele, A. Dietram in Eveland, P. William Jr. (2001): *Perceptions of "Public" Opinion and "Public" Opinion Expression*. International Journal of Public Opinion Research, 13, 1, 25-45.
- Scheufele, A. Dietram in Moy, Patricia (2000): *Twenty-Five Years of the Spiral of Silence: A Conceptual Review and Empirical Outlook*. International Journal of Public Opinion Research, 12, 3-28.
- Shamir, Jacob (1997): *Speaking Up and Silencing Out in Face of a Changing Climate of Opinion*. Journal&Mass Communication Quarterly, 74, 3, 602-614.
- Simeonov, Petra in Rutar, Katja (2001): *Social Perception and Expression of Public Opinion: A Test of the Spiral of Silence*. The Bricolage of Media Studies. Graduate Conference on Media and Culture, 198-214.
- SJM 2003/4, SJM 2004/2, SJM 2005/1, SJM 2005/2 (2006): ADP. Arhiv družboslovnih podatkov. Dostopno na: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si>. (20. 4. 2006).
- Sotirovic, Mira in McLeod, M. Jack (2001): *Values, Communication Behaviour and Political Participation*. Political Communication, 18, 273–300.
- Soule, Suzanne (2001): *Will they engage? Political Knowledge, Participation and Attitudes of Generations X and Y*. Dostopno na: <http://www.civiced.org/research/engage.pdf>. (12. 03. 2006).
- Splichal, Slavko (1997): *Javno mnenje*. FDV, Ljubljana.

- SI-STAT (2006): *Statistični urad Republike Slovenije*. Dostopno na: <http://www.stat.si>. (20. 03. 2006).
- Stromer-Galley, Jennifer (2002): *New Voices in the Public Sphere: A Comparative Analysis of Interpersonal and Online Political Talk*. *The Public*, 9, 2, 23-42.
- Taylor, Garth (1982): *Pluralistic Ignorance and the Spiral of Silence: A Formal Analysis*. *Public opinion quarterly*, 46, 311-335.
- Trenholm, Sarah in Jensen, Arthur (2004): *Interpersonal Communication*. Oxford University Press, New York, Oxford, 5th Edition.
- Ule, Mirjana (1997): *Temelji socialne psihologije*. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Ule, Mirjana (2002): *Mladina: fenomen dvajsetega stoletja*. V: Miheljak, Vlado (ur.) *Mladina 2000*. Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje. Aristej, Ljubljana, 9-37.
- Ule, Mirjana (2002a): *Spremembe odraščanja v sodobnih družbah tveganj*. *Socialna pedagogika*, 6, 3. 221-238.
- Ule, Mirjana in Kuhar, Metka (2000): *Sodobna mladina: izzivi sprememb*. V: Miheljak, Vlado (ur.): *Mladina 2000*. Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje. Aristej, Ljubljana, 39-77.
- Univerza v številkah (2006): *Tabele za študijsko leto 2005/2006*. Dostopno na: <http://www.uni-lj.si/Univerza/tabele.asp>. (20. 04. 2006)
- Wats, M. W. (1973): *Efficacy/powerlessness and Process Commitment Scales*. V: Robinson, P. John, Shaver, R. Phillip in Wrightman, S. Lawrence (ur.): *Measures of Political Attitudes*. Academic Press, San Diego, 445-447.
- Witschge, Tamara (2002): *Online Deliberation: Possibilities of the Internet for Deliberative Democracy*. Prispevek za konferenco: 'Prospects for Electronic Democracy' at Community, Euricom Colloquium Electronic Networks & Democratic Engagement Connections. Dostopno na: <http://oase.uci.kun.nl/~jankow/Euricom/papers/Witschge.pdf>. (12. 03. 2006).
- Wyatt, O. Robert, Katz, Elihu in Kim, Joochan (2000): *Bridging the Spheres: Political and Personal Conversation in Public nad Private Spaces*. *Journal of Communication*, 50, 1, 71-92.

13. PRILOGE

Priloga A: Vprašalnik

ANKETA O POLITIČNI AKTIVNOSTI ŠTUDENTOV

Pozdravljeni!

Sva študenta Fakultete za družbene vede. Za potrebe diplomskega dela izvajava raziskavo o politični aktivnosti študentov. Vaše sodelovanje v anketi bo prispevalo k kakovosti in objektivnosti rezultatov, zato vas vljudo naprošava, da v celoti in iskreno odgovorite na anketo. Anonimnost je zagotovljena. Prosiva vas, da si dobro preberete navodila pri vsakem vprašanju in odgovarjate premišljeno in zbrano.

V1. Ali ste v času od vaše polnoletnosti naredili kaj od naštetega:

		Ne	Da, enkrat	Da, večkrat
V1a	Se udeležili volitev ali referendumov	1	2	3
V1b	Se udeležili demonstracij ali protestov	1	2	3
V1c	Podpisali peticijo	1	2	3
V1d	Se udeležili političnega sestanka ali shoda	1	2	3
V1e	Delovali v politični stranki, skupini aktivistov ali kakšni drugi politični organizaciji	1	2	3
V1f	Prispevali ali zbirali denar za družbeno ali politično aktivnost	1	2	3
V1g	Imeli stik ali poskušali priti v stik s predstavnikom državne ali občinske oblasti	1	2	3
V1h	Nosili značko ali nalepko v podporo neki politični akciji	1	2	3
V1i	Bojkotirali določene izdelke zaradi političnih, etičnih ali okoljevarstvenih razlogov	1	2	3

V2. Kako pogosto se z aktivnim sodelovanjem v svojem prostem času zavzimate za katerega izmed spodaj naštetih ciljev?

		Nikoli	Občasno	Pogosto
V2a	Za družbene in politične spremembe v Sloveniji	1	2	3
V2b	Za revne in socialno šibke ljudi	1	2	3
V2c	Za interese študentov	1	2	3
V2d	Za varovanje okolja in varstvo živali	1	2	3
V2e	Za varnost in urejenost kraja, kjer bivate	1	2	3
V2f	Za mladinske interese in mlade	1	2	3

V3. Ocenite, za vsako področje, kako dobro ali slabo je po vašem mnenju v Sloveniji urejeno:

		Zelo slabo	Slabo	Niti dobro, niti slabo	Dobro	Zelo dobro
V3a	Štipendiranje študentov	1	2	3	4	5
V3b	Bivanje študentov	1	2	3	4	5
V3c	Subvencioniranje javnih prevozov študentov	1	2	3	4	5
V3d	Študentska prehrana	1	2	3	4	5
V3e	Študentsko delo	1	2	3	4	5
V3f	Zdravstvene storitve za študente	1	2	3	4	5

V4. Ali ste v času od vašega vpisa na fakulteto naredili kaj od naštetega:

		Ne	Da, enkrat	Da, večkrat
V4a	Se udeležili študentskih volitev	1	2	3
V4b	Delovali v kakšni študentski organizaciji (ŠOU, ŠOS, Študentski svet univerze ali vaše fakultete...)	1	2	3
V4c	Se na pobudo kakšne študentske organizacije udeležili demonstracij ali protestnega shoda	1	2	3
V4d	Se udeležili sestanka ali razprave, ki ga je organizirala kakšna študentska organizacija	1	2	3
V4e	Imeli stik ali poskušali priti v stik z uradnim predstavnikom kakšne študentske organizacije	1	2	3
V4f	Podpisali peticijo ali pismo podpore o študentski problematiki	1	2	3

V5. Zanima nas vaše mnenje o aktualnih temah v Sloveniji. Prosimo vas, da nam poveste, v kolikšni meri soglašate s tem,...

		Sploh ne soglašam	Ne soglašam	Niti, niti	Soglašam	Popolnoma soglašam	Ne vem
V5a	...da bi splav dovolili le v primerih, ko to zahtevajo zdravstveni razlogi	1	2	3	4	5	9
V5b	...da bi tudi po reformi visokega šolstva študentje plačevali šolnine za drugo stopnjo študija (magisterij)	1	2	3	4	5	9

V6. Kaj pa ostali prebivalci Slovenije? V kolikšni meri po vašem mnenju večina prebivalcev Slovenije soglaša s tem,...

		Večina sploh ne soglaša	Večina ne soglaša	Niti, niti	Večina soglaša	Večina popolnoma soglaša	Ne vem
V6a	...da bi splav dovolili le v primerih, ko to zahtevajo zdravstveni razlogi	1	2	3	4	5	9
V6b	...da bi tudi po reformi visokega šolstva študentje plačevali šolnine za drugo stopnjo študija (magisterij)	1	2	3	4	5	9

V7. S križcem označite za vsako temo, na katerega izmed naštetih načinov bi bili pripravljeni izraziti svoje mnenje o tej temi ...

		Pripravljen izraziti mnenje Splav	Pripravljen izraziti mnenje Šolnine
V7a	Pogovor s prijatelji	☐	☐
V7b	Sodelovanje v oddaji na televiziji ali radiu	☐	☐
V7c	Sodelovanje v spletni mnenjski anketi	☐	☐
V7d	Pogovor z bližnjimi sorodniki	☐	☐
V7e	Posredovanje elektronske pošte z vsebino o navedeni temi	☐	☐
V7f	Sodelovanje v ulični anketi, ki jo je izvedla televizija, časopis ali radio	☐	☐
V7g	Pošiljanje elektronske pošte medijem ali političnim institucijam	☐	☐
V7h	Pogovor z intimnim partnerjem (dekle, fant)	☐	☐
V7i	Pisma bralcev v časopisu ali reviji	☐	☐
V7j	Sodelovanje v internetnem forumu ali razpravni skupini	☐	☐
V7k	Klic v kontaktno oddajo na televizijo ali radio	☐	☐
V7l	Pogovor s sošolci, študijskimi kolegi	☐	☐
V7m	Javni nastop (pred množico, na predavanju, na sestanku)	☐	☐

V8. Kakšno mnenje o teh temah, pa bo po vašem mnenju prevladalo V PRIHODNJE med prebivalci v Sloveniji?

	Delež tistih, ki menijo,	zmanjšal	ostal enak	narasel
V8a	...da bi splav v Sloveniji naj dovolili le v primerih, ko to zahtevajo zdravstveni razlogi se bo...	1	2	3
V8b	...da bi tudi po reformi visokega šolstva študentje plačevali šolnine za drugo stopnjo študija (magisterij) se bo ...	1	2	3

V9. Na katerega izmed naštetih načinov ste že kdaj izrazili svoje mnenje o izbranih temah (s križcem označite ustrezne načine za vsako temo) ...

		Sem že izrazil mnenje Splav	Sem že izrazil mnenje Šolnine
V9a	Pogovor s prijatelji	☐	☐
V9b	Sodelovanje v oddaji na televiziji ali radiu	☐	☐
V9c	Sodelovanje v spletni mnenjski anketi	☐	☐
V9d	Pogovor z bližnjimi sorodniki	☐	☐
V9e	Posredovanje elektronske pošte z vsebino o navedeni temi	☐	☐
V9f	Sodelovanje v ulični anketi, ki jo je izvedla televizija, časopis ali radio	☐	☐
V9g	Pošiljanje elektronske pošte medijem ali političnim institucijam	☐	☐
V9h	Pogovor z intimnim partnerjem (dekle, fant)	☐	☐
V9i	Pisma bralcev v časopisu ali reviji	☐	☐
V9j	Sodelovanje v internetnem forumu ali razpravni skupini	☐	☐
V9k	Klic v kontaktno oddajo na televizijo ali radio	☐	☐
V9l	Pogovor s sošolci, študijskimi kolegi	☐	☐
V9m	Javni nastop (pred množico, na predavanju, na sestanku)	☐	☐

V10. Pred vami je nekaj vprašanj o političnih osebnostih oz. političnem sistemu. Prosimo, odgovorite nanje tako, da navedete zahtevan podatek. (Če odgovora ne veste, pustite prazno.)

V10a	Ali vam je znano katera stranka ima trenutno največ članov v državnem zboru - parlamentu? Navedite ime stranke oz. njeno okrajšavo.	
V10b	Kdo trenutno zaseda položaj ministra za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo?	
V10c	Kateri položaj ali službo trenutno zavzema Andrej Bručan?	
V10d	Čigava odgovornost je določiti ali je zakon v skladu z ustavo? Ali je to naloga predsednika države, parlamenta ali ustavnega sodišča?	
V10e	Čigava odgovornost je predlagati sodnike ustavnega sodišča?	
V10f	Koliko držav članic šteje Evropska Unija?	
V10g	Koliko poslancev šteje državni zbor Republike Slovenije?	
V10h	Kdo bolj nasprotuje uvedbi verouka v šolski sistem? Sedanja koalicija ali opozicija?	
V10i	Kdo bolj podpira vojaško paradu na dan državnosti? Sedanja koalicija ali opozicija?	

V11. Sedaj vam bomo navedli nekatera dejstva o dveh aktualnih temah (splav, šolnine), vi pa povejte, ali so resnična ali ne.

		Res je	Ni res	Ne vem
V11a	V Sloveniji ženska ne more zahtevati umetne prekinitve nosečnosti sama, če je mladoletna.	1	2	9
V11b	V Sloveniji je svobodno odločanje o rojstvu otrok zagotovljeno z ustavo.	1	2	9
V11c	Stroške umetne prekinitve nosečnosti pri nas pokrije obvezno zdravstveno zavarovanje.	1	2	9
V11d	Privolitev moškega, ki je žensko oplodil, po slovenskem pravu ni pogoj za umetno prekinitve nosečnosti.	1	2	9
V11e	Minister za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo v nobenem primeru ne podpira uvedbe šolnin.	1	2	9
V11f	V Sloveniji je omogočeno ustanavljanje zasebnih visokošolskih zavodov.	1	2	9
V11g	Ameriški univerzi Yale in Harvard sta zasebni visokošolski ustanovi.	1	2	9
V11h	Novela zakona o visokem šolstvu predvideva brezplačen študij na prvi stopnji (dodiplomski študij).	1	2	9

Sledi še sklop vprašanj, ki se nanaša na vaše osebne lastnosti. Prosimo vas, da obkrožite številko pri ustreznem odgovoru.

V12. Kako bi ocenili svoj interes za politiko? Je vaše zanimanje za politiko...

nikakršno	majhno	srednje	močno	zelo močno
1	2	3	4	5

V13. Predpostavimo, da bi bile v nedeljo volitve. Katero stranko bi volili?

Desus	LDS	NSi	SNS	SLS	SDS	SD	Ne vem	Ne bi volil
1	2	3	4	5	6	7	0	9

Drugo stranko (navedite): _____

V14. Pred vami je nekaj trditev. S pomočjo lestvice od 1 do 5 (kjer 1 pomeni sploh ne ustreza, 5 pa popolnoma ustreza) prosim ocenite za vsako od njih, koliko ustreza vašim mnenjem o politiki.

		Sploh ne ustreza	Ne ustreza	Niti/niti	Ustreza	Popolnoma ustreza
V14a	Precej se razumem na politiko.	1	2	3	4	5
V14b	Izbira volivcev na volitvah je tista, ki bistveno določa, kako se odvijajo stvari v Sloveniji.	1	2	3	4	5
V14c	Ljudje kot sem jaz nimajo nobene besede pri tem, kaj počne oblast.	1	2	3	4	5
V14d	Ni pomembno koga ljudje volijo, saj se stvari zaradi tega ne bodo spremenile.	1	2	3	4	5
V14e	Vlade ne zanima dosti, kaj mislijo ljudje kot sem jaz.	1	2	3	4	5
V14f	Včasih se mi zdi politika preveč komplicirana, da bi jo navaden človek lahko razumel.	1	2	3	4	5
V14g	Prepričanje, da lahko vplivaš na dogodke v družbi kot celoti, je le utvara.	1	2	3	4	5

V15. Na kratko vam bomo opisali različne situacije. Zanima nas, koliko le-te veljajo za vas. Ocenite s pomočjo lestvice od 1 do 5 (kjer 1 pomeni, da navedeno sploh ne drži za vas, 5 pa da popolnoma drži za vas).

		Zame sploh ne drži	Zame ne drži	Niti/niti	Zame drži	Zame popolnoma drži
V15a	Ko govorim pred skupino ljudi, se počutim nervozno.	1	2	3	4	5
V15b	Pogovor z neznanci mi ne predstavlja nobene težave.	1	2	3	4	5
V15c	Potrebujem nekaj časa, da premagam zadržanost v novih situacijah.	1	2	3	4	5
V15d	Težko delam, če me kdo opazuje.	1	2	3	4	5
V15e	Zlahka me kaj spravi v zadrego.	1	2	3	4	5
V15f	Pred množico ljudi postanem nervozen.	1	2	3	4	5

V16. S pomočjo lestvice od 1 do 5 (kjer 1 pomeni sploh ni pomembna, 5 pa zelo je pomembna) prosimo ocenite, kako pomembna je v vašem življenju vsaka izmed naštetih stvari.

		Sploh ni pomembna	Ni pomembna	Niti/niti	Pomembna	Zelo pomembna
V16a	družina	1	2	3	4	5
V16b	prijatelji	1	2	3	4	5
V16c	prosti čas	1	2	3	4	5
V16d	študij	1	2	3	4	5
V16e	delo	1	2	3	4	5
V16f	vera	1	2	3	4	5
V16g	politika	1	2	3	4	5

V17. Ocenite še, kako pogosto uporabljate internet - pri tem mislimo elektronsko pošto, www, ftp, WAP ali katerokoli drugo internet storitev?

večkrat dnevno	skoraj vsak dan	nekajkrat tedensko	nekajkrat mesečno	manj kot 1 krat na mesec	sploh ne uporabljam interneta
1	2	3	4	5	9

V18. Spol: 1 – moški 2 – ženski

V19. Letnica rojstva: _____

V20. Fakulteta: _____

V21. Smer študija: _____

V22. Letnik: _____

HVALA!

Priloga B: Frekvenčne porazdelitve izpeljanih spremenljivk

Pripravljenost za izražanje mnenja

Tabela 13.1: »Izbrali smo dve aktualni družbeni temi. Prosimo vas, da za vsako posebej premislite, na katerega izmed naštetih načinov bi bili pripravljeni izraziti svoje mnenje o tej temi.«

	Pripravljen izraziti mnenje		Pripravljen izraziti mnenje	
	Splav		Solnine	
	ne (%)	da (%)	ne (%)	da (%)
Sodelovanje v ulični anketi, ki jo je izvedla televizija, časopis ali radio	40,4	59,6	34,2	65,8
Pisma bralcev v časopisu ali reviji	56,2	43,8	56,0	44,0
Sodelovanje v oddaji na televiziji ali radiu	62,5	37,5	54,9	45,1
Javni nastop (pred množico, na predavanju, na sestanku)	78,3	21,7	68,4	31,6
Klic v kontaktno oddajo na televizijo ali radio	78,7	21,3	68,8	31,2
Pogovor z intimnim partnerjem (dekle, fant)	6,7	93,3	11,3	88,7
Pogovor s prijatelji	8,2	91,8	6,4	93,6
Pogovor s sošolci, študijskimi kolegi	18,4	81,6	8,6	91,4
Pogovor z bližnjimi sorodniki	18,7	81,3	10,9	89,1
Sodelovanje v spletni mnenjski anketi	16,5	83,5	14,7	85,3
Posredovanje elektronske pošte z vsebino o navedeni temi	36,7	63,3	30,1	69,9
Sodelovanje v internetnem forumu ali razpravni skupini	37,8	62,2	31,3	68,7
Pošiljanje elektronske pošte medijem ali političnim institucijam	71,1	28,9	59,8	40,2

Dejansko izražanje mnenja

Tabela 13.2: »Sedaj pa premislite, na katerega izmed naštetih načinov ste že kdaj v preteklosti izrazili svoje mnenje o izbranih temah.«

	Sem že izrazil mnenje		Sem že izrazil mnenje	
	Splav		Solnine	
	ne (%)	da (%)	ne (%)	da (%)
Sodelovanje v ulični anketi, ki jo je izvedla televizija, časopis ali radio	91,3	8,7	88,3	11,7
Pisma bralcev v časopisu ali reviji	94,4	5,6	95,5	4,5
Sodelovanje v oddaji na televiziji ali radiu	95,9	4,1	94,7	5,3
Javni nastop (pred množico, na predavanju, na sestanku)	95,1	4,9	92,1	7,9
Klic v kontaktno oddajo na televizijo ali radio	96,2	3,8	97,0	3,0
Pogovor z intimnim partnerjem (dekle, fant)	28,9	71,1	39,5	60,5
Pogovor s prijatelji	13,5	86,5	10,9	89,1
Pogovor s sošolci, študijskimi kolegi	33,5	66,5	15,4	84,6
Pogovor z bližnjimi sorodniki	41,7	58,3	32,7	67,3
Sodelovanje v spletni mnenjski anketi	71,8	28,2	69,9	30,1
Posredovanje elektronske pošte z vsebino o navedeni temi	86,1	13,9	71,8	28,2
Sodelovanje v internetnem forumu ali razpravni skupini	84,2	15,8	80,8	19,2
Pošiljanje elektronske pošte medijem ali političnim institucijam	97,4	2,6	92,9	7,1

Skladnost med posameznikovim mnenjem in njegovo zaznavo trenda

Tabela 13.3: »Kakšno mnenje o teh temah, pa bo po vašem mnenju prevladalo V PRIHODNJE med prebivalci v Sloveniji?

	Zmanjšal (%)	Ostal enak (%)	Povečal (%)
...da bi splav v Sloveniji naj dovolili le v primerih, ko to zahtevajo zdravstveni razlogi se bo...	32,3	51,1	16,5
...da bi tudi po reformi visokega šolstva študentje plačevali šolnine za drugo stopnjo študija (magisterij) se bo ...	25,9	52,3	21,8

Skladnost med posameznikovim mnenjem in njegovo zaznavo večinskega mnenja

Tabela 13.4: »Zanima nas vaše mnenje o aktualnih temah v Sloveniji. Prosimo vas, da nam poveste, v kolikšni meri soglašate s tem...«

	Sploh ne soglašam (%)	Ne soglašam (%)	Niti, niti (%)	Soglašam (%)	Popolnoma soglašam (%)	Ne vem (%)
...da bi splav dovolili le v primerih, ko to zahtevajo zdravstveni razlogi	45,8	21,8	11,1	10,0	8,5	3,0
...da bi tudi po reformi visokega šolstva študentje plačevali šolnine za drugo stopnjo študija (magisterij)	34,3	34,3	14,8	11,4	2,6	2,6

Tabela 13.5: »Kaj pa ostali prebivalci Slovenije? V kolikšni meri večina prebivalcev Slovenije soglašaja s tem,...«

	Večina sploh ne soglašaja (%)	Večina ne soglašaja (%)	Niti, niti (%)	Večina soglašaja (%)	Večina popolnoma soglašaja (%)	Ne vem (%)
...da bi splav dovolili le v primerih, ko to zahtevajo zdravstveni razlogi	6,6	32,1	27,7	18,8	1,8	11,8
...da bi tudi po reformi visokega šolstva študentje plačevali šolnine za drugo stopnjo študija (magisterij)	14,4	30,3	22,5	12,2	1,8	18,1

Dejstveno znanje o politiki

Tabela 13.6: »Pred vami je nekaj vprašanj o političnih osebnostih oz. političnem sistemu. Prosimo, odgovorite nanje.«

	Pravilni odgovori (%)	Napačni odgovori (%)	Brez odgovora – ne vem (%)
Ali vam je znano katera stranka ima trenutno največ članov v državnem zboru - parlamentu? Navedite ime stranke oz. njeno okrajšavo.	66,8	8,9	24,4
Kdo bolj nasprotuje uvedbi verouka v šolski sistem? Sedanja koalicija ali opozicija?	62	8,5	29,5
Čigava odgovornost je določiti ali je zakon v skladu z ustavo? Ali je to naloga predsednika države, parlamenta ali ustavnega sodišča?	54,2	17,3	28,4
Kdo bolj podpira vojaško parado na dan državnosti? Sedanja koalicija ali opozicija?	52,8	13,3	33,9
Koliko držav članic šteje Evropska Unija?	48,7	19,2	32,1
Koliko poslancev šteje državni zbor Republike Slovenije?	37,6	12,5	49,8
Kateri položaj ali službo trenutno zavzema Andrej Bručan?	35,8	4,8	59,4
Kdo trenutno zaseda položaj ministra za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo?	24,4	31	44,6
Čigava odgovornost je predlagati sodnike ustavnega sodišča?	17	26,2	56,8

Tabela 13.7: »Sedaj vam bomo navedli nekatera dejstva o dveh aktualnih temah, vi pa povejte, ali so resnična ali ne.«

	Pravilni odgovori (%)	Napačni odgovori (%)	Brez odgovora – ne vem (%)
V Sloveniji ženska ne more zahtevati umetne prekinitve nosečnosti sama, če je mladoletna.	36,7	35,6	27,8
V Sloveniji je svobodno odločanje o rojstvu otrok zagotovljeno z ustavo.	59,5	5,9	34,6
Stroške umetne prekinitve nosečnosti pri nas pokrije obvezno zdravstveno zavarovanje.	42,0	20,5	37,5
Privolitev moškega, ki je žensko oplodil, po slovenskem pravu ni pogoj za umetno prekinitve nosečnosti.	65,4	4,9	29,7
Minister za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo v nobenem primeru ne podpira uvedbe šolnin.	47,9	4,5	47,5
V Sloveniji je omogočeno ustanavljanje zasebnih visokošolskih zavodov.	67,3	5,6	27,1
Ameriški univerzi Yale in Harvard sta zasebni visokošolski ustanovi.	46,1	12,4	41,6
Novela zakona o visokem šolstvu predvideva brezplačen študij na prvi stopnji (dodiplomski študij).	37,6	32,0	30,5

Občutek politične učinkovitosti

Tabela 13.8: Indikatorji za občutek politične učinkovitosti

	Sploh ne ustreza (%)	Ne ustreza (%)	Niti/niti (%)	Ustreza (%)	Popolnoma ustreza (%)
Izbira volivcev na volitvah je tista, ki bistveno določa, kako se odvijajo stvari v Sloveniji.	9,0	23,7	36,8	25,9	4,5
Ljudje kot sem jaz nimajo nobene besede pri tem, kaj počne oblast.	7,1	23,1	28,7	27,2	13,8
Ni pomembno koga ljudje volijo, saj se stvari zaradi tega ne bodo spremenile.	13,4	35,8	28,7	14,2	7,8
Vlade ne zanima dosti, kaj mislijo ljudje kot sem jaz.	5,3	13,2	32,0	33,8	15,8
Prepričanje, da lahko vplivaš na dogodke v družbi kot celoti, je le utvara.	6,0	24,1	37,2	23,7	9,0

Socialna anksioznost

Tabela 13.9: Indikatorji za socialno anksioznost

	Zame sploh ne drži (%)	Zame ne drži (%)	Niti/niti (%)	Zame drži (%)	Zame popolnoma drži (%)
Ko govorim pred skupino ljudi, se počutim nervozno.	5,9	20,7	31,5	27,8	14,1
Pogovor z neznanci mi ne predstavlja nobene težave.	2,6	14,5	32,0	36,4	14,5
Potrebujem nekaj časa, da premagam zadržanost v novih situacijah.	4,4	22,6	25,9	40,4	6,7
Težko delam, če me kdo opazuje.	4,1	23,4	38,3	26,8	7,4
Zlahka me kaj spravi v zadrego.	4,1	24,8	39,3	26,3	5,6
Pred množico ljudi postanem nervozen.	5,9	29,3	27,8	28,1	8,9

Priloga C: Korelacije med opazovanimi spremenljivkami

Tabela 13.10: Korelacijska matrika: javno izražanje mnenja – splav, n=208

	(Y1)	(Y2)	(Y3)	(X2)	(X1)	(X3)	(X4)	(X5)	(X6)
(Y1)	1								
(Y2)	0,266(**)	1							
(Y3)	0,246(**)	0,210(**)	1						
(X2)	-0,003	0,125	-0,0115	1					
(X1)	-0,111	0,029	-0,100	0,443(**)	1				
(X3)	0,115	-0,007	0,052	0,072	-0,017	1			
(X4)	0,117	-0,070	0,279(**)	-0,171(*)	-0,167(*)	0,189(**)	1		
(X6)	0,081	-0,028	0,228(**)	-0,034	-0,115	0,177(*)	0,248(**)	1	
(X7)	-0,327(**)	-0,079	-0,224(**)	0,043	0,077	0,062	-0,185(**)	-0,082	1

**p < 0,01; ** 0,01 < p < 0,05;

Tabela 13.11: Korelacijska matrika: javno izražanje mnenja – šolnine, n=192

	(Y1)	(Y2)	(Y3)	(X2)	(X1)	(X3)	(X4)	(X5)	(X6)
(Y1)	1								
(Y2)	0,308(**)	1							
(Y3)	0,205(**)	0,254(**)	1						
(X2)	0,063	-0,081	-0,129	1					
(X1)	0,055	-0,079	-0,102	0,120	1				
(X3)	0,097	0,072	0,160(*)	-0,028	-0,057	1			
(X4)	0,038	0,039	0,299(**)	-0,202(**)	-0,117	0,221(**)	1		
(X6)	0,011	-0,014	0,268(**)	-0,048	0,000	0,126	0,264(**)	1	
(X7)	-0,347(**)	-0,170(*)	-0,204(**)	0,020	-0,050	-0,067	-0,162(*)	-0,059	1

**p < 0,01; ** 0,01 < p < 0,05

Tabela 13.12: Korelacijska matrika: zasebno izražanje mnenja – splav, n=209

	(Y1)	(Y2)	(Y3)	(X2)	(X1)	(X3)	(X4)	(X5)	(X6)
(Y1)	1								
(Y2)	0,455(**)	1							
(Y3)	0,056	0,217(**)	1						
(X2)	-0,093	-0,002	-0,113	1					
(X1)	-0,018	-0,016	-0,095	0,446(**)	1				
(X3)	0,136(*)	0,218(**)	0,052	0,073	-0,016	1			
(X4)	0,188(**)	0,222(**)	0,280(**)	-0,169(*)	-0,162(*)	0,189(**)	1		
(X6)	0,138(*)	0,040	0,222(**)	-0,040	-0,125	0,175(*)	0,243(**)	1	
(X7)	-0,092	-0,244(**)	-0,223(**)	0,044	0,079	0,062	-0,184(**)	-0,084	1

**p < 0,01; ** 0,01 < p < 0,05

Tabela 13.13: Korelacijska matrika: zasebno izražanje mnenja – šolnine, n=192

	(Y1)	(Y2)	(Y3)	(X2)	(X1)	(X3)	(X4)	(X5)	(X6)
(Y1)	1								
(Y2)	0,322(**)	1							
(Y3)	0,056	0,158(*)	1						
(X2)	-0,189(**)	-0,082	-0,129	1					
(X1)	0,028	0,076	-0,102	0,120	1				
(X3)	0,112	0,124	0,160(*)	-0,028	-0,057	1			
(X4)	0,152(*)	0,189(**)	0,299(**)	-0,202(**)	-0,117	0,221(**)	1		
(X6)	0,128	0,065	0,268(**)	-0,048	0,000	0,126	0,264(**)	1	
(X7)	0,026	-0,056	-0,204(**)	0,020	-0,050	-0,067	-0,162(*)	-0,059	1

**p < 0,01; * 0,01 < p < 0,05

Tabela 13.14: Korelacijska matrika: izražanje mnenja v računalniško posredovanih situacijah – splav, n=208

	(Y1)	(Y2)	(Y3)	(X2)	(X1)	(X3)	(X4)	(X5)	(X6)
(Y1)	1								
(Y2)	0,320(**)	1							
(Y3)	0,214(**)	0,294(**)	1						
(X2)	-0,072	-0,042	-0,113	1					
(X1)	-0,061	-0,020	-0,095	0,450(**)	1				
(X3)	0,184(**)	0,055	0,052	0,069	-0,013	1			
(X4)	0,038	0,132	0,280(**)	-0,171(*)	-0,161(*)	0,187(**)	1		
(X6)	0,063	-0,046	0,223(**)	-0,038	-0,128	0,179(**)	0,245(**)	1	
(X7)	-0,088	-0,201(**)	-0,223(**)	0,042	0,081	0,060	-0,185(**)	-0,082	1

**p < 0,01; * 0,01 < p < 0,05

Tabela 13.15: Korelacijska matrika: izražanje mnenja v računalniško posredovanih situacijah – šolnine, n=191

	(Y1)	(Y2)	(Y3)	(X2)	(X1)	(X3)	(X4)	(X5)	(X6)
(Y1)	1								
(Y2)	0,184(*)	1							
(Y3)	0,060	0,244(**)	1						
(X2)	0,024	-0,140	-0,135	1					
(X1)	0,149(*)	0,076	-0,106	0,117	1				
(X3)	0,037	0,096	0,157(*)	-0,032	-0,061	1			
(X4)	0,022	0,084	0,303(**)	-0,200(**)	-0,115	0,224(**)	1		
(X6)	0,095	-0,022	0,265(**)	-0,053	-0,004	0,122	0,268(**)	1	
(X7)	-0,165(*)	-0,225(**)	-0,206(**)	0,018	-0,052	-0,069	-0,161(*)	-0,061	1

**p < 0,01; * 0,01 < p < 0,05

Priloga D: Faktorske analize

Tabela 13.16: Faktorske uteži za občutek politične učinkovitosti

	faktor
	1
v14d_r Ni pomembno koga ljudje volijo, saj se stvari zaradi tega ne spremenijo.	,712
v14g_r Prepricanje, da lahko vplivaš na dogodke v družbi kot celoti, je le utvara.	,636
v14e_r Vlade ne zanima dosti, kaj mislijo ljudje kot sem jaz.	,568
v14c_r Ljudje kot sem nimajo nobene besede pri tem, kaj poccne oblast.	,560
v14b Izbira volivcev na volitvah je tista, ki bistveno določa, kako se odvijajo stvari v Sloveniji.	,379

metoda: PAF.

Slika 13.1: Scree diagram za občutek politične učinkovitosti

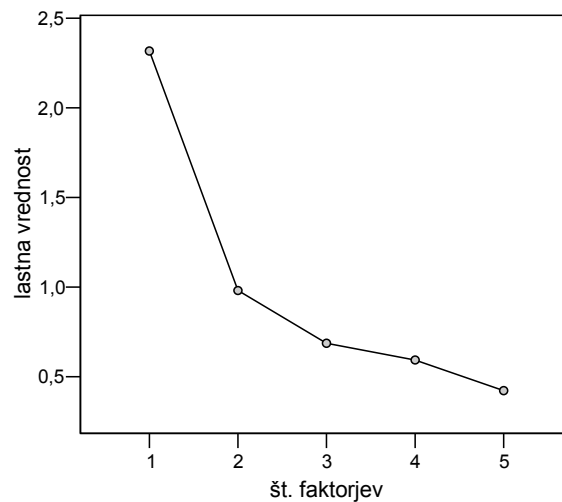
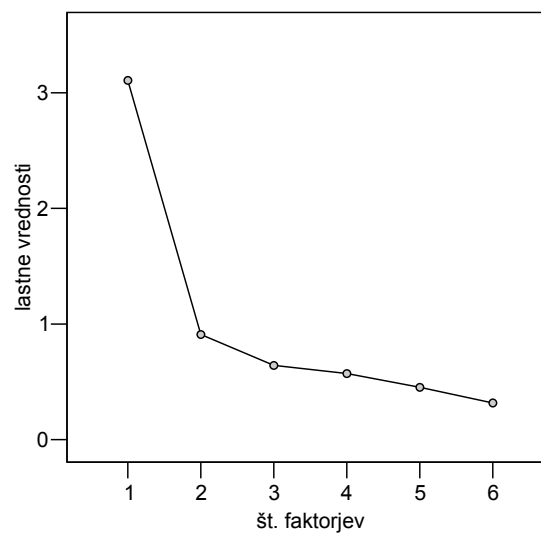

Tabela 13.17: Faktorske uteži za socialno anksioznost

	faktor
	1
v15f Pred množico ljudi postanem nervozen.	,753
v15a Ko govorim pred skupino ljudi, se pocutim nervozno.	,751
v15c Potrebujem nekaj casa, da premagam zadržanost v novih situacijah.	,694
v15e Zlahka me kaj spravi v zadrego.	,640
v15d Težko delam, ce me kdo opazuje.	,586
v15b_r Pogovor z neznanci mi ne predstavlja nobene težave.	,449

metoda: PAF

Slika 13.2: Scree diagram za socialno anksioznost

PRILOGA E: Standardizirane ocene parametrov in statistične značilnosti za ocenjene linearne strukturne modele

Tabela 13.18: Ocenjeni parametri izražanja mnenja v javnih komunikacijskih situacijah

parametri	tema splav, n=208		tema šolnine, n=192	
	ocene parametrov	stat. značilnost	ocene parametrov	stat. značilnost
β_{21} (pripravljenost za izražanje mnenja, dejansko izražanje mnenja)	0,24	0,00***	0,26	0,00***
β_{23} (participacija, dejansko izražanje mnenja)	0,22	0,00***	0,20	0,00***
γ_{11} (skladnost z zaznanim trendom, pripravljenost za izražanje mnenja)	-0,10	0,08*	0,03	0,32
γ_{12} (skladnost z večinskim mnenjem, pripravljenost za izražanje mnenja)	0,05	0,24	0,06	0,18
γ_{13} (splošno znanje o politiki, pripravljenost za izražanje mnenja)	0,03	0,36	-0,02	0,40
γ_{14} (znanje o temi, pripravljenost za izražanje mnenja)	0,12	0,03**	0,08	0,12
γ_{16} (socialna anksioznost, pripravljenost za izražanje mnenja)	-0,32	0,00***	-0,34	0,00***
γ_{21} (skladnost z zaznanim trendom, dejansko izražanje mnenja)	-0,01	0,44	-0,07	0,14
γ_{22} (skladnost z zaznanim večinskim mnenjem, dejansko izražanje mnenja)	0,13	0,04**	-0,07	0,15
γ_{23} (splošno znanje o politiki, dejansko izražanje mnenja)	-0,11	0,06*	-0,05	0,25
γ_{24} (znanje o temi, dejansko izražanje mnenja)	-0,02	0,36	0,02	0,36
γ_{25} (občutek politične učinkovitosti, dejansko izražanje mnenja)	-0,06	0,20	-0,07	0,17
γ_{26} (socialna anksioznost, dejansko izražanje mnenja)	0,02	0,40	-0,05	0,24
γ_{33} (splošno znanje o politiki, participacija)	0,21	0,00***	0,22	0,00***
γ_{35} (politična učinkovitost, participacija)	0,16	0,01***	0,20	0,00***
γ_{36} (socialna anksioznost, participacija)	-0,17	0,01***	-0,16	0,01***
Φ_{12} (skladnost z zaznanim večinskim mnenjem, skladnost z zaznanim trendom)	0,44	0,00***	0,12	0,05**
Φ_{34} (splošno znanje o politiki, znanje o temi)	0,19	0,00***	0,22	0,00***
Φ_{35} (splošno znanje o politiki, občutek politične učinkovitosti)	0,25	0,00***	0,25	0,00***
ξ_1 (pripravljenost za izražanje mnenja)	0,87		0,87	
ξ_2 (dejansko izražanje mnenja)	0,87		0,85	
ξ_3 (participacija)	0,87		0,85	
	df = 5; RMSEA = 0,051; $\chi^2 = 7,62$; p = 0,178		df = 5; RMSEA = 0,066; $\chi^2 = 9,09$; p = 0,106	
Stopnje tveganja za t-test: *** p<0.01; ** 0.01<p<0.05; * 0.05<p<0.1				

Tabela 13.19: Ocenjeni parametri izražanja mnenja v zasebnih komunikacijskih situacijah

parametri	tema splav, n=209		tema šolnine, n=192	
	ocene parametrov	stat. značilnost	ocene parametrov	stat. značilnost
β_{21} (pripravljenost za izražanje mnenja, dejansko izražanje mnenja)	0,41	0,00***	0,29	0,00***
β_{23} (participacija, dejansko izražanje mnenja)	0,16	0,01***	0,12	0,06*
γ_{11} (skladnost z zaznanim trendom, pripravljenost za izražanje mnenja)	0,06	0,23	0,07	0,17
γ_{12} (skladnost z večinskim mnenjem, pripravljenost za izražanje mnenja)	-0,10	0,10*	-0,17	0,01***
γ_{13} (splošno znanje o politiki, pripravljenost za izražanje mnenja)	0,14	0,02**	0,11	0,07*
γ_{14} (znanje o temi, pripravljenost za izražanje mnenja)	0,12	0,04**	0,09	0,11
γ_{16} (socialna anksioznost, pripravljenost za izražanje mnenja)	-0,07	0,15	0,06	0,21
γ_{21} (skladnost z zaznanim trendom, dejansko izražanje mnenja)	-0,01	0,46	0,10	0,09*
γ_{22} (skladnost z zaznanim večinskim mnenjem, dejansko izražanje mnenja)	0,06	0,18	0,00	0,50
γ_{23} (splošno znanje o politiki, dejansko izražanje mnenja)	0,07	0,13	0,12	0,06*
γ_{24} (znanje o temi, dejansko izražanje mnenja)	0,17	0,00***	0,06	0,21
γ_{25} (občutek politične učinkovitosti, dejansko izražanje mnenja)	-0,11	0,04**	-0,04	0,28
γ_{26} (socialna anksioznost, dejansko izražanje mnenja)	-0,18	0,00***	-0,02	0,42
γ_{33} (splošno znanje o politiki, participacija)	0,21	0,00***	0,22	0,00***
γ_{35} (politična učinkovitost, participacija)	0,16	0,01***	0,20	0,00***
γ_{36} (socialna anksioznost, participacija)	-0,17	0,01***	-0,16	0,01***
Φ_{12} (skladnost z zaznanim večinskim mnenjem, skladnost z zaznanim trendom)	0,45	0,00***	0,12	0,05**
Φ_{34} (splošno znanje o politiki, znanje o temi)	0,19	0,00***	0,22	0,00***
Φ_{35} (splošno znanje o politiki, občutek politične učinkovitosti)	0,24	0,00***	0,25	0,00***
ξ_1 (pripravljenost za izražanje mnenja)	0,94		0,94	
ξ_2 (dejansko izražanje mnenja)	0,69		0,85	
ξ_3 (participacija)	0,87		0,85	
	df = 5; RMSEA = 0,000; $\chi^2 = 2,66$; p = 0,752		df = 5; RMSEA = 0,020; $\chi^2 = 5,38$; p = 0,372	
Stopnje tveganja za t-test: *** p<0.01; ** 0.01<p<0.05; * 0.05<p<0.1				

Tabela 13.20: Ocenjeni parametri izražanja mnenja v računalniško posredovanih komunikacijskih situacijah

parametri	tema splav, n=208		tema šolnine, n=191	
	ocene parametrov	stat. značilnost	ocene parametrov	stat. značilnost
β_{21} (pripravljenost za izražanje mnenja, dejansko izražanje mnenja)	0,27	0,00***	0,14	0,02**
β_{23} (participacija, dejansko izražanje mnenja)	0,22	0,00***	0,22	0,00**
γ_{11} (skladnost z zaznanim trendom, pripravljenost za izražanje mnenja)	-0,02	0,40	0,14	0,03**
γ_{12} (skladnost z večinskim mnenjem, pripravljenost za izražanje mnenja)	-0,08	0,16	0,01	0,43
γ_{13} (splošno znanje o politiki, pripravljenost za izražanje mnenja)	-0,04	0,32	0,01	0,46
γ_{14} (znanje o temi, pripravljenost za izražanje mnenja)	0,20	0,00***	0,03	0,33
γ_{16} (socialna anksioznost, pripravljenost za izražanje mnenja)	-0,10	0,07*	-0,15	0,02**
γ_{21} (skladnost z zaznanim trendom, dejansko izražanje mnenja)	0,02	0,39	0,09	0,11
γ_{22} (skladnost z zaznanim večinskim mnenjem, dejansko izražanje mnenja)	0,00	0,47	-0,13	0,02**
γ_{23} (splošno znanje o politiki, dejansko izražanje mnenja)	0,07	0,15	-0,01	0,45
γ_{24} (znanje o temi, dejansko izražanje mnenja)	0,01	0,42	0,06	0,18
γ_{25} (občutek politične učinkovitosti, dejansko izražanje mnenja)	-0,14	0,02**	-0,11	0,06*
γ_{26} (socialna anksioznost, dejansko izražanje mnenja)	-0,13	0,03**	-0,15	0,02**
γ_{33} (splošno znanje o politiki, participacija)	0,21	0,00***	0,23	0,00***
γ_{35} (politična učinkovitost, participacija)	0,16	0,01***	0,19	0,00***
γ_{36} (socialna anksioznost, participacija)	-0,17	0,01***	-0,16	0,01***
Φ_{12} (skladnost z zaznanim večinskim mnenjem, skladnost z zaznanim trendom)	0,45	0,00***	0,12	0,06*
Φ_{34} (splošno znanje o politiki, znanje o temi)	0,19	0,01***	0,22	0,00***
Φ_{35} (splošno znanje o politiki, občutek politične učinkovitosti)	0,25	0,00***	0,27	0,00***
ξ_1 (pripravljenost za izražanje mnenja)	0,95		0,95	
ξ_2 (dejansko izražanje mnenja)	0,81		0,85	
ξ_3 (participacija)	0,87		0,85	
	df = 5; RMSEA = 0,063; $\chi^2 = 8,95$; p = 0,111		df = 5; RMSEA = 0,024; $\chi^2 = 5,51$; p = 0,357	
Stopnje tveganja za t-test: *** p<0.01; ** 0.01<p<0.05; * 0.05<p<0.1				